

Mededeelingen van Huishoudelijken aard.

De aandacht wordt gevestigd op art. 15 van het Regl.: De contributie van de leden, die in Nederland wonen of aldaar een adres hebben opgegeven, wordt betaald door overschrijving c. q. storting op postrekening no. 78828 kantoor 's-Gravenhage, ten name van „Secretaris-Penningmeester der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap”. Het door den post-beambte af te geven bewijs van overschrijving c. q. storting is als kwitantie te beschouwen.

Indien 2 maanden na den aanvang van het werkjaar (het werkjaar loopt van 1 October tot 30 Sept.) de contributie niet op bovenbedoelde wijze is voldaan, dan wordt door den Secretaris-Penningmeester per kwitantie beschikt over de contributie, verhoogd met de invorderingskosten. De contributie der in Ned-Indië verblijvende leden wordt ingevorderd door de zorg van den Hoofd-correspondent te Bandoeng. *De contributie voor 1925/26 is vastgesteld op f 6.—.*

OPGAVE NIEUWE LEDEN.

Nederlandsch-Indië.

Generale Staf: J. F. Slothouber, Kap.

Infanterie: J. H. Polman, 1e Lt., A. E. Brunet de Rochebrune, Kap., P. G. Cheriex, Kap., Jhr. R. A. M. J. F. E. Grotenhuis, 2e Lt., B. A. van Gulik, 1e Lt., A. W. M. Jordans, 1e Lt., G. J. van der Meulen, 1e Lt., L. H. Mulder, 2e Lt., G. M. C. Ort, 2e Lt., H. G. C. Pel, 2e Lt., O. J. H. N. E. van Selow, 2e Lt., C. H. Stadius Muller, 2e Lt., B. P. de Vries, 2e Lt., A. D. Walraven, 2e Lt., A. J. C. Weber, 2e Lt., A. Zondag, 2e Lt.

Artillerie: M. J. Bakker, 2e Lt., D. N. Blankemeijer, 2e Lt., R. G. Leegstra, Majoor, W. Ot. 2e Lt., A. B. C. Schoondorp, 2e Lt., E. van Slooten, 2e Lt., Raden Soebiakto, 2e Lt., J. Stuart, 2e Lt., C. L. Teeuwen, 2e Lt., E. A. G. de Vries, 2e Lt., F. B. Kroese, 1e Lt.

Nederland.

's-Gravenhage: H. D. van der Loo, Kornet Art., G. K. Luijmes, Kornet Art., W. M. E. von Hemert, res. 1e Lt. K. R. A., J. Appels, res. 1e Lt. Inf., J. W. E. Mulder, 2e Lt. Genie, A. A. Sweep, Vdrg. Inf., Hollandsche Industrie en Handel Mij., Bofors, R. Dufour, res. Lt. Art., F. Bland v. d. Berg, Kornet Art., L. P. Schmidt, Kap. Adj. Art., P. Lorentz, 1e Lt. Art.

Amersfoort: Bibliotheek VIIIe I. B., V. P. Nierstrsz, 1e Lt. Inf., W. P. A. Seijn, 1e Lt. Adj. Inf.

Amsterdam: J. W. Unger, Kornet Art., Bibliotheek van de Universiteit.

- Alphen a/d. Rijn: A. H. J. Lovink, Kornet Art.
 Appingedam: A. G. Wijpkema, res. 2e Lt. Sp. d.
 Breda: J. B. Lagaune, 1e Lt. Inf., H. J. Ente van Gils, 1e Lt. Art. N. I. L.
 Bussum: N. W. van Vliet, Kornet Art., J. O. Sietinga, 1e Lt. Art.
 Dordrecht: J. L. Paardekoper, 2e Lt. Inf. N. I. L., J. H. van Riesen, 1e Lt. Inf.
 Ede: M. Driessen, Kornet Art., D. Koert, Kornet Art., J. L. Taets van Amerongen, Kornet Art., W. J. D. Havelaar, Majoor Art., A. F. M. van Son, 2e Lt. Inf.
 Ginneken: Th. A. J. van Erp, 2e Lt. Inf., H. J. H. Voskuil, 1e Lt. Inf. N. I. L.
 Groningen: J. Reddingius, Kornet Art.
 Harderwijk: W. R. Kempers, Kap. Inf.
 Heemstede: W. van Teutem, 2e Lt. Art.
 Hilversum: J. G. Meemken, res. 1e Lt. Inf., W. J. Schokker, res. 2e Lt. Inf.
 Den Helder: W. F. Grootendorst, Kap. Kust-Art.
 Hengelo: W. Stork, Vdrg. Art.
 Huizen: W. E. A. M. König, 2e Lt. Art.
 Kampen: J. W. van de Stadt, Kornet Art.
 Leiden: I. E. Leezer, 1e Lt. Inf., R. P. Wirix, 2e Lt. Inf., J. Best, res. 1e Lt. Sp. d.
 Maastricht: Jhr. Joh. Graafland, res. 1e Lt. Sp. d., F. Allema, res. 1e Lt. Sp. d.
 Middelburg: P. J. de Broekert, 1e Lt. Waarn. Inf.
 Naarden: J. L. Veerman, 2e Lt. Art.
 Rotterdam: N. C. Wulffraat, res. 1e Lt. Inf.
 Teteringen: O. J. Siersema, 1e Lt. Art.
 Utrecht: H. K. Duhoux, 2e Lt. Genie, A. de Wit, 2e Lt. Genie, R. Rietema, Kornet Art., P. J. Hamelberg, res. Kapt. Sp. d., A. Tichelaar, res. 2e Lt. Sp. d., J. H. Sanders, res. 1e Lt. Sp. d., H. Hovenaars, 1e Lt. Art.
 Venlo: J. Jonkers, 1e Lt. Inf., J. H. J. Plasberg, 2e Lt. Inf.
 Vlaardingen: C. H. H. Koks, Vdrg. Inf.
 Vlissingen: H. B. J. Knoop, res. 1e Lt. Inf.
 Wageningen: A. J. Zomer, Kornet Art.
 Weenen: A. E. Leo, res. 1e Lt. Inf.
 Zwolle: R. W. van de Beek, 2e Lt. Inf. N. I. L.

BIJeenkomst van 6 October 1925.

Voorzitter: Generaal-Majoor J. L. TEN BOSCH.

De VOORZITTER: Excellenties, Mijne Heeren! Het behoeft nauwelijks vermelding, dat ik hedenavond met groote ingenomenheid en met een gevoel van trots deze vergadering open.

Zestig jaren zijn verlopen, sedert onze Vereeniging haar eerste bijeenkomst hield; nog steeds mag ons Genootschap zich in grooten bloei verheugen en met groote voldoening kan thans deze herinneringsdag herdacht worden; van de oprichters dezer Vereeniging is niemand meer over; hun geest, hun doorzettingsvermogen, om het beoogde doel — verspreiding van heldere begrippen omtrent krijgzsaken — te bereiken, zijn gelukkig gebleven.

Voorts is gebleven en zal tot in lengte van dagen blijven, de trouw en de verknochtheid, die de Vereeniging, haar Bestuur en haar Leden, binden aan het Huis van Oranje, aan onze zoo geliefde en geëerbiedigde Koningin, aan onze zoo zeer beminde Koningin-Moeder en aan ons hoog vereerd vorstelijk eereid, Zijn Koninklijke Hoogheid, den Prins der Nederlanden.

Om aan onze diepe gevoelens in dit opzicht uiting te geven, heeft het Bestuur de volgende telegrammen verzonden:

Aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden.

De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap veroorlooft zich Uwe Majesteit hoogst eerbiedige hulde aan te bieden bij gelegenheid herdenking 60-jarig bestaan.

De Voorzitter,

J. L. TEN BOSCH,

Generaal-Majoor der Artillerie b.d.

Aan Hare Majesteit de Koningin-Moeder.

De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap veroorlooft zich Uwe Majesteit hoogst eerbiedige hulde aan te bieden bij gelegenheid herdenking 60-jarig bestaan.

De Voorzitter,

J. L. TEN BOSCH,

Generaal-Majoor der Artillerie b.d.

Aan Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden,
Het Loo.

De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap biedt Uwe Koninklijke Hoogheid eerbiedige hulde ter gelegenheid 60-jarig bestaan; zij betreurt dat haar Vorstelijk Eere-lid hedenavond niet de feestvergadering met Zijne Hooge tegenwoordigheid kan vereeren.

De Voorzitter,

J. L. TEN BOSCH,

Generaal-Majoor der Artillerie b.d.

Daarop zijn de navolgende antwoorden ontvangen:

HET LOO, 6 October 1925.

H. M. de Koningin draagt mij op der Vereeniging tot beoefening van de Krijgswetenschap, Hoogstderzelver zeer oprechten dank te betuigen voor de hulde Harer Majesteit gebracht ter gelegenheid der herdenking van het 60-jarig bestaan dier Vereeniging.

De Adjudant van Dienst,

(get.) A. RUYS.

SOESTDIJK, 6 October 1925.

H. M. de Koningin-Moeder draagt mij op Hoogstderzelver dank uit te spreken aan de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap, voor de aan Hare Majesteit gebrachte hulde bij gelegenheid van de herdenking van haar 60-jarig bestaan. Hare Majesteit gedenkt met belangstelling den door die Vereeniging verrichten arbeid.

De Groot-Officier ter beschikking van

H. M. de Koningin-Moeder,

SCHIMMELPENNINCK.

HET LOO, 6 October 1925.

Onder dankbetuiging voor Uw geluktelegram breng ik hulde aan allen, die in die 60 jaren tot op heden met zooveel ernst en toewijding voor de militaire wetenschap arbeidden.

HENDRIK, PRINS DER NEDERLANDEN.

De groote waardeering, die blijkt uit deze zoo hoogelijk op prijs gestelde antwoorden, geeft mij aanleiding U te verzoeken op te staan en met mij in te stemmen met een „Leve het Huis van Oranje”.

Met bijzondere opgewektheid roep ik U allen een hartelijk welkom toe.

Dat welkom had ik zoo gaarne met grooten eerbied Zijne Koninklijke Hoogheid, den Prins der Nederlanden, persoonlijk toegeroepen. Het bestuur zou het zoo hoogelijk gewaardeerd hebben, ons Vorstelijk eerlid in ons midden te zien, ook om Z. K. H. hier te kunnen huldigen en mede te deelen, hoe hooge eer het voor onze Vereeniging is, dat de Gemaal van onze geëerbiedigde Koningin het eerlidmaatschap van ons Genootschap indertijd heeft willen aanvaarden.

Tot diep leedwezen van het bestuur was Z. K. H. hedenavond evenwel verhinderd, tegenwoordig te zijn.

Dat welkom geldt dan verder Zijne Excellentie, den Minister van Oorlog.

Excellentie, ik mag u zeker wel zeggen, met hoe groot vertrouwen op uw antwoord het bestuur U een uitnoodiging zond voor dezen avond; het kent Uwe belangstelling voor de Vereeniging, zoo dikwijls gebleken in menige bestuursvergadering en bij andere gelegenheid; het weet, dat het Genootschap, mits in den zelfden geest doorgaande, op steun en tegemoetkoming van uw Excellentie mag rekenen.

Het Bestuur dankt U voor Uw tegenwoordigheid, waardoor niet geringen luister aan dezen avond wordt bijgezet.

Dat welkom geldt niet alleen den vertegenwoordiger der Regeering, het geldt mede het oud-Bestuurslid en als zoodanig verstout ik mij, Uwe Exc. een verzoek te richten en

wel, of U het Bestuur de hooge eer, maar ook het groote genoegen zoudt willen doen, voor dezen, voor de Vereeniging zoo belangrijken avond, aan de Bestuurstafel plaats te willen nemen.

Ook tot onze Eereleden wensch ik een bijzonder woord van welkom te richten.

Generaal SNIJDERS, het is inderdaad voor onze Vereeniging van overwegende beteekenis, dat U een van onze eereleden hebt willen zijn, dat geeft aanzien en kracht naar buiten, steun en bijstand naar binnen, omdat U met groote welwillendheid steeds gereed zijt, om ons in moeilijke oogenblikken met Uw rijke ervaring, Uw helder inzicht van dienst te zijn.

Luitenant-Generaal KEMPER, gij zijt onze voorzitter van eenige jaren geleden, dien wij zoo noode hebben zien heengaan, omdat U zooveel goeds in de Vereeniging hebt tot stand gebracht. Uw voorbeeld van plichtsbetrachting, van werkwijze en van aangename omgang is nog steeds een richtsnoer voor het Bestuur.

Mogen wij nog lang het voorrecht hebben deze beide uitstekende mannen aan ons te verbinden.

Ook gaan onze gedachten naar ons 3de eerelid, den Luitenant-Generaal DE VLAMING, die, zooals hij mij schreef, zeer tot zijn leedwezen hedenavond door gezondheidsredenen verhinderd is, onze bijeenkomst bij te wonen; het Bestuur heeft gemeend, ook in Uwen geest te handelen, door hem telegrafisch hulde te brengen en beste wenschen voor zijn gezondheid aan te bieden.

En voorts, Mijne Heeren, gaat mijn welkom naar U allen, die hier hedenavond in zoo groot aantal zijt opgekomen, om een blijk van belangstelling te geven, in 't bijzonder ook aan den Luit.-Generaal DE BAS, die met de Luit.-Generaals ELAND, ENGELIARD en DE VLAMING van de oprichting af lid van ons Genootschap is geweest.

Gelukkig achten wij ons, den Generaal DE BAS in ons midden te hebben; bijzonder waardeerden wij dit zelfs, omdat wij daardoor gelegenheid hebben den nog krassen, opge-

wekten en ijverigen opperofficier een eeresaluut te brengen, wat ons allen een aangename plicht zal zijn.

Het zal U allen niet verbazen, Mijne Heeren, wanneer ik nu een sprong van 60 jaren terug doe en U verzoek U te verplaatsen in Uwe gedachten in de jaren 1865 en vroeger.

In die tijden was door verschillende militaire schrijvers van naam met klem gewezen op den slechten toestand van ons Krijgswezen en op de onbekendheid met en de onverschilligheid omtrent de militaire zaken. Alleen door van deskundige zijde hier met kracht tegen op te treden en de noodige voorlichting en opwekking te geven, zou, zoo oordeelde men, kans bestaan, dat hierin verbetering zou komen. Een en ander gaf niemand minder dan de latere Generaal BOOMS aanleiding, om te trachten te geraken tot de oprichting van een Vereeniging, de Vereeniging tot bevordering van de Krijgswetenschap, met het doel belangstelling op te wekken in krijgskundige wetenschappen. Die pogingen hebben tot een gunstig resultaat geleid en nu 60 jaren geleden op den zelfden datum en in hetzelfde gebouw had de eerste vergadering plaats. In tegenwoordigheid van een 100-tal leden, hield de toenmalige Voorzitter, de Majoor der Artillerie DELPRAT de openingsrede, omschreef het doel dat met de oprichting was beoogd als volgt: „het opwekken „van belangstelling in krijgskundige wetenschappen, het „opheffen der onverschilligheid, die ten deze nog vrij algemeen hier te lande bestaat” en ging uitvoerig na, wat gedaan zou moeten worden om die betreurenswaardige onbekendheid omtrent de eenvoudigste bijzonderheden, die het Krijgswezen betreffen, omtrent de militaire instellingen, huishouding en verpleging, omtrent de militaire terminologie, gebruiken enz. op te heffen.

De eerste jaren van onze Vereeniging waren moeilijk, niet omdat getwijfeld werd aan den wetenschappelijken zin van de Officierskorpsen h.t.l. en koloniën, — het aantal leden nam dan ook van den aanvang af op bevredigende wijze toe —, doch omdat niet gerekend kon worden op den morcelen steun, op den bijval van hoogerhand, wat voor de

levensvatbaarheid van de jonge spruit van groot nadeel zou kunnen zijn.

Immers, de toenmalige Minister van Oorlog stond weinig sympathiek tegenover de nieuwe Vereeniging, hij schuwde militaire schrijvers en sprekers, die zijn denkbeelden niet deelden en degenen, die zaken openbaar maakten in strijd met de opvattingen van het Departement van Oorlog, ondervonden daarvan minder aangename gevolgen.

Zoo heeft de Generaal Booms als antwoord op een den M. v. O. aangeboden present-exemplaar van zijn zeer gematigde voordracht over het Deensche Leger tijdens den jongsten oorlog, de mededeeling ontvangen, dat hij onmiddellijk geschrapt was van de lijst tot eene onderscheiding op 's Konings verjaardag, terwijl hij, zonder den steun van zijn Chef, vermoedelijk uit de residentie verwijderd zou zijn geworden.

Een fraaie behandeling, wanneer men de legerbelangen dienen, de legertoestanden verbeteren wil.

Het spreekt, dat dergelijke opvattingen der Vereeniging niet ten goede kwamen en zelfs geleid hebben tot het aftreden van den Onder-Voorzitter, tot het niet meer bijwonen van de vergaderingen door den Voorzitter en tot het terughouden van toetreden van vele officieren tot het lidmaatschap.

Het optreden van den volgenden Minister van Oorlog, den Generaal VAN DEN BOSCH, bracht evenwel een gelukkige wijziging. Het D. v. O. reikte van dien tijd af de jonge Vereeniging de hand, gaf blijken van waardeering voor hetgeen het Genootschap deed en van plan was te doen en steunde het, indien zulks te pas kwam.

„Krijgswetenschap” was toen zijn moeilijke tijd te boven, ademde vrij uit en kon beginnen zijn wieken uit te slaan.

Is de Vereeniging geslaagd in haren opzet? Is in de afgelopen 60 jaren bereikt, wat het eerste Bestuur zich had voorgesteld?

Volmondig kan hierop een bevestigend antwoord worden gegeven, al zij hier dadelijk aan toegevoegd, dat het Genootschap er niet in alle opzichten in geslaagd is gedurende de eerste jaren van zijn bestaan de onverschilligheid te

overwinnen omtrent krijgszaken bij niet-militairen. Reeds in 1875, bij de eerste reglementswijziging, is het toenmalige Bestuur dan ook eenigszins van zijn oorspronkelijk voor-nemen afgeweken en heeft door het weglaten van de woorden „meer bepaald” in de zinsnede van het Reglement, betreffende de taak „onderlinge oefening in de Krijgswetenschap „en *meer bepaald*, algemeene verspreiding van heldere „begrippen omtrent krijgszaken”, die taak eenigermate beperkt, meerdere vrijheid verleend en alle krachten gecon-centreerd, om heldere begrippen omtrent militaire zaken oordeelkundig te verspreiden.

Toch kan de Vereeniging er op bogen, een der eersten te zijn geweest, die op dezen misstand gewezen heeft; haar optreden in deze heeft mede er toe geleid, dat langzamerhand de oogen open gingen, dagbladen en tijdschriften zich gingen bezighouden met militaire toestanden, en allengs meer belangstelling ontstond voor het militaire vraagstuk, een volksbelang bij uitnemendheid. Toen nu in latere jaren de opvolgende militiewetten meer ingrepen in het volks-leven, de persoonlijke dienstplicht, met afschaffing van de plaatsvervanging werd ingevoerd en de reserveplicht een band ging vormen tusschen de militaire en de burgermaat-schappij, werd meer en meer ingezien, dat de militairen geen afzonderlijke kaste vormden, evenveel recht hadden, zich burgers van den Staat te achten als de niet-militairen en dat het Leger recht had op de belangstelling van het Nederlandsche volk. Langzamerhand is dit tot uiting gekomen, er kwam ook hier en daar zelfs waardeering voor het leger, vooral in de eerste jaren van de mobilisatie. Wel is die belangstelling in de latere jaren weder verflauwd, gaan nu zelfs, ik zal het maar noemen, politieke stemmen op, om het leger af te schaffen; van onverschilligheid omtrent en onbekendheid met militaire zaken kan niet meer in die mate gesproken worden, als bij de oprichting van de Vereeniging.

Hetgeen tot tevredenheid stemt!

In het andere gedeelte van haar taak, het verspreiden van heldere begrippen van krijgszaken, is de Vereeniging meer dan geslaagd.

Ik behoef U slechts te verwijzen naar het orgaan der Vereeniging, dat thans 57 ¹⁾ jaargangen bevat en waarin U een schat van gegevens zult vinden op krijgskundig gebied, de vruchten van ingespannen en degelijken arbeid van tal van schrijvers van naam en van beteekenis; en naar het Wetenschappelijk Jaarbericht, de studiebron bij uitnemendheid van de off. korpsen, het Militaire Jaarboek, waarna telken jare verlangend, ik mag wel zeggen, reikhalzend wordt uitgezien en dat zich dan ook blijft beijveren om te zijn wat aanvankelijk het streven is geweest „de hoofdbron bij de studie van de militaire wetenschap”.

Niet alleen dat in Nederland en in zijn Koloniën deze boekwerken, naar ik vermeen te mogen zeggen, worden gewaardeerd, ook in het buitenland schijnen zij vele vrienden te hebben, althans meermalen werd aan het Bestuur vergunning gevraagd, om den inhoud vertaald te mogen overnemen.

Op tweeërlei wijze wordt de inhoud van het Orgaan ter kennis van de leden gebracht, mondeling zoowel als schriftelijk.

Nu wil het mij voorkomen, — de leden zullen mij dit wel ten goede houden, ik heb eenig en alleen het belang der Vereeniging voor oogen —, dat de mondelinge behandeling van een onderwerp niet immer die waardeering geniet, welke zij feitelijk verdient. Althans te rekenen naar de *opkomst der leden*. Deze is de laatste jaren eerder afnemende, wat eenigszins bevreemdend moet worden geacht, omdat de wijze van voordracht zooveel verbeterd en het debat in belangrijkheid is toegenomen. Het bestuur betreurt dit ten zeerste en zou het zoo gaarne anders hebben. Men bedenke toch, hoe animeerend het voor de sprekers is, een groot aantal personen onder hun gehoor te mogen rekenen en hoe het debat daardoor zal winnen.

In de eerste bijeenkomst, nu 60 jaren geleden, waren 100

¹⁾ Gedurende de mobilisatie werden geen bijeenkomsten gehouden, geen orgaan uitgegeven.

van de 150 leden opgekomen, de volgende vergaderingen in het 1ste leesjaar telden steeds meer dan 100 leden.

Mag ik, deze voorbeelden voor oogen houdende, een dringend beroep op de leden doen, om zoo dit mogelijk is, de volgende vergaderingen meer met hunne tegenwoordigheid te willen vereeren?

Het aantal leden bedraagt op dit oogenblik nog ongeveer 1800, wat zeker, gelet op de zoo moeilijke tijdsomstandigheden, bevredigend mag worden geacht. Toch kost het heel wat moeite — ik mag dit niet verhelen — om dit aantal op peil te houden en moeten daartoe alle krachten worden ingespannen.

In nauw verband met het aantal leden staan onze geldmiddelen, die, zij het ook wat krap aan, eveneens in een niet-ongunstigen toestand verkeerden; wij leggen niet over, doch maken ook geen schulden; zeer vermoedelijk zal zelfs het volgende jaar de contributie weder op *f* 5.— gesteld kunnen worden. Het bestuur zou het intusschen zoo op prijs stellen, indien de contributie nog verder verlaagd zou kunnen worden; hoe meer deze toch onder ieders bereik zou komen, des te meer zal het aantal leden stijgen. En daar moeten wij heen! Het aantal leden moet steeds grooter worden om daardoor getuigenis af te leggen van den wetenschappelijken zin onzer officieren en van hun ernstig streven om zich zoo goed mogelijk te willen bekwamen voor hun moeilijke taak van opvoeder en van aanvoeder.

Een opwekking tot u allen, Mijne Heeren, inzonderheid tot onze correspondenten, om in dien zin te willen medewerken, moge hier een plaats vinden! Werft leden aan, hoe meer hoe beter. En niet alleen onder onze beroepsofficieren; ook reserve-officieren zullen met open armen ontvangen worden.

Ik moge thans nog een oogenblik uwe aandacht vragen voor onze vertegenwoordigers in de verschillende garnizoensplaatsen, voor onze correspondenten. Gaarne breng ik die Heeren hierbij hulde voor alles, wat zij voor de vereeniging doen; in 't bijzonder heb ik hierbij het oog op onzen Hoofd-

correspondent in Ned.-Indië, die zeker de belangrijkste taak te vervullen heeft en zulks verricht op een wijze, waarvoor het Bestuur niets dan lof heeft.

U zoudt mij zeker onvolledigheid kunnen verwijten, indien ik niet een oogenblik stil stond bij onze uitgevers en drukkers de firma C. BLOMMENDAAL, die van de oprichting der Vereeniging af alle verslagen van het Orgaan drukte en van 1 Januari 1900 af tevens de uitgave van bijkans alle werken der Vereeniging bezorgde.

De keurige en degelijke wijze, waarop deze firma de belangen van Krijgswetenschap behartigt, verdient zeker onzerzijds een woord van bijzonderen lof.

Ik moge hier nog een woord van hartelijken dank aan toevoegen voor de prachtige bloemenhulde van de firma BLOMMENDAAL, een bewijs van goede verstandhouding!

Gedurende een drietal jaren wordt thans het Wetenschappelijk Jaarbericht gedrukt door de firma VAN LAMOEN alhier, die zulks verricht tot tevredenheid van het Bestuur.

Ook moge niet onvermeld blijven, dat het Bestuur steeds de grootst mogelijke medewerking van de Pers ondervindt, wat niet genoeg op prijs kan worden gesteld.

In 't bijzonder geldt dit het Nederlandsch Correspondentie-bureau voor dagbladen, de heeren VAS DIAS en BELINFANTE, die ik hierbij gaarne den hartelijken dank van het Bestuur overbreng, terwijl voorts een afzonderlijk woord van groote erkentelijkheid dient te worden gesproken tot den heer HANSEN, die reeds gedurende geruimen tijd met groote bekwaamheid en met veel kennis van militaire zaken, de verslagen opmaakt en de betrekkingen met de pers onderhoudt.

Mijne Heeren! Ondanks het feit, dat de Groote Oorlog reeds een 7-tal jaren achter den rug is, verkeert onze militaire wetenschap nog heden ten dage in een overgangstijperk. Wel is waar beginnen de nieuwere beginselen, die door dien oorlog naar voren zijn gebracht, meer en meer algemeen gehuldigd te worden en zijn deze thans het geestelijk eigen-

dom onzer Officieren; toch heeft die oorlog zooveel belangrijk nieuws gebracht, is hij aanleiding geweest, dat tal van oude theoriën omver zijn geworpen en heeft hij nieuwe inzichten in bijkans alle takken van de militaire wetenschap gebracht, dat op schier elk gebied ingrijpende wijzigingen zullen tot stand dienen te komen.

Een omvangrijke studie zal noodzakelijk zijn om dit alles te verwerken en om er toe te geraken voor onze legers in het Moederland en in de Koloniën het beste te verkrijgen, wat in verband met onze middelen mogelijk zal zijn.

Voorlichting zal dus nog in verschillende richtingen noodzakelijk zijn.

Onze Vereeniging hoopt hieraan met kracht te kunnen medewerken en als tot dusver bij te dragen tot de wetenschappelijke ontwikkeling van onze Officieren.

Zij zal zich daarbij houden aan het doel, dat in art. 1 van ons Reglement omschreven is als: „verspreiding van heldere begrippen omtrent krijgsgzaken”; ons Genootschap zal den weg blijven volgen, die nu 60 jaren lang, blijkbaar met succes, gevolgd is geworden.

Om u een indruk te geven, hoe het Bestuur zich dit in algemeenen zin, voorstelt, geef ik hierna het werkplan voor het leesjaar 1925-'26.

Het onderwerp van heden avond is U bekend, de kapitein van den Generalen Staf N. I. Leger J. A. VAN HELSDINGEN zal U een denkbeeld geven van „*Koloniale Oorlogvoering bezien in het licht van den wereldoorlog*”; 20 November e.k. zal niemand minder dan Prof. Dr. J. P. A. FRANÇOIS de *militaire positie van Nederland als lid van den Volkenbond* behandelen; de kapitein van de genie J. F. BISCHOFF zal omstreeks half December u „*de(n) Verbindingsdienst*” voordragen; in de 2de helft van Januari 1926 hoopt de kapitein van den generalen staf J. F. VAN DER VIJVER „*Tactische Beschouwingen over de oorlogvoering bij duisternis*” te geven; een maand later zal „*rieverdediging en rivierovergang*” door ritmeester H. T. M. baron VAN VOORST TOT VOORST aan de orde worden gesteld, terwijl als reserve is aangenomen een voordracht over „*Zoek-*
1925/26. I. 2

lichten'' door den kapitein van de genie C. W. VAN DOODEN.

Mij dunkt, Mijne Heeren, dat met dit programma eer kan worden ingelegd en het ernstig streven van het bestuur kan blijken, om ook dit leesjaar den leden het beste te geven, wat thans op militair wetenschappelijk gebied te verkrijgen is.

Het bestuur zal in deze richting werkzaam blijven; het rekent daarbij op den steun van de leden, die o.m. tot uiting kan komen, indien eventueel aan ons opgave wordt gedaan van onderwerpen, die naar het oordeel der leden voor behandeling in onze bijeenkomsten in aanmerking komen; het bestuur zal dan overwegen, in hoeverre aan die verzoeken kan worden voldaan.

Indien op deze wijze kan worden samengewerkt, dan heeft het bestuur gegronde hoop, dat de Vereeniging op den ingeslagen weg kan blijven voortgaan, dat haar een schoone taak wacht.

Immers, zij zal kunnen blijven medewerken aan de militaire ontwikkeling van onze officierskorpsen, waartoe zij zich gaarne de grootst mogelijke inspanning zal blijven getroosten. Het kan toch onze Vereeniging niet onverschillig zijn, dat de goede naam, die deze korpsen ook buiten onze grenzen siert, nog zal toenemen. Bekend is „hoe beter de kaders, hoe beter de legers”.

Welnu, indien het ons Genootschap gegeven moge zijn ook in het nieuwe tijdperk dat nu aangebroken is, een steentje te kunnen bijdragen tot vermeerdering der militaire kennis van de kaders, dan zal dit ook aan onze legers ten goede komen en aan het glansrijk verleden van ons Genootschap menige eervolle bladzijde worden toegevoegd.

Ik heb gezegd. (Applaus).

De Heer LAMBOOY, Minister van Oorlog en van Marine a.i. Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats moge ik U dank brengen voor de bijzonder hartelijke woorden, die U wel tot mij heeft willen richten en in het bijzonder voor de fijngevoelde attentie om mij te verzoeken, plaats te nemen achter de bestuurstafel, waar ik reeds zoo menig aangenaam uur mocht doorbrengen. Ook verzeker ik U, dat het mij verheugt

in mijn nieuwe functie dit spreekgestoelte te kunnen betreden, vanwaar ik reeds zoo menigmaal aan de belangwekkende besprekingen mocht deelnemen die hier werden gehouden.

Mijnheer de Voorzitter! Niet alleen met genoegen doch zelfs *met geestdrift* heb ik gevolg gegeven aan de uitnoodiging van het Bestuur Uwer Vereeniging, om hedenavond met U het 60-jarig bestaan van Krijgswetenschap te herdenken.

Met geestdrift, omdat mij dit en als M. v. O. en als M. v. M. a.i. in de gelegenheid stelt, uiting te geven aan de gevoelens die mij voor deze zoo nuttige instelling vervullen. Zestig lange jaren heeft Kr.W. zich met steeds groeiende kracht en wassenden invloed weten te handhaven als een instituut van militaire wetenschap van den eersten rang. Recht op het doel af, zonder omwegen, vermijding van kronkelpaden van welken aard ook, waren beginselen die zij met zorg huldigde. Hierdoor is de Vereeniging er glansrijk in geslaagd, haar wetenschappelijken naam hoog te houden. De zestigjarige heeft nog niets van haar werkkraft, noch van haar werklust ingeboet. Het gevolg van haar arbeid was dan ook, dat van haar bijeenkomsten zooveel gezag uitgaat, dat de groote pers op bijzonder vrijgeveige wijze haar kolommen voor de verslaggevers open stelt.

Naar mijn vaste overtuiging is deze Vereeniging, die haar bijzonder belangwekkende publicaties in den vorm van een alle takken der militaire wetenschap omvattend W. J. en een orgaan tot gemeengoed maakt van de overgrootste meerderheid van de beroeps- en verlofsofficieren van land- en zee-macht zoowel in het moederland als in Insulinde, van het grootste belang voor de geheele weermacht.

Maar mijn geestdrift gaat *niet alléén* uit naar de Vereeniging in haar geheel. Ik wil tevens in het bijzonder huldigen het Bestuur, dat vooral in de laatste jarenreeks onder de uitstekende leiding van de voorzitters, wijlen gen. DE WAAL en de generaals KEMPER en TEN BOSCH, er in is geslaagd, dit militair-wetenschappelijk schip met beleidvolle, vaste hand te voeren door een vaarwater, dat uitermate moeilijk was. Ik bedoel hier de moeilijkheden, welke eenerzijds werden

verwekt door de abnormaal hooge prijzen in het uitgeversbedrijf en daarnaast de afvloeiing van tal van officieren waardoor uiteraard bijzondere activiteit moest worden ontwikkeld om het aantal leden op peil te houden.

M. d. V. als lid van het Bestuur heb ik mij kunnen overtuigen hoeveel zorg dit baarde, maar ook hoeveel energie door de voorzitters en de medebestuurderen werd ten toon gespreid om, niettegenstaande die groote moeilijkheden, aan de leden het volle pond van militaire wetenschap te kunnen blijven geven.

Daarvoor breng ik U als Minister van Oorlog en Minister van Marine a.i. mijn onverdeelde, oprechte en warme hulde en tevens mijn diepgevoelden dank. Maar de voornaamste reden waarom ik met zooveel enthousiasme hierheen kwam is, dat ik U een zeer verblijdende mededeeling kan doen. Het heeft onzer Hooge Landsvrouwe behaagd, uiting te geven aan de gevoelens die H.M. bezielen voor deze Vereeniging, door den secretaris-penningmeester den Res. kapt. der Grenadiers J. P. Boots te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden. Ik moge de eerste zijn om Uw en uitmuntenden secretaris met deze Koninklijke onderscheiding geluk te wenschen. (Applaus.)

Mijnheer de Voorzitter ik ga eindigen, doch wil nog van ganscher harte de hoop uitspreken, dat het onder Uwe uitstekende leiding aan de Vereeniging zij gegeven, ook in de toekomst aan de weermacht even groote diensten te bewijzen als zij in haar 60 jarig bestaan placht te doen. (Applaus).

De VOORZITTER.

Excellentie!

Uwe zeer waardeerende woorden, mede namens de Regeering tenopzichte van onze Vereeniging gesproken, hebben ons diep getroffen en met warmen dank vervuld. Dat zelfs een onzer een Koninklijke onderscheiding heeft ontvangen, is voor het Bestuur een bewijs te meer, dat op den ingeslagen weg moet worden voortgegaan. Ik moge

Uwer Excellentie dan ook den eerbiedigen dank onzer Vereeniging overbrengen voor uwe zoo bijzonder op prijs gestelde rede en voor uwe voordracht aan Hare Majesteit de Koningin.

Hare Majesteit kan er van verzekerd zijn, dat groote erkentelijkheid op dit oogenblik ons allen bezielt, dat onze gevoelens van diepen eerbied en groote aanhankelijkheid zoo mogelijk nog zijn toegenomen en dat wij daaraan uiting willen geven, door ons andermaal van onze zitplaatsen te verheffen en deze gevoelens te bezegelen door een driewerf

Leve de Koningin!

Ik moge hier mededeelen, dat ook een bloemenhulde is ontvangen van de Hoogere Krijgsschool, een hulde, waarvoor het bestuur bijzonder erkentelijk is. Dat onze hoogste inrichting van militair onderwijs, zoo bij uitstek bevoegd tot oordeelen, op deze wijze „Krijgswetenschap” huldigt, stemt tot groote dankbaarheid, omdat daaruit blijkt, dat ons streven ook aldaar waardeering ondervindt en dus veilig in den aangegeven weg kan worden doorgegaan.

Alvorens den spreker van hedenavond het woord te verleen, verzoek ik den secretaris-penningmeester voorlezing te doen der ingekomen telegrammen en gelukwensen.

De Secretaris leest de navolgende telegrammen voor:

De Luitenant-Generaal b. d. DE VLAMING oud-voorzitter en eereid der Vereeniging betreurende dat zijn gezondheids-toestand hem het bijwonen van avondvergaderingen verbiedt biedt U op dit gedenkwaardig tijdstip zijn beste wenschen voor den bloei onzer Vereeniging en brengt tevens zijn hulde aan Voorzitter en Bestuur.

DE VLAMING.

Hartelijk gelukgewenscht Zestigjarig jubileum Vereeniging, beste wenschen verderen bloei.

Generaal COOL.

Der Vereeniging hulde, dank en voorspoed.

Directeur Nederlandsch Legermuseum

HOEFER.

De Algemeene Vereeniging van Verlofsofficieren der Nederlandsche Land- en Zeemacht wenscht U en Uwe Vereeniging van harte geluk met het huidige jubileum en vertrouwt dat Uwe Vereeniging ook in de toekomst veel moge bijdragen tot de wetenschappelijke vorming van de officieren in het algemeen en der verlofsofficieren in het bijzonder.

Prof. Mr. J. C. KIELSTRA, *Voorzitter.*

E. P. WEBER, *Secretaris.*

Hoofdbestuur Arko biedt jubileerende Vereeniging beste wenschen voor heden en toekomst.

VAN MUNNEKREDE, *Voorzitter.*

Bieden onze welgemeende gelukwenschen aan bij 60-jarig jubileum uwer Vereeniging.

Drukkerij Cedo Nulli

F. H. VAN LAMOEN.

Namens het Hoofdbestuur van de Vereeniging „Volksweerbaarheid” heb ik de eer U zijne welgemeende gelukwenschen aan te bieden naar aanleiding der herdenking van het 60-jarig bestaan uwer Vereeniging.

Met de meeste hoogachting,

De secretaris,

E. VON BOSE.

Nog nader is ingekomen het navolgende schrijven :

'S-GRAVENHAGE, 7 October 1925.

Luitenant-kolonel A. VAN MENS belast met de waarneming van de functie van Inspecteur der cavalerie, tevens comman-

dant der Lichte Brigade, tot zijn leedwezen verhinderd geweest zijnde de vergadering der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap op 6 October j.l. bij te wonen, heeft de eer die Vereeniging zijne hartelijke gelukwenschen met haar 60-jarig jubileum en zijne beste wenschen voor de toekomst aan te bieden.

De Luitenant-Kolonel, voornoemd,

A. VAN MENS.

(Deze telegrammen en gelukwenschen, waarvan de voorlezing met applaus werd begroet, zijn met een hartelijke dankbetuiging van het bestuur beantwoord.)

Wanneer thaus niemand meer het woord verlangt, noodig ik den heer VAN HELSDINGEN uit, een aanvang te maken met zijn voordracht.

EENIGE GREPEN UIT DEN MODERNEN KOLONIALEN OORLOG.

De Heer VAN HELSDINGEN: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren!

De moderne koloniale oorlog omvat zoo'n uitgebreid gebied, dat het ons onmogelijk scheen, dit op voldoende wijze hedenavond met U te doorkruisen, om welke reden, wij ons dan ook hebben bepaald tot het doen van eenige grepen uit de ervaringen van de verschillende oorlogvoeren- den in den Grooten Oorlog.

Uit hetgeen wij de eer hebben U heden avond mede te deelen, zult U opmerken, dat wij U weinig nieuwe gezichts- punten kunnen openen en zal het U blijken, dat niettegen- staande de toepassing van de nieuwe voortbrengselen van de techniek, in wezen de kenmerken van den kolonialen oorlog zich zeer weinig of niet hebben gewijzigd, al hebben deze nieuwe middelen de oorlogvoering in vele gevallen zeer vergemakkelijkt.

„Une expédition coloniale est essentiellement une question de transports”; niet alleen, dat de voortgang der operatiën van de capaciteit van het transportwezen rechtstreeks afhankelijk is, maar ook oefent zij grooten invloed uit op de mate van verpleging der troepen, welke weder de gezondheidstoestand beïnvloedt. Deze „question de transports” is uiteraard afhankelijk van den geögrafischen toestand van het oorlogstooneel, de af te leggen afstanden, sterkte en samenstelling der troepen en de middelen, waarmee het transport plaats heeft.

Nu is een der kenmerken van den kolonialen oorlog, zooals bekend, dat het oorlogstooneel moeilijk en dan nog bovendien vrij onbekend is, terwijl juist de afstanden zeer groot zijn te noemen, gelet op de naar verhouding geringe sterkte der troepen. Het zal U bekend zijn, dat deze factoren, welke juist hun grootsten invloed op strategisch gebied uitoefenen, voor den aanvaller zeer groote moeilijkheden opleveren en bij alle expeditiën, door welk leger ook ondernomen, is dan ook gebleken, dat de oplossing van het transportvraagstuk nog niet zoo eenvoudig was.

Ditzelfde verschijnsel doet zich ook voor bij de verschillende krijgsverrichtingen gedurende den Grooten Oorlog, welke zijn te vergelijken met verrichtingen uit den kolonialen oorlog.

Een eigenaardig en ook zeer belangrijke omstandigheid is het, dat de verdediger, die in de meeste koloniale oorlogen gelijk te stellen was met onzen I. V. en welke door zijn aard geen last ondervindt van de gebrekkige verbindingen, tijdens den Grooten Oorlog, evenals de aanvaller, zij het ook slechts voor een deel, uit blanken of een daarmee gelijk te stellen element bestond, en eveneens rekening diende te houden met het vraagstuk der transporten, al waren de door hem te overwinnen moeilijkheden als regel van veel minder ernstigen aard dan die van den aanvaller.

Ten einde zich een beeld te kunnen scheppen van den omvang dier moeilijkheden, denke men zich den toestand in, welke zich op de verschillende oorlogstooneelen voordeed.

In *Mesopotamië* hadden de operatiën plaats in een zeer

uitgestrekt gebied, waarvan wij U duidelijkheidshalve eenige afstanden zullen aangeven. Basra ligt 70 mijl van de kust verwijderd; Kurna ligt 50 mijl verder; de afstand Amara—Kurna bedraagt 90 mijl, terwijl Kut el Amara van eerstgenoemde plaats 150 mijl verwijderd is; Nasiriyeh ligt 68 mijl van Kurna, Bagdad 112 mijl Noord van Kut.

Als men nu nog bedenkt, dat wegen, niet te vergelijken met onze kunst-, maar met landwegen, eerst Noord van Bagdad werden aangetroffen, dat de afstand Ras el Ain (eindpunt van de Bagdadlijn) tot Mosoel 350 K.M. bedraagt over een landweg, welke bij regen moeilijk begaanbaar werd, dat de weg Mosoel—Samara 240 K.M. lang is, dan is het duidelijk, dat deze landverbinding zeer ongelukkig is te noemen.

Ook de Tigris was van weinig nut; vanaf Mosoel bevaarbaar zijnde, kon de afstand van Mosoel—Bagdad in 2—10 dagen stroomafwaarts worden afgelegd, afhankelijk van den waterstand; de booten hadden echter slechts een capaciteit van 100 man. De Euphraat was van nog geringer beteekenis, aangezien met de „shuktars” slechts 32 man konden worden vervoerd en bovenstrooms van Felludja men slechts van platboomde vaartuigen kon gebruik maken. De bevaarbaarheid van deze rivier was ook zeer beperkt door de aanwezigheid van het Hammar-meer, eigenlijk een groot, ondiep moeras, dat slechts bij hoog water bevaarbaar was voor vaartuigen met een diepgang van 3 voet; bij laag water waren slechts „bellums”, d. z. vaartuigen van 1½ voet diepgang en van een capaciteit van 75 ton te gebruiken. De Shatt el Hay verdeelt zich in meerdere kreeken en is van Febr. tot Juni bevaarbaar voor vaartuigen met 5 voet diepgang; in den zomer is zij zelfs meermalen geheel droog.

De Shatt el Arab heeft aan haar monding een breedte van 2 K.M., bij Basra is de breedte 540 M.; zij is bevaarbaar voor elk schip, dat de drempel kan overschrijden, hetgeen bij vloed het geval is voor schepen met meer dan 11 voet diepgang.

De Karun-rivier is bevaarbaar voor schepen met 2½—5 voet diepgang.

Deze gegevens kunnen den Engelschen niet onbekend zijn geweest, gezien het feit, dat reeds in 1860 werd overgegaan tot de oprichting van de „Euphrat Valley Steam Navigation Cy.”, en in 1888 toestemming werd verkregen een stoomvaartdienst te openen op de Karun-rivier. Verder lezen wij in het „Report of the Mesopotamia Commission”: „Commander A. HAMILTON (aanwezig bij het Hoofdkwartier der exp. troepenmacht te Basra) had previously been on the Tigris for two years and had surveyed the river from Basra to Bagdad. He was, therefore, competent to speak with exeptional knowledge both of the river and of the class of steamer most suitable to its navigation”; bovendien bevond zich reeds sedert langen tijd een Britsch consul in Bagdad, die natuurlijk de noodige gegevens omtrent de bevaarbaarheid der waterwegen zal hebben verzameld. Ten slotte vermeldt MOBERLY in zijn „Mesopotamian Campaign”, dat vóór den oorlog bij den Gen. Staf in Indië een oefening was gehouden met betrekking tot het uitzenden van een exped. troepenmacht naar Mesopotamië; wij kunnen dus veronderstellen, dat juist het vraagstuk van de verbindingen hierbij nauwkeurig zal zijn nagegaan.

Dat deze gegevens ook inderdaad bekend waren, blijkt uit een punt van het Mesopotamië-rapport, hetwelk waard is te worden aangehaald. Daarin lezen wij n.l.: „The general conditions in Mesopotamia were known in India at the beginning of the war. The absence of roads, the importance of the rivers as means of communication, many of the peculiar features of those rivers, and the number and class of river-steamers in the country in the autumn of 1914, are all noted in a small handbook of information furnished to the Expedition bij the Indian General Staff.”

Eenmaal bekend zijnde met de omstandigheid, dat van een wegenet eerst gesproken kan worden ten Noorden van Bagdad en, dat de rivieren de voornaamste verbindingen zouden vormen, was het vanzelf sprekend, noodig in de eerste plaats te zorgen, dat de voorziening van vaartuigen niets te wenschen overliet. Dat de Engelschen hierbij in gebreke zijn gebleven, blijkt uit het meergenoemd rapport.

Al werd de waarschijnlijkheid van een tegen Turkije te voeren oorlog niet groot geacht, toch had de Gen. Staf in Indië, binnen wiens ressort Mesopotamië viel, van te voren, dus in vollen vrede-tijd deze mogelijkheid onder het oog moeten zien en zich goed rekenschap moeten geven van de te verwachten moeilijkheden. Dan had men kunnen weten of het benodigde, meest gewenschte materieel in Indië zou zijn te verkrijgen, dan wel speciaal moest worden gebouwd in Engeland of elders en welk materieel als surrogaat, zij het dan ook, plaatselijk op bepaalde trajecten zou zijn te bezigen.

Dit schijnt niet te zijn geschied, althans de uitvoering van de te nemen maatregelen heeft zeer veel te wenschen overgelaten. Niettegenstaande het advies van den Commander HAMILTON op 23 Nov. 1914, nadat Basra in Engelsche handen was gevallen, om onmiddellijk 12 stoomers van de soort, welke door de Lyck Cy. werd gebezigd, aan te vragen, gebeurde er niets, totdat eindelijk vanuit Indië de vraag tot den exp. commandant gericht werd over hoeveel schepen hij voor een opmarsch Noord van Kurna beschikte.

In antwoord op deze vraag werd 2 Jan. '15 geseind, dat men 7 stoomers en 2 lichters noodig had, kort daarop gevolgd door een aanvraag van 4 sleepbooten; aan deze aanvraag werd door Indië in Febr. resp. in Maart '15 voldaan.

Had men in deze periode genoeg aan de beschikbare hoeveelheid vaartuigen, anders werd de toestand toen generaal NIXON als exp. commandant optrad en in zijn instructie was opgenomen een plan in te dienen „for the subsequent advance on Bagdad”. De waarschijnlijkheid van een a.s. opmarsch was dus grooter geworden en bestond er o.i. alle aanleiding om ten aanzien van het transportvraagstuk ver vooruit te zien en met onvoorziene omstandigheden rekening te houden, al lag het momenteel niet in de bedoeling zoover op te rukken.

Toch had het legerbestuur in Indië reeds in de eerste periode het gebrek aan voldoende materieel gevoeld; de legercommandant had o.a. tegen het advies (medio Jan. '15) van den heer COX, belast met het politieke beleid bij de expe-

ditie, om naar Nasiryeh en Amara op te rukken, aangevoerd, dat de beschikbare hoeveelheid transportmiddelen een dergelijken opmarsch niet toeliet; in Febr. werd de aanleg van decauville-spoor naar Nasiryeh noodig geoordeeld, juist om het riviertransport te verlichten.

Reeds toen was gebleken, dat de beschikbare ruimte te gering was en, dat het materieel van de gewenschte soort niet in Indië was te verkrijgen, dus speciaal gebouwd moest worden, hetgeen geruimen tijd zou vorderen. Bovendien gaf de exp. commandant reeds in Mei '15 te kennen, dat het beschikbare materieel „could not be relied upon to work above Kurna, owing to their comparatively deepdraught and to the lowness of the river at certain seasons”. Wel maakte men gebruik van de aanwezige mahaila's, zeilbooten met een capaciteit van 25—30 ton, welke echter afhankelijk waren van wind en stroom en alleen geschikt waren om de lading van de groote schepen over te nemen en over te brengen naar den oever. (Naar men weet was aan de verbetering van de haven van Basra nog niet veel geschied.)

En juist bij een opmarsch verder dan Kurna zouden de moeilijkheden zich voordoen; de Tigris vertoont hier een sterke vernauwing met scherpe bochten, waarin de navigatie bij laag water zeer moeilijk is en men alle kans loopt tegen de harde oevers te worden gesmakt. Bovenstreams van dit gedeelte, dat de „Kurna Straits” wordt genoemd is de navigatie weer gemakkelijker tot aan Kut el Amara, waarna opnieuw de bevaarbaarheid afneemt zoowel in verband met het ondiepe en smalle vaarwater als met de vele bochten in de rivier.

Na het gevecht bij Shaiba op 12 April '15, waarin de Turken een ernstige nederlaag leden en zeer gedesorganiseerd raakten, was het voordeelig geweest de Turken in de richting van Nasaryeh terug te werpen, evenwel kon men, deels uit onbekendheid met de vaarwaters, deels uit gebrek aan transportmiddelen, dit plan niet ten uitvoer brengen.

19 April vroeg gen. NIXON 1 bataljon pioniers aan en gaf te kennen: „there had been even from the beginning of the campaign signs that the internal organisation as regards

rivertransport and the distribution of supplies through such transport was working at its maximum capacity."

Gen. KEMBALL, chef van den Gen. Staf zegt hieromtrent: „Had we had sufficient river transport we could have entered Nasiriyeh at the heels of the Turkish force defeated at Shaiba, and at the same time despatched troops to drive off the Turks then threatening the pipe line up the Karun. We had sufficient troops, but not sufficient steamers, to undertake simultaneous operations."

Ook een onmiddellijk optreden naar Amara, waardoor de petroleum inrichtingen te Ahwaz beter beveiligd zouden zijn kon evenmin geschieden uit gebrek aan transportmiddelen. Toen op aandringen van de Admiraliteit de troepen te Ahwaz werden versterkt, gedeeltelijk over land, gedeeltelijk over water, was van een oprukken in een andere richting geen sprake, omdat de beschikbare transportmiddelen noodig waren voor de troepenverplaatsing naar Ahwaz; van den opmarsch naar Nasiriyeh moest dus worden afgezien, totdat de transportmiddelen weer beschikbaar waren.

Intusschen had de aanval op Ruta plaats (31 Mei) en kon de opmarsch, dank zij de groote moreele depressie van het Turksche leger en het initiatief van den Engelschen bevelhebber, den gen. TOWNSHEND, tot Amara worden voortgezet. Dit had echter het gevolg, dat het offensief in de richting van Nasiriyeh nog langer moest worden uitgesteld. „Before an advance could be made from Qurnah the return of the steamers taken by Gen. GORINGE up the Karun had to be awaited. Before a force could be despatched against Nasiriyeh the vessels which transported the troops to Amara had to be brought back down the rivier." (Gen. KEMBALL.)

De concentratie van de troepen te Kurna en de opmarsch naar Nasiriyeh duurden dan ook van 26 Juni tot 24 Juli, dus nagenoeg een volle maand. Wij zien dus, dat de Engelschen zich in deze periode op de binnenlijnen bevonden, doch van dit groote voordeel geen nut konden trekken, doordat de snelheid van beweging ontbrak, en daardoor ook de factor verrassing geheel verloren ging, als gevolg van het gebrek aan vaartuigen, terwijl de operatiën ook langer duurden.

10 Juli werd een groote hoeveelheid varend materieel aangevraagd, waarbij door den exp. commandant werd aangegeven, dat het gebrek aan vaartuigen „has been a constant source of delay, uncertainty and anxiety”, terwijl dit door den chef van den staf wordt aangedikt met de woorden: „It is also thought necessary to add the warning that if steps are not taken in good time to meet these requirements we are running grave risks of a breakdown at possibly a serious moment. At the present time we cannot make the most effective use of the troops available owing to want of ships, and in any crisis insufficiency of river transport would limit the scope of reinforcements, while a breakdown of shipping might have still more serious consequences.”

Om aan deze aanvraag te voldoen zouden 8—10 maanden noodig zijn en dan nog moest het gevraagde naar Basra worden gezonden. Intusschen werd ook de sterkte der exp. troepenmacht vergroot, zoodat nog meer vaartuigen noodig waren. Tot overmaat van ramp meende men in Indië beter op de hoogte te zijn t.a.v. de afmetingen der vaartuigen dan „the men on the spot”, waardoor men ten slotte in Mesopotamië vaartuigen kreeg uitgezonden, welke niet voor hun bestemming deugden.

Ditzelfde gebrek aan materieel maakte, dat de concentratie van de troepen bestemd voor de operatie in de richting van Bagdad een zeer langzaam verloop had, te meer waar de zomertijd een lagen waterstand met zich bracht. De bevelhebber van de troepenmacht, welke bestemd was Kut te nemen, gen. TOWNSHEND, achtte thans de communicatielijnen in verband met de aanwezige troepen te lang, natuurlijk gelet op de beschikbare transportmiddelen en wenschte niet verder op te rukken dan Azizieh.

Van meerdere zijden werd twijfel geopperd of het beschikbare varende materieel wel genoeg capaciteit had, toch werd deze onderneming doorgezet, waarbij men door hulpmiddelen het tekort eenigermate wist te verhelpen. Uiteraard kon van eene goede verpleging bij deze operatie geen sprake zijn, doch men was gelukkig in staat de medegenomen voorraden uit de streek aan te vullen.

Traden de nadeelen van het gebrekkige transport, bij de voorwaartsche beweging, toen alles nog gunstig verliep, nog niet zoo sterk op den voorgrond, anders werd de toestand, toen men, doordat de Turken versterking kregen, moest terugtrekken. Met moeite konden de gewonden en zieken worden ingescheept en achterwaarts vervoerd. Op welke wijze dit geschiedde moge blijken uit de mededeeling van den chef-arts: „the arrangements made were absolutely inadequate and the wounded suffered intolerable discomfort.”

Ook de pogingen om Kut el Amara te ontzetten leden voor een groot deel echee door het gebrek aan vaartuigen, omdat men de versterkingstroepen, welke thans successievelijk in Basra aankwamen niet naar het Noorden kon vervoeren.

In deze geheele eerste periode van den veldtocht kan men het optreden van de Engelschen, juist in verband met het tekort aan transportmiddelen qualificeeren als zeer riskant; zeer zeker geldt dit voor den opmarsch naar Bagdad, welke dan ook ten slotte in een nederlaag eindigde.

Nadat echter de leiding der operatiën door de War-Office was overgenomen, veranderde de toestand; men begon stelsmatig de gebreken, welke aan de verbindingen kleefden te verhelpen, waartoe men in de eerste plaats begon met de capaciteit van de haven Basra te vergrooten en het aantal vaartuigen buitengewoon uit te breiden.

Bovendien maakte men zich meer onafhankelijk van de rivieren door aanleg van spoorwegen. Dit denkbeeld was zooals wij zagen reeds opgekomen bij gen. BARRETT, doch van de uitvoering was niets gekomen, omdat het Indische Gouvernement de uitgaven voor spooraanleg niet wenschte te doen; wel een eigenaardig standpunt, waar het wel en wee van den troep en de voortgang van de operatiën hiermede ten zeerste gemoeid zouden zijn.

Zooals wij reeds gezien hebben werden de minder bevaarbare gedeelten van de Tigris gevormd door de trajecten Kurna—Amara en Kut el Amara—Bagdad. Het is dus te begrijpen, dat men begon met de lijn Kurna—Amara (70 mijl) aan te leggen, terwijl het voor de verpleging en z.n.

voor een snel oprukken van versterkingen gewenscht was over te gaan tot den aanleg van de lijn Basra—Nasiriyeh (140 mijl). Zooals uit het vorenstaande is mogen blijken, werd het noodig geoordeeld deze plaats blijvend te bezetten en aldus de linkerflank van de naar Bagdad oprukkende colonnes te dekken. Deze blijvende bezetting vergde echter een groot aantal vaartuigen, welke men zoo erg noodig had voor het transport langs de Tigris; door den aanleg van deze lijn zouden deze vaartuigen vrij komen.

In Mei '16, met de werkzaamheden aangevangen, werd eind November de lijn (0.75 M. breedte) Kurna—Amara voor het verkeer opengesteld; omdat deze streek bij hoog water steeds wordt overstromd, moest de lijn op een dijk worden gebouwd; bovendien moesten vele rivieren worden overbrugd. Verder werd ter vergemakkelijking van den aanvoer naar het Tigris-front een smalspoorlijn aangelegd van Sheik Saad naar Es Sinn, welke reeds medio October was opengesteld.

Ten einde het riviertransport nog meer te ontlasten, overwoog men de doortrekking van de lijn Kurna—Amara tot Sheik Saad en de verbinding van Basra met Kurna, evenwel na de ombouwing van de lijn Kurna—Amara tot 1 M. spoorbreedte.

Toen echter na de bezetting van Kut el Amara, einde Febr. '17, de Turken scherp werden vervolgd, deed zich de behoefte gevoelen aan een spoorweg tusschen Kut en Bagdad; van de verlenging Amara—Sheik Saad kwam niets. De verbinding Basra—Kurna vorderde langzaam in verband met de vele bruggen, welke moesten worden gebouwd en met de overstromingen gedurende de maanden April tot Augustus. Eerst begin '18 was deze lijn gereed.

Nu de troepen meer naar het Noorden waren opgerukt, had de Sheik Saad—Es Sinn lijn haar waarde verloren; zij werd opgebroken en het materieel vervoerd naar Bagdad, om aldaar te worden gebezigd.

Het materieel oorspronkelijk bestemd voor de lijn Amara—Sheik Saad werd thans gebruikt voor den aanleg van het traject Kut—Bagdad, op den linker oever der

Tigris, waar men gebruik kon maken van de aanwezigheid van een dijk. Dit maakte, dat de aanlegsnelheid 22 mijl per week bedroeg en reeds einde Juli '17 de eerste trein naar Bagdad kon stoomen. De afstand Kut—Bagdad per stoomer in 2 dagen af te leggen, vorderde nu slechts 8 uren. Kut werd nu een belangrijke transito-haven, waar alle goederen per spoor verder werden getransporteerd. „The Kut—Bagdad line soon afforded considerable relief to the river communications”. In April werd de lijn door een groote overstroming voor een maand onbruikbaar gemaakt.

De spoorwegen vulden de rivieren als transportlijnen geheel aan. In de maanden Febr. tot Juli was de waterstand in de rivieren hoog, door het smelten van de sneeuw in het gebergte en waren de rivieren goed bevaarbaar; de door dezen hoogen waterstand veroorzaakte overstromingen echter benadeelden in hooge mate het gebruik van de spoorwegen, vernielden in vele gevallen zelfs de baan.

Gedurende de maanden Juli tot Januari bevatten de rivieren weinig water, zoodat het scheepvaartverkeer van de ondiepten zeer veel last ondervond; het terrein, dat thans door de groote hitte weer was opgedroogd, liet het gebruik van de spoorwegen toe, echter alleen tot November. In deze maand viel de regentijd in, waardoor de spoorlijnen, welke als regel geen ballastbanen hadden, in gevaar verkeerden.

Vanaf Nov. tot en met Januari verkeerde het transport dus in ongunstige omstandigheden.

Om Bagdad voelde men al spoedig behoefte aan spoorwegen; zooals bekend, ageerden de Engelschen hier op de binnenlijnen en „the lack of railways in advance of and around Bagdad restricted the offensive power of the army.”

Wel had men de hand weten te leggen op de lijn Bagdad—Samara, een deel van de U bekende Bagdadlijn, doch dit was niet voldoende. Dank zij den buit aan spoorwegmaterieel en de naar het schijnt niet afdoende uitgevoerde vernielingen, vooral van de werkplaats te Bagdad, kon reeds 6 Mei '17 de eerste trein naar Samara rijden.

Naarmate de Engelschen naar het Noorden oprukten werd deze lijn verlengd tot Tekrit (begin Sept.); Kirkuk

werd begin Mei '18 bezet, hetgeen weer aanleiding gaf de lijn door te trekken tot op \pm 30 mijl voorbij Tekrit. Later werd vanaf dit punt een lijn van 0,75 M. gebouwd in de richting van Mosoel.

Tot verpleging der troepen aan de Euphraat voldeed voorloopig een reeds bestaande tramlijn van 0,60 M. naar Felludja; toch kon de operatie ter bezetting van Ramadie, voorgenomen in Juli '17, eerst in Sept. d.a.v. plaats hebben. Eind Augustus werd een spoorlijn van normale breedte naar Felludja gelegd, welke plaats eind Dec. was aangesloten; „the distance from Bagdad and the state of communications between these two places rendered this matter one of considerable difficulties; very careful preparations were necessary before these operations could be carried out”. (Rapport MAUDE.)

Later werd deze spoorweg verlengd tot op 50 mijl afstand van Bagdad. Een verdere verlenging van de lijn was niet noodig, aangezien de Turken aan de Euphraat geheel werden verslagen.

In verband met de operatiën in de richting van Bakuba—Khanikin, werd in Mei '17 met de werkzaamheden voor den aanleg van de lijn Bagdad—Bakuba begonnen; aanvankelijk bedoeld in 1 M. spoor, moest men terwille van de snelheid overgaan tot een 0,75 M. lijn. Bakuba werd eind Nov. bereikt, 4 Juni '18 bereikte men Table Mountains, op een afstand van 70 mijl van Bagdad, alwaar een vrij goede autoweg aanving, terwijl men later overging tot de verbrediging van den spoorweg tot 1 M. spoor.

Om tot een snelle pacificatie van de streek ten Zuiden van Bagdad te geraken en uit verplegingsoverwegingen (de streek om Hillah is zeer vruchtbaar), werd een normaal spoor gebouwd naar Hillah; in April '18 aangevangen met de werkzaamheden, bereikte men genoemde plaats, op een afstand van \pm 60 mijl van Bagdad, in den loop van Mei.

Ten behoeve van de verpleging van de troepen, welke in Perzië ageerden, werd ten slotte de lijn naar Bakuba verlengd tot Khanikin en later tot Quaritu aan de grens. Ook het wegennet werd verbeterd; „the Jebel Hamrin, which

prior to our occupation was a roadless tangle of hills, was gradually pierced by a very complete and convenient number of roads suitable for wheeled traffic." (Rapport MARSHALL.)

Al deze verbeteringen konden echter niet verhinderen, dat door de hevige regens eind Dec. '17 „continious operations on any large scale were rendered out of the question, and the greatest strain was thrown in the lines of communication and supply formations."

Na de bezetting van Kirkuk op 7 Mei '18, maakten de moeilijkheden van het transport, „due to distance and state of the ground", het zelfs „imperative to stop further pursuit" en moesten de troepen later zelfs worden teruggetrokken.

Niettegenstaande, zooals uit het voorgaande valt op te maken, de Engelschen in de tweede periode van dezen veldtocht de organisatie van de verbindingen nooit uit het oog hebben verloren, moest toch gen. MAUDE in zijn rapport verklaren: „One of the features peculiar to this campaign is the length of the lines of communications which we have necessarily had to adopt... Our long line of communications has complicated the delivery of supplies and ordnance stores at the front considerably."

Alvorens de verbindingen van de Engelschen in Palestina in beschouwing te nemen, komt het gewenscht voor die van den verdediger, van de *Turken*, te behandelen.

SCHWARTE merkt terecht op dat „die Gestaltung der türkischen Etappen", juist door de ontzaggelijke afstanden als „eine besonders schwierige" moet worden beschouwd.

Van Constantinopel tot aan de Kaukasische grens was de afstand in vogelvlucht gemeten 1200 K.M.; de spoorlijn reikte niet verder dan tot Angora, van welke plaats nog 900 K.M. te marcheeren viel.

Tot het Sinaï-Schiereiland bedroeg de afstand 2000 K.M.; de spoorlijn reikte tot Sila of van de Hedjasbaan gebruik makende tot Maan. Op deze spoorwegverbindingen zal later worden terug gekomen.

Naar den Perzischen Golf moest tot Bagdad een afstand van 2400 K.M. worden afgelegd, terwijl Bagdad—Basra weer 500 K.M. telt. De spoorlijn eindigde bij Ras el Ain; van hier naar Samara, waar weer een stuk Bagdadlijn aanving, moest een afstand van \pm 600 K.M. worden afgelegd.

Deze gegevens reeds doen ons begrijpen, dat de verbindingen van de Turken niet schitterend waren te noemen, alleen al door haar lengte. Bij een nadere beschouwing zullen wij zien, dat ook de capaciteit dier verbindingen zeer veel te wenschen overliet.

De Anatolische spoorweg (enkel spoor), de spoorweg, welke de grootste capaciteit had, is voor een groot deel een vlaktelijn, doch moet vier maal een berglandschap passeeren, waardoor de capaciteit sterk vermindert. De hoeveelheid rollend materieel was vrij gering. Vanaf Konia, gaat de spoorweg over in de Bagdadlijn, welke bij het uitbreken van den oorlog nog drie gapingen vertoonde, n.l. tusschen Bozanti—Dorak in het Taurusgebergte, tusschen Manouri—Radju in het Amanusgebergte en tusschen Djerablis aan de Euphraat en Samara. De twee eerstgenoemde hyaten vormden juist de moeilijkste gedeelten, waarin tunnelaanleg noodzakelijk was.

Het spreekt vanzelf, dat de Duitschers alles in het werk hebben gesteld om deze hyaten op te heffen; Duitsch personeel zette met kracht het werk voort, zoodat men 20 Oct. '15 aan de Oostzijde de tunnel in het Amanusgebergte was genaderd, welke tunnel bijna 5 K.M. lang was en medio Juni gereed kwam.

Ook aan het traject Aleppo—Bagdad werd gewerkt, in Mei '16 was de aarden baan tot Bagdad gereed, de lijn verlengd tot Ras el Ain en later zelfs tot Nisibin. Naar het schijnt is men ook begonnen met den aanleg van een spoorweg van Angora naar Siwas en naar Diabekr, althans LIMAN VON SANDERS schrijft hieromtrent het een en ander, waarbij hij „eine schädliche Zersplitterung” van personeele en materiële middelen constateert.

• April '17 waren de tunnels zoover gereed, dat men met gebruikmaking van een veldbaan het vervoer kon bewerk-

stelligen. Vóór den aanleg van deze veldbaan, moesten troepen en voorraden langs een goed aangelegden, doch slecht onderhouden weg door het gebergte worden vervoerd, zooals ook in den Balkanoorlog was geschied.

De Duitschers verbeterden den weg, een autodienst werd ingesteld, welke de hyaten overbrugde; het overladen nam echter veel tijd in beslag.

Vanaf Rayak verandert het spoorwegnet van breedte; de Hedjas lijn heeft 1 M. breedte; gebrek aan materieel, brandstof en water belemmerde een noemenswaardige vergrooing van de capaciteit. Door het verschil in spoorbreedte en door de aanwezigheid van de hyaten kon men geen rollend materieel aanvoeren; wel kon dit geschieden op de Anatolische baan, toen na den veldtocht tegen Servië de weg naar Constantinopel vrij was geworden. Duitsch en ook buit gemaakt Belgisch materieel werd aangevoerd.

Om aan de noodige rails te komen had men reeds de lijnen Smyrna—Cassaba en Homs—Tripolis moeten opbreken.

In den zomer van 1916 was een smalspoorbaan in werking door den Amanustunnel, eind Januari '17 ook over den Taurus. De capaciteit verviervoudigde hierdoor, terwijl men bovendien in staat was rollend materieel, uit elkaar genomen naar het Zuiden te vervoeren. De Taurustunnel kwam pas na den oorlog gereed.

Waren de spoorwegverbindingen niet schitterend, het wegennet was nog slechter; kunstwegen waren er vrijwel niet; na eenige regens werd de leembodem een vette modderlaag; meermalen moesten moerassige gedeelten worden overgetrokken.

Volgens verschillende bronnen is de toestand van het wegennet als volgt:

De weg Angora naar Erzindjan voert door de rijke graanstreken van Anatolië, van deze plaats af begint het bergland; het traject Angora—Siwas gaat door een heuvelland; daarna volgt een landweg van 230 mijl lengte, terwijl het gedeelte Erzindjan—Erzeroem als een „good road” wordt aangeduid. Van Trebizonde naar Erzeroem leidt een goede kunstweg, die echter over eenige passen gaat, waarvan de

hoogste op 2500 M. ligt; de afstand is 200 mijl, vergt 1 week bij mooi weer. Vanaf Ras el Ain voert een weg van 250 mijl door de Armenische Taurus via Diabekr en Kharput, terwijl van eerstgenoemde plaats een eveneens vrij goede landweg leidt via Bitlis naar Erzeroem. De hoofdwegen naar Kars en naar Bajazid zijn matig. De bergwegen zijn vrij slecht, niet overal gelijk van breedte en vaak slechts te vergelijken met de Indische paardenpaden; gedurende den winter „never of the best, (they) became impossible for motor-transport.”

Voor wat betreft het wegennet in Sirië en Palestina was de weg Nazareth—Jeruzalem—Hebron vrij goed; de overige wegen waren zeer matig. De hoofdweg Ghaza—Bcithanun was „sandy and difficult”, de wegen ten Noorden van de Wadi Hezi waren hard en „good going”; de eenige goede weg in Oost-Westelijke richting werd gevormd door dien van Jaffa naar Jeruzalem. In het algemeen waren de wegen langs de kust beter dan die meer in het binnenland; die, welke naar het binnenland leiden zijn „mere tracks” met uitzondering van de reeds genoemde.

In den regentijd werd de toestand ongunstig; „A more serious effect of the rain was to jeopardize the supply arrangements bij rendering the roads almost impassable, indeed, for mechanical transport and camels in many places.” (Rapport ALLENBY.)

Van Jaffa leidde verder een goede weg naar Nablus; ook Haiffa is door een vrij goeden weg met Nazareth verbonden, terwijl ook een andere goede dwarsverbinding tusschen Haiffa en El Afule werd aangetroffen.

Evenwijdig aan de Jordaan liepen een paar minder goede wegen; de weg langs den Hedjas-spoorweg is slechts een karavaan weg; de dwarsverbindingen over het Jordaan dal waren zeer slecht.

Ten Noorden van de lijn Haiffa—Nazareth ontbreken goede wegen geheel, tot men komt aan den vrij slechten karavaanweg Sidon—Damaskus; daarna treft men een verbinding tusschen Beirut en Damaskus en tusschen Homs en Tripolis aan.

De hoofdwegen meer naar het Noorden schijnen vrij goed te zijn geweest; althans in meerdere berichten van Engelsche zijde, zoowel als van LIMAN VON SANDERS vinden wij vermeld, dat zij bereden zijn geworden door auto's, zelfs gepantserde.

In de richting van Bagdad liep een vrij goede weg over Ras el Ain naar Mosoel, welke in den drogen tijd ook voor automobielen was te gebruiken; na enkele regens echter werd hij zeer spoedig onbegaanbaar voor alle voertuigen; bovendien moesten vele rivieren worden overgetrokken, hetgeen bij hoogen waterstand meermalen oorzaak was, dat men geruimen tijd moest wachten tot het water was gezakt. Van Ras el Ain en Mosoel liepen vrij goede wegen naar Diabekr. De weg Mosoel—Samarang—Bagdad, zoowel als die over Kirkuk verkeerden in slechten toestand.

Zuid van Bagdad loopt een landweg naar Kut el Amara, meer naar het Zuiden treft men feitelijk geen wegen meer aan, hoogstens enkele karavaanwegen.

Ook de rivieren, de Euphraat en Tigris, welke vanaf Djrerablis en Mosoel bevaarbaar werden, konden, zooals wij gezien hebben, de transportmoeilijkheden slechts zeer weinig of niet verlichten.

Voegt men hieraan toe, dat het aantal transportmiddelen en trekdieren ook zeer beperkt was, dan kan de transporttoestand als treurig worden betiteld.

Deze slechte verbindingen en de slechte exploitatie van de spoorwegen hebben tot gevolg gehad, dat de Turken, hoewel op de binnenlijn ageerende, geen gelegenheid hebben gehad snel hunne troepen van het een naar het andere front te vervoeren, ja zelfs niet in staat waren de troepen op een enkel front te versterken en naar behooren te verplegen.

Bij de operatiën tegen het Russische leger kon men in den aanvang nog gebruik maken van de overzeesche verbinding naar Erzeroem, doch toen later de Russ. vloot actiever optrad, was men genoodzaakt alles over land te vervoeren, n.l. per spoor tot Angora of Ulu Kyt Schla, waarna nog 500 K.M. tot Erzindjan moest worden afgelegd, waar de weg zich in verschillende richtingen splitste.

Deze lange en weinig ontwikkelde aanvoerlijn was oorzaak, dat de verpleging gedurende den winter van 1914 zeer slecht is geweest, met als gevolg een toestand op hygiënisch gebied, welke diep treurig is geweest en welke later zal worden besproken.

Na den val van Erzeroem in Febr. '16, was een spoedige versterking van het Turksche Kaukasische leger noodig; helaas had het Turksche Oppercommando nagelaten de, door de ontruiming van Gallipoli door de Engelschen vrijgekomen troepen alvast bij Angora of Ulu Kyttschla te concentreeren, waardoor de tijd voor den opmarsch benoodigd, aanmerkelijk zou kunnen zijn bekort. Het werd noodig geoordeeld een tegenoffensief in te zetten tot herovering van Erzeroem, waarvoor het 2de leger in Thracië werd aangewezen.

„Die Zeit, welche die einzelnen Truppen von ihrer Abfahrt aus Haidar Pacha an, bei grösster Beschleunigung, bis in das Aufmarschgebiet brauchten war für diejenigen der Mitte und des linken Flügels der Armee auf etwa 40 Tage zu bemessen”; 550—650 K.M. moesten in voetmarsch worden afgelegd. De troepen, bestemd voor den rechtervleugel gingen per spoor tot Ras el Ain en marcheerden dan via Diabekr. Niettegenstaande de wegen Ras el Ain—Diabekr en Ulu Kyttschla—Siwas geschikt waren gemaakt voor autoverkeer, duurde de opmarsch van April tot Augustus '16.

Het spreekt vanzelf, dat het transport-vraagstuk ook thans niet was opgelost, hetgeen, zooals wij later zullen zien, leidde tot „überaus traurigen Verhältnissen”, tot het „Sterben der 2en Armee”.

Ten opzichte van den veldtocht tegen het Suez-kanaal en in Palestina was de toestand niet veel beter.

Uiteraard was het den Duitschers goed bekend, welk een kwetsbare plek het Suez-kanaal voor de Engelschen vormde. Het eerste streven der Turken was dan ook gericht tegen dit kanaal en tegen Egypte.

Teneinde de verbindingen te verbeteren werd o.a. overwogen de aanleg van een lijn van Maan in Westelijke

richting; dit is volgens SCHWARTE geschied „auf Anregung des Auswärtigen Amtes in Berlin”; aanleg in de richting Akaba zou leiden tot vernieling door de Engelschen; evenzeer was de aanleg langs de Middellandsche Zee te verwerpen, zoodat men het meest voelde voor een verbinding naar Nachl. Vrij hatelijk volgt dan: „Das zu durchquerende land trägt dort zum Teil den Charakter eines Hochgebirges, was wohl aus den in Berlin zur Verfügung stehende Karten nicht ausreichend zu übersehen war”.

Ten slotte bleef over de verlenging van de lijn Afule—Sile; November '14 was zij doorgetrokken tot een plaats, 12 K.M. Noordwest van Nablus en op een afstand van 60 K.M. van Jeruzalem. Het schijnt niet vast te staan hoever deze bouw gevorderd was bij den aanvang der operatiën; enkele bronnen geven aan, dat Bir es Sheba en El Audja reeds waren aangesloten. T.b.v. dezen aanleg en om een landing bij Jaffa, gevolgd door een snellen opmarsch naar Jeruzalem te beletten, was de lijn Jaffa—Lud opgebroken.

Niettegenstaande deze slechte verbindingen wist KRESZ met zijn 12000 man zonder veel verliezen het Suez-kanaal te bereiken (Febr. '15). De uitslag van deze onderneming is U allen bekend; „sie hat gezeigt, welche Schwierigkeiten nach Durchquerung der Wüste an die Truppen herantreten mussten.” Het bleek, dat LIMAN VON SANDERS goed had gezien, toen hij zich tegen deze onderneming had verzet. „Ich konnte bereits damals nicht einsehen, wie es mit den beschränkten Mitteln und angesichts der schlechten Verbindungen möglich sein sollte Aegyptien zu erobern.”

Februari '16 wilde men weder een expeditie tegen het Suez-kanaal ondernemen; na den Servischen veldtocht was de weg vrij geworden voor Duitsche versterkingen. Doch „unselige(n) Verhältnisse auf der endlosen Etappenlinie” vertraagde zoozeer het transport, dat het offensief steeds moest worden uitgesteld. Eindelijk had de tweede en laatste groote onderneming tegen het Suez-kanaal in den zomer van 1916 plaats; als basis werd eveneens Bir es Sheba uitgekozen; de verbindingen waren thans echter beter. De Turken

hadden de lijn Bir es Sheba—El Audja opgebroken en het materieel gebruikt voor den aanleg van de lijn El Tineh—Huy en Beit Hanun; bovendien was de weg Bir es Sheba—Ghaza tot een autoweg omgebouwd. Doch door de groote waakzaamheid van de Engelschen, die trouwens door de eerste expeditie op hunne hoede waren geworden, mislukte deze onderneming geheel. Als opmarschweg was de kustweg El Arish—Kantara gebezigd; „sie bot für die Wasserversorgung und den Nachschub verhältnismäßig die besten Bedingungen” (LIMAN VON SANDERS).

Van af deze periode tot aan de aanvallen der Engelschen op Ghaza (Maart '17) schijnen ook de wegen van Bir es Sheba naar Jeruzalem en van Ghaza naar Ramle geschikt te zijn gemaakt voor auto-verkeer, terwijl evencens de weg van Jericho naar Es Salt belangrijk werd verbeterd.

De capaciteit van de spoorlijn ten Zuiden van Aleppo werd steeds geringer; de houtvoorraad was reeds verbruikt, de vruchtboomen in de omgeving van de lijn werden gekapt. „Die Ernährungsfrage blieb andauernd schwierig für Menschen und Tiere (SCHWARTE). De uitlating van een gevangen genomen Turksch officier: „If the turkish rations had been as good as yours, you would never have captured Gaza” zegt genoeg. Trouwens volgens MASSEY, rapporteerde generaal KRESZ in Sept. '17: „We are living continually from hand to mouth. The question of rationing has not been settled.”

Het „Asienkorps”, dat oorspronkelijk bestemd was voor Bagdad, kon slechts met groote moeite naar het Zuiden worden vervoerd; „wochen-und monatelang auf den Abtransport nach Aleppo warten muszte und sich noch bis in den November 1917 hinein in den Lagern von Haidar Pacha befand.” (LIMAN VON SANDERS).

Juni '18 was de toestand zoodanig, dat versterkingen uit de Kaukasus slechts met stukjes en brokjes aankwamen, (een bataljon per week) en dat artillerie-munitie niet kon worden vervoerd. „Der Mangel an Verpflegung war so gross, dasz die Truppen oft nicht den Bedarf für den nächsten Tag in ihren Magazinen hatten.” (LIMAN VON SANDERS).

Het groote aantal deserteurs en ten slotte de totale inzinking van het Turksche leger zullen, naast andere factoren, wel voor een groot deel het gevolg zijn geweest van de slechte verbindingen en de daarmede onafscheidelijk verbonden slechte verpleging.

Terecht merkt HINDENBURG in „Aus meinem Leben” op, dat voor offensieve doeleinden in Palestina en Mesopotamië ontbrak „die ersten Vorbedingungen derarter weitgreifender Operationen nämlich genügend leistungsfähige Nachschublinien”. De Turksche verbindingen hadden zelfs te weinig capaciteit voor defensieve doeleinden in de provincies, welke zoo ver van Constantinopel lagen.

Laat ons thans den toestand der verbindingen aan *Engelsche* zijde in beschouwing nemen, en nagaan op welke wijze deze het transportvraagstuk hebben opgelost.

Toen men Egypte wenschte te verdedigen door een offensief in de richting van El Arish, werd in het voorjaar van 1916 een lijn van normale breedte (d.i. de breedte van het Egyptische spoorwegnet) aangelegd van Kantara, via Romani, in algemeenen zin de kust volgend naar genoemde plaats. In verband met de zeer groote waterschaarste in de woestijn van Sinaiï, nam de watervoorziening een zeer groote plaats in; hiertoe werd een drinkwaterleiding gelegd van af het Suez-kanaal, welke eveneens de troepen op den voet volgde. Ook de putten en wellen in de bezette streken werden voor de watervoorziening gebezigd. Voor nadere gegevens van deze werkzaamheden, moge o.a. verwezen worden naar het Orgaan der N. I. O. V. Sept. '20.

Kantara werd de basis voor het offensief en stelselmatig voor dit doel ingericht; na de bezetting van El Arish door de Marine, werd deze haven onmiddellijk als basis ingericht; hetzelfde geschiedde met de haven van El Belah, Zuid van Ghaza gelegen.

In den zomer bereikte de spoorlijn Romani (41 K.M. van Kantara); 20 Juli '17 was El Arish aangesloten (155 K.M. van Kantara). Zoodra Rafa werd bezet op 9 Jan. '17, werd het noodige materieel verzameld tot het doortrekken van de lijn naar deze plaats, welke medio Maart werd bereikt (200

K.M. van Kantara; ten slotte werd de lijn verlengd tot El Belah. Deze snelle aanleg (1 K.M. per etmaal) was te danken aan de gesteldheid van den bodem; de liggers werden op den beganen grond neergelegd; in verband met de zandstormen moesten later uitgebreide maatregelen ter bescherming van de baan worden genomen.

Toen in Juni '17 Gen. ALLENBY het bevel op zich nam, werden de voorbereidselen getroffen voor den 3en aanval op dé Bir es Sheba—Ghaza stelling. In verband met de toename van de sterkte der troepen, was de capaciteit van de enkelsporige lijn van Kantara tot het front niet meer voldoende. De reede van Belah werd als 3de zeebasis ingericht en met decauville-spoor verbonden met deze plaats zelf, waar groote voorraden werden opgestapeld. De capaciteit van de spoorlijn werd door het aanbrengen van verschillende verbeteringen vergroot; toch bleek het noodig de lijn te verdubbelen voor het geval het offensief tot voorbij Jaffa zou worden voortgezet.

In Juli werd met de verdubbeling aangevangen, terwijl vanuit Rafa een zijlijn werd aangelegd in de richting van Shellal, achter den rechter vleugel van het Engelsche front, welke lijn men eventueel later zou kunnen doen aansluiten aan de Turksche lijn Jeruzalem—Bir es Sheba.

Hoewel Egypte eenig materieel kon leveren, moest men hulp vragen aan Br. Indië en werden ten slotte groote materieel-voorraden uit Engeland betrokken, aangezien de twee eerstgenoemde landen niet meer in staat waren het benoodigde te leveren.

Voor een doorgezet offensief verlangde Gen. ALLENBY den aanleg van een enkelspoor van Belah naar Jaffa, de aansluiting van de lijn naar Shellal tot Bir es Sheba en onder gebruikmaking van de lijn naar Jeruzalem, een doortrekking daarvan tot deze plaats, terwijl verder Jaffa verbonden zou worden met Ludd en Jeruzalem.

Voorbereidingen werden getroffen om motortransport te kunnen toepassen, indien de wegen dit zouden toelaten, doch deze wijze van vervoer „could not be relied upon except

as a means of distribution from the railways" (Railway Gazette 21 Sept. '20).

Zooals bekend, werden de Turken verslagen en werd 9 Dec. '17 Jeruzalem bezet. Gelukkig bleek de Beit Hunnan—Wadi Surrar lijn vrijwel onbeschadigd, zoodat zij kon worden gebruikt, nadat de hoofdlijn tot eerstgenoemde plaats was doorgetrokken. Op het traject Wadi Surrar—Jeruzalem waren alle kunstwerken vernield, doch reeds 6 Jan. waren de herstellingen verricht en kon de lijn in gebruik worden genomen.

Waar de lijn Wadi Surrar—Jeruzalem een andere spoorbreedte had dan de lijn Kantara—Ghaza, moest weer ander rollend materieel worden aangevoerd. Men ging er toe over de lijn naar Jeruzalem te verbreedden, door het leggen van een derde rail en ten slotte werd een nieuwe normaal-lijn aangelegd.

Maart '18 overschreed het Engelsche leger de Jordaan; aan het eind van deze maand bereikte de spoorweg Ludd; eind Juni was de zijlijn Rafa—Bir es Sheba gereed en was men bezig met den ombouw van de lijn Bir es Sheba—Wadi Surrar, terwijl de lijn Ludd—Jeruzalem verbreed was.

15 Juli kwam de verbredening van de Oostelijke lijn gereed tot Wadi Surrar, doch in verband met het snelle oprukken der troepen, waardoor de situatie geheel anders werd, was deze laatste lijn niet meer noodig en werd zij opgebroken.

Het spreekt wel vanzelf, dat bij een dergelijk snellen opmarch, de voorziening der troepen, niettegenstaande den spoed, welke betracht werd met den bouw der spoorwegen, van tijd tot tijd wel een weinig in het gedrang moest komen, vooral die van water. Dank zij het meesterschap ter zee waren de Engelschen in staat op verschillende plaatsen aan de kust voorraden te deponeren; men was hierbij echter afhankelijk van het weer.

„During the early months of the Year ('18), whilst the rainy season was still in progress, and before railhead had reached the troops, the supply situation presented great difficulties." Door de bezetting van Haiffa op 23 Sept. kreeg men weer gelegenheid voorraden aldaar te ontschepen

en deze naar de troepen te vervoeren, langs den weg Haiffa—Nazareth. Op dezelfde wijze werden successievelijk Beirut en Tripolis zeebases. „The occupation of Tripoli provided a shorter route by which the cavalry at Homs could be supplied.” (ALLENBY.)

Mijne Heeren, het zou niet juist zijn de overwinning door de Engelschen behaald, voor het grootste deel toe te schrijven aan de zorg, welke zij aan de verbindingen, aan het transportwezen hebben gewijd, doch zeer zeker heeft deze zorg het gevolg gehad, dat het Engelsche leger den grooten afstand in betrekkelijk korten tijd heeft kunnen afleggen en de troepen goed verpleegd en goed uitgerust tegenover den vijand kwamen te staan. Bij de Turken echter zien wij het tegenovergestelde; slecht uitgerust en verpleegd, zonk het moreel en verliet het leger meer en meer; de slechte verbindingen waren de voornaamste oorzaak van het Turksche echee.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren, thans verzoeken wij U zich te verplaatsen naar Afrika en den blik te wenden naar *Duitsch West-Afrika*.

Ook hier zijn het weder de groote afstanden en de gebrekige verbindingen, die de transporten bemoeilijken, waarbij tevens het gebrek aan water zeer lastig was. Duitsch Z. W. Afrika is nagenoeg twee maal zoo groot als Duitschland.

Omtrent de gesteldheid van het terrein vermeldt Oelhafen in „Der Feldzug in Südwest”: „Auszer in der groszen Regenzeit, Mitte December bis März, wo zuweilen die Wege infolge starken Durchschlages für die Fahrzeuge unpässierbar wurden, und gröszere Störungen an der Bahn eintraten, war im allgemeinen das Land überall gangbar.”

De voornaamste wegen, welke als regel door auto's bereden konden worden, waren die van Outje naar Omaruru en van Waterberg eveneens naar laatstgenoemde plaats. De wegen Windhuk—Gobabis; Gibeon—Aus en Keetmanshoop naar Hazuur waren eveneens vrij goed te noemen.

Van de kust naar de hoogvlakte werden de voornaamste

toegangen gevormd door den weg van Swakopmund naar Otjimbingwe en van hier naar Karibib en naar Windhuk, en in het Zuiden door den weg Lüderitzbucht naar Keetmanshoop. Deze wegen, evenals de niet genoemde wegen op de hoogvlakte, zijn feitelijk landwegen; zooals wij reeds aangaven, zijn die op de hoogvlakte over het algemeen wel bruikbaar voor auto's.

Twee spoorwegen doorsneden het land, n.l. de lijn Swakopmund—Otawi met een breedte van 0.60 M. en de lijn Lüderitzbucht—Seeheim—Karibib—Swakopmund met de zijlijn naar Kalkfontein, met een breedte van 1.067 M.

Voor den verdediger is het spoorwegnet van groot voordeel geweest, zoowel bij de mobilisatie, als bij het verschuiven van de troepen vanuit het Zuiden naar Lüderitzbucht en bij het ontruimen van het geheele Zuidelijke deel van de kolonie, toen de opmarsch der Engelschen uit de richting Swakopmund te gevaarlijk werd.

Voor den aanvaller waren vooral de groote afstanden buiten het Duitsche gebied een groot nadeel.

Volgens Nelson's „History of the war" lag het in den aanvang in de bedoeling, het Duitsche gebied binnen te rukken vanuit Rhodesia, waar een afdeeling van de Rhodesian Police reeds Shuckmannsburg in de z.g. Caprivi—Zipfel had bezet, vanuit Prieska langs de Oranje rivier en vanuit Pt. Nolloth, terwijl vanuit Lüderitzbucht en Swakopmund (Walfischbaai) eveneens colonnes het land zouden binnendringen.

Pt. Nolloth was met het binnenland verbonden door een spoorweg, waarvan het station Steinkop 50 mijl van den overgang, de drijft in de Oranjerivier verwijderd was.

De colonne, welke Prieska tot basis had, moest echter een afstand van \pm 300 K.M. door de woestijn afleggen. Zooals te verwachten was begonnen de Engelschen met de lijn naar Prieska te verlengen in de richting van Upington, terwijl de, uit de reeds vroeger genoemde kustplaatsen, oprukkende colonnes vanzelf van de aanwezige spoorlijnen gebruik zouden maken, nadat de door de Duitschers teweeg gebrachte vernielingen weder waren hersteld.

De opmarsch geschiedde dan ook zeer langzaam, hij was geheel afhankelijk van de snelheid van de herstelling, welke door bereden troepen en een gepantserden trein werd beveiligd. Na de landing (19—26 Sept. '14) was men op 28 Nov. eerst tot K.M. 53 gevorderd; 15 Dec. bereikte men Tschaukaib (K.M. 95). Het is onbekend of deze langzame opmarsch alleen het gevolg was van de bezwaren bij de herstelling van den spoorweg ondervonden, dan wel gedeeltelijk ook een uitvloeisel was van het feit, dat men op de andere colonnes moest wachten, hetgeen uit de gegevens van O'Neill in „The war in Africa” zou kunnen worden opgemaakt.

In het Noorden geschiedde de landing aan de Walfischbaai, vanwaar men oprukte naar Swakopmund en onmiddellijk begon met den aanleg van een meterspoorlijn naar deze laatste plaats. „True, the rails were dumped down on the sand with little or no pretence of ballasting, and the line itself looked, as someone said, more like delirious snakes than a railway, but it served its purpose well and truly”. Tot aan het eind van den veldtocht werd dit lijntje voor den opvoer van voorraden gebezigd.

Welk een last door de „wandering dunes” werd veroorzaakt, vinden wij vermeld in „Nelson's History of the war”: „the train has clear passage in the morning, but returning in the evening finds as much as 4 feet of sand over the rails.”

De opmarsch geschiedde aanvankelijk langs de Otawi-lijn, die in meterspoor werd omgebouwd; de aanvoer van spoorwegmaterieel ging vóór die van voorraden, „Skinner's column moving slowly forward as the line progressed”. 25 Dec. '14 had de landing plaats, 21 April '15 bereikte men Trekkopje, 80 K.M. van de landingsplaats verwijderd.

Het plan om via Pt. Nolloth—Steinkop het vijandelijke gebied binnen te dringen was na de nederlaag bij Sandfontein (25 Sept. '14) losgelaten, toen de Boerenopstand uitbrak; de troepen werden overgebracht naar Lüderitzbucht. Thans vatte men het voornemen op, een colonne vanuit Kimberly langs Kuruman te doen oprukken in de richting

van Keetmanshoop. De totale afstand was 600 mijl. De aanvoer van voorraden geschiedde over het traject Kimberly—Kuruman (140 mijl) met gebruikmaking van ezels; over de rest van den afstand door middel van ossenkarren. In dit laatste gedeelte bevond zich een traject van 100 mijl, waar absoluut gebrek aan water heerschte, zoodat men genoodzaakt was Ford-auto's te gebruiken.

Het watergebrek vormde trouwens een der grootste moeilijkheden, welke men echter te boven kwam door boormachines zoo ver mogelijk naar voren te schuiven, zoodat de achter volgende troepen bij aankomst over de noodige waterhoeveelheid konden beschikken, niettegenstaande de Duitschers alle bestaande waterwerken vernielden en de bronnen door vergif e.a. onbruikbaar maakten.

Eenmaal buiten de Namibzône was men de grootste moeilijkheden verbonden aan den opmarsch van af de kust te boven en waren de wegen ook beter te berijden door auto's, al had men op sommige trajecten zeer veel last van hetgeen de Duitschers noemden „Platzsand", een zeer fijne, rulle zandsoort met mica vermengd, waarin de raderen geen houvast konden krijgen. Op welke wijze men deze weggedeelten overtrok is te vinden in „With Botha and Smuts in Africa". (Whittall.)

Na het gevecht van Riet (20 Maart) overwoog BOTHA „to push forward at once", maar de daartoe benoodigde transportmiddelen waren niet beschikbaar, ja door het gebrek aan water, moest de hoofdmacht zelfs weer worden teruggetrokken naar Swakopmund. De genie werd aan het werk gezet om in Husab en Riet motorpompen en tanks te bouwen; bovendien werden groote voorraden naar Riet overgebracht.

Door de bezetting van Karibib (5 Mei) viel een groote hoeveelheid spoorwegmaterieel in handen der Engelschen, terwijl ook de werkplaats aldaar en die van den smalspoorweg te Usakos, vrijwel intact waren gebleven. Deze omstandigheid is van groot voordeel geweest voor de Engelschen; het is onbegrijpelijk, dat het onbruikbaar maken op zoo'n slechte wijze heeft plaats gehad.

Ondertusschen was door den snellen opmarsch naar
1925/26. I.

Karibib, het niet wel mogelijk geweest den aanvoer afdoende te regelen; „the transport problem was acute, and for a time our own troops in Karibib were on the verge of actual starvation:” (Whitall.)

Nadat de hoofdstad Windhuk in handen der Engelschen was gevallen en de Duitschers langs de spoorlijn in Noorderlijke richting terug trokken, was slechts nog een enkel moeilijk traject te doorloopen n.l. tusschen Omuranga en Okanjande (25 mijl), waar absoluut gebrek aan water heerschte. Bovendien had men nu er op te rekenen, dat de Duitschers de bron in laatstgenoemde plaats hadden vernield. De colonnes, die aan weerszijden van de spoorlijn ageerden, en die uit bereiden troepen waren samengesteld, hadden langere waterlooze trajecten te doorloopen. Niet-tegenstaande alles in het werk werd gesteld om de herstelligen van de spoorlijn vlot te doen verloopen, was Zuid van Khorab Siding gekomen, een verdere opmarsch niet mogelijk. Men moest den aanvoer van voorraden afwachten. „From they left Usekos they had never received more than half rations, and on the last six days of the trek they had lived on a biscuit and a half a day, with the addition of what meagre supplies of meat could be obtained from the countryside” en dit terwijl men 245 mijl in 12 dagen had afgelegd.

Mijne Heeren, uit deze beschrijving valt wel op te maken, dat de groote afstanden, welke moesten worden afgelegd, in verband met de gesteldheid van het terrein, een moeilijk te overschrijden hindernis hebben gevormd. Hadden de Duitschers een krachtiger weerstand kunnen bieden, dan zou het overschrijden van die hindernis een nog langzamer verloop hebben gehad. Thans was de opinie van de tegenpartij terecht: „The real foe had not been the Germans, but the climate and the desert.”

Waren in Duitsch West Afrika de woestijn, de steppen, dus de waterlooze gebieden, de voornaamste hinderissen, in *Kameroen* was de toestand geheel anders.

Kameroen beslaat een oppervlakte, welke $\frac{1}{3}$ grooter is dan die van Duitschland; slaan wij een blik op de kaart, dan valt ons reeds dadelijk het groote aantal rivieren op, en is het ons duidelijk, dat deze een grooten invloed hadden op de operatiën. Goede wegen waren er nagenoeg niet, het vervoer had als regel over water plaats, aangezien de rivieren over uitgestrekte trajecten bevaarbaar zijn.

De Rio del Rey en de Kameroenrivier zijn tot eenige dagen het binnenland in bevaarbaar voor kano's. De Mungo kan tot Mundame door kleine stoomers worden opgevaren; de Wuri is bevaarbaar tot Endo Koko, waar zich stroomversnellingen bevinden; voor stoomers is zij dit in den regentijd tot op 65 K.M. van haar monding.

De Abbo is in den regentijd tot Miang toegankelijk voor stoomers; de Sanaga tot Edea, terwijl kano's kunnen opvaren tot de Nachtigall Falls; de navigatie is echter moeilijk door de vele zandbanken, welke zich in de rivier bevinden. De Njong is tot Dehana bevaarbaar; beide laatstgenoemde rivieren hebben aan de monding een drempel.

Van belang zijn ook de rivieren in de omliggende landen. De Benue, een zijrivier van de Niger is in den regentijd tot Yola voor stoomschepen toegankelijk, anders tot Ibi; de Cross rivier tot Ossidinge op Duitsch gebied. In het Zuid-Oosten is de Ubangi, een zijrivier van de Congo, tot ver voorbij het Duitsche gebied bevaarbaar; de Ssanga, eveneens een zijrivier van de Congo is bevaarbaar tot Nola, terwijl haar zijrivier de Dsja kan worden opgevaren tot Molundu.

In het Zuiden is de Ogowe en haar zijrivier de Ivindo bevaarbaar tot Alati en Ngarabinsan.

Bovendien trof men in Kameroen twee spoorlijnen aan; de Zuidelijke, welke van Duala over Edea naar Eseka liep en de Noordelijke, welke van Bonaberi, tegenover Duala gelegen, naar Bare leidde; uiteraard waren de bruggen alle vernield en was het materieel naar het binnenland terug getrokken. Deze spoorlijnen zijn van groot nut geweest voor de Engelschen: „Had it not been for the existing railways, which formed a line of advance as well as supply, it is difficult to see how progress could have been made.” (Rapp. DOBELL.)

Tot het verkrijgen van een duidelijk beeld kan een beschrijving van het terrein niet worden gemist. Van af de kust tot aan de lijn Ossidinge—Bare—Yaunde—Tibati—Kinde—Moaike is het terrein zeer bedekt; onmiddellijk aan de kust treft men mangrove-boschen aan, doorsneden door vele kreeken. Het is vooral dit terrein, dat de opmarsch der Engelschen van af de kust zoo belemmerd heeft. Gen. DOBELL vermeldt in zijn rapport: „Once outside this belt conditions change at once, supplies and live stock are obtainable.” Het overige deel is steppe, in haar onderscheidene gedaanten, van af het parklandschap tot de kale verschroeiide steppe.

De opmarsch had plaats langs de rivieren; zoo zien wij den 8en Aug. '14 een bereden inf. detachement van Kano vertrekken, den 25en „after a heavy march” de grens overtrekken en het Duitsche gebied binnendringen, doch het werd den 30en Aug. met zware verliezen teruggeworpen.

Ook in het Zuiden drong een kleine colonne vanuit Ikom het vijandelijke gebied binnen, doch werd eveneens spoedig teruggeslagen.

Thans trachtte men na de bezetting van de kustplaatsen en met Duala als basis, de operatiën met beter succes voort te zetten. 20 Oct. had de opmarsch in 3 colonnes naar Edea plaats; een colonne langs de spoorbaan, de tweede in vaartuigen langs de Sanaga, de hoofdcolume langs de Njong tot aan Dehana. O'Neill („The war in Africa”) geeft aan: „The chief difficulty in their advance was the problem of transport. Almost everything had to be carried by natives, each with his load of 50 pounds on his head.” Edea werd zonder strijd den 26en Oct. bezet; ook Ossidinge werd door een colonne uit Ikom vermeesterd.

Langs de Wuri rivier trad eveneens een colonne op, welke aan het eind van de eerste week van October Jabassi bereikte, doch eerst 14 October erin slaagde deze plaats te nemen. Ook langs de Noordelijke spoorlijn rukte een afdeling op; 10 Dec. werd Bare bereikt.

De Fransehen hadden reeds spoedig na het uitbreken van de vijandelijkheden Zinga (7 Augustus '14) en Bonga bezet.

en hadden 15 October de hand kunnen leggen op Weso, „das Schlüsselpunkt für seinen Nachschub auf dem Wasserwege” (Schwarte); den 18 October werd Nola bezet, op een afstand van \pm 300 mijl van Bonga. De communicatielijn werd te N'Zimu door de Duitschers verbroken, doch de Franschen slaagden erin deze plaats op 29 October weer te bezetten. Molundu werd 21 December bereikt.

De colonne uit Zinga bereikte eind September, na \pm 20 mijlen te hebben afgelegd, Carnot; men had dus hiervoor 7 weken noodig gehad. Batturi werd 9 December, en Bertua 28 December bezet, doch kort daarop weder ontruimd.

Einde 1914 was de toestand: „An der Küstenfront und im Südostteil der Kolonie, d.h. da, wo ihm die See oder schiffbare Flüsse den ungehinderten Einsatz seiner überlegenen Kampfmittel ermöglicht hatten, war der Gegner eingedrungen:” (Schwarte).

Toch schijnen de Franschen overlast te hebben ondervonden van de lengte van hunne communicatielijnen, althans gen. DOBELL vermeldt in „The campaign in the Cameroons” (J. U. S. I. 1922): „At first progress was rapid, but transport and other difficulties had later made themselves felt.” De „Correspondance diplom. et pol. relative à la Guerre en Afrique” geeft aan, dat na de bezetting van Molundu het noodig werd geacht, de verdere operatiën in overeenstemming te brengen met die van de colonne uit Zinga en: „D'autre part, avant d'ouvrir de nouvelles hostilités, il fallait organiser un service de ravitaillement par portage complet et rapide.”

In 1915 had hoofdaanval weer plaats uit de richting van Duala; door Franschen en Engelschen was een gezamenlijk optreden tegen Yaunde overeengekomen. 7 April '15 marcheerde de colonne, welke Noord van de spoorlijn opereerde af, Wum Biangas werd 3 Mei bereikt. De colonne, welke langs de spoorlijn oprukte, bezette Esekka 10 Mei.

DOBELL geeft aan in zijn lezing: „Slow progress was made.” Ook in zijn rapport vinden we dit vermeld. „I regret that supply difficulties soon made themselves evident; the country was barren, and with all available carriers and the

few motor vehicles at my disposal, at that time only three, I was unable to transport food for Europeans and natives with sufficient rapidity. Handicapped by almost impenetrable bush and a terrain which afforded many defensive positions, the advance became exceedingly slow."

SCHWARTE vermeldt: „Brücken-und Wegezerstörungen konnten den mit Lastauto's reichlich versehenen Feind nur wenig aufhalten."

O'Neill beschrijft de gevolgen van de slechte verbindingen „Supplies came with little regularity. The column struck dense bush, and had to hack a way through." Dit en de tegenstand der Duitschers hadden tot gevolg, dat „the rate of advance sank to a mile a day". Hoe het ook zij, door een krachtig offensief der Duitschers werd de colonne weer op Edea teruggeworpen; de Engelschen geven een andere lezing van deze quaestie, o.a. wordt de regentijd als een groot beletsel voor het voortzetten der operatiën genoemd.

De Franschen hadden hun operatiën uit het Oosten voortgezet, doch thans deden de moeilijkheden zich pas goed gevoelen; Bertua werd eerst 22 Juli, Dume op 25 Juli en Lome den 25 Juni bereikt. Vergelijken wij deze afstanden met die in een vorig stadium afgelegd, dan valt te constateeren, dat de opmarsch thans in een veel langzamer tempo is geschied.

Waren de regens in het Zuiden ontegenzeggelijk van grooten invloed geweest, doordat het terrein onbegaanbaar werd en bovendien de gezondheidstoestand van den aanvaller minder gunstig, in het Noorden hadden zij tot gevolg, dat de Benue zeer goed bevaarbaar was geworden, waardoor de Engelschen in staat waren zware artillerie op te voeren (160 mijl over de Niger, 430 mijl over de Benue en 60 mijl over land), hetgeen het pleit bij den aanval op Garua beslistte. Den 10en Juni viel deze sterke plaats. Denzelfden dag werd de opmarsch naar Ngaundere voortgezet en dit 23 Juni bereikt.

Opnieuw zou een gecombineerde opmarsch plaats vinden in de richting van Yaunde; doch eerst „the moment the weather would allow" n.l. eind September, het einde van

de zware regens. Dit offensief had van Engelsche zijde stelselmatig plaats; de aanvoer van de noodige dragers tot aanvulling der verliezen (1500 per maand) werd verzekerd en een autoweg werd aangelegd van Edea naar Ngwe.

Den 22en September had het offensief plaats; vanaf Ngwe langs „a narrow bush track about 100 miles in length” over Wumbiangas naar Ndog (Ngung); de Franschen rukten op langs de spoorlijn. Ngung werd eerst eind Nov. bereikt. „The British were obliged to convert their track into a motor road, while the French had several important bridges to repair in order to supply themselves by rail. In front of the completed motor road and railhead 7000 carriers were employed in bringing up supplies.” (DOBELL.)

6 November had men pas de lijn Eseka—Wumbiamgas bereikt, begin Januari '16 bezette men Yaunde. Bij de bezetting van Eseka op 30 Oct. „considerable rolling stock, left behind after our previous advance, was retaken” en dit, in verband met de herstelde spoorlijnen, vergemakkelijkte den opvoer.

Mijne Heeren, uit het weinige dat wij U t.a.v. dezen veldtocht konden mededeelen, kan het U duidelijk zijn, dat „Few tropical wars have involved more intricate problems of transport or more toilsome marches”. (Nelson's History of the War.)

Thans begeven wij ons naar *Duitsch Oost Afrika*, een kolonie, welke 2 maal zoo groot was als het moederland. Op verkeersgebied was de toestand als volgt:

Voor karrentransport waren geschikt de wegen van Dar es Salam (Bagomojo) langs de spoorlijn tot Kigome, met zijtakken van Morogoro naar Korogwe aan de Noordbaan, van Kilimatindi over Singida naar Mklama, terwijl een weg van Singida over Kondoa Irangi naar Arusha en Moshi liep, waar aansluiting werd verkregen met den weg Tanga—Moshi.

Een laatste tak liep van Tabora in de richting van Muanza, welke weg over Shirati naar Kisumu op Engelsch

gebied doorliep; de nevenweg Tabora—Shingaja—Muanza was eveneens geschikt voor karren.

Van laatstgenoemde plaats wordt het Engelsche gebied bereikt over Bukoba en Kifumbiru aan de Kagera; evenals van Tanga naar Mombassa langs de kust.

Ten zuiden van den Centraal-spoorweg zijn voor karren geschikt de wegen Kilimatindi—Tabora—Bismarekburg; Kilwa—Iringa—Nieuw Langenburg (Alt Langenburg). Verder de wegen Kilwa—Mahenge—Iringa; Kilwa—Liwale—Wiedhafen en Lindi—Liwale, terwijl de voorbereidende maatregelen waren getroffen voor de verbetering van den weeg Mikesse—Liwale.

Langs de kust en de oevers van de groote meren bestonden geen goede wegen in de richting Noord—Zuid, aangezien het verkeer als regel over het water plaats vond.

Geschikt voor autoverkeer waren de wegen Mombo—Wilhelmsthal en Buiko—Gonja, langs welke wegen de in het Noorden gelegen ondernemingen haar producten afvoerden naar den spoorweg.

De karrewegen zijn te vergelijken met onze landwegen en waren naar het schijnt vrij gemakkelijk geschikt te maken voor auto-transporten, dank zij de gesteldheid van den bodem. Hoe de toestand echter werd in den regentijd, kan worden opgemaakt uit de beschrijving van den tocht van WHITTALL met zijn gepantserde auto's naar Arusha in het begin van het offensief der Engelschen in het Noordoosten, en uit die van den tocht van LETTOW VORBECK van Korogwe naar Morogoro om zich naar Kondoa Irangi te begeven.

Van de reeds genoemde spoorwegen was de Noordelijkste van zeer geringe capaciteit; de lijn had slechts een spoorbreedte van 0,75 M.; bij opvoering van de trekkracht kon uiterlijk 1 compagnie met trein, of 2 compagniën zonder trein van Moshi naar Tanga worden vervoerd.

Behalve deze Usumbara- of Nordbahn en de Centralbahn, trof men nog aan een stuk spoorlijn van Tabora in Noorderlijke richting, het begin van den aanleg van de lijn naar Muanza en naar Ruanda, terwijl in de omgeving van Lindi een smalspoorlijn zich bevond.

Van de rivieren was de Pangani slechts voor een klein deel vanaf de monding bevaarbaar; de Ruwu tot aan Kissaki, de Rovuma tot Newale, terwijl de Ruffidji tot Kongulio kon worden opgevaren en verder stroomopwaarts nog een bevaarbaar traject had. Een hekwieler onderhield op laatstgenoemde rivier de verbinding.

In verband met het voornemen van VON LETTOW VORBECK om de Noordgrens te verdedigen en de Uganda-baan te doen vernielen, werden de troepen geconcentreerd nabij Moshi. Hoewel de streek in de omgeving van de Noordbaan zeer rijk was en de troepen daar van een uitstekende verpleging genoten, moesten vele voorraden uit andere districten worden aangevoerd. Nu deed zich het gebrek aan een verbinding tusschen Noord- en Centralbaan gevoelen; de zeeweg, welke in vreedestijd werd benut, verviel en om aan dit gebrek te gemoet te komen werd een autoweg van Kimamba over Tuliiani naar Hamdeni aangelegd en doorgetrokken naar Korogwe. Ook de weg Dodoma—Kondoa—Irangi werd voor auto's geschikt gemaakt.

Niet alleen werd de opvoer van vivres hierdoor zeer vergemakkelijkt, maar bij de verplaatsing der Duitsche troepen in April—Mei '16 van de Noordbaan naar Kondoa Irangi heeft LETTOW VORBECK zeer veel nut getrokken van dezen verharden weg; ware hij een gewone landweg geweest, dan zou deze concentratie een veel trager verloop hebben gehad, te meer waar juist de regentijd reeds was aangevangen.

Toen de troepen van Moshi naar Taveta en Longidi werden vooruit geschoven, werd de weg Moshi—Taveta voor auto's geschikt gemaakt (2 lastauto's bewerkstelligden hier den aanvoer), evenals de weg Arusha—Longido, waartoe zelfs een steenen brug over de Kikatu-rivier moest worden gebouwd. Nadat het LETTOW VORBECK gebleken was, dat hij spoedig niet meer in staat zou zijn den Engelschen opmarsch te stuiten, werd krachtig gewerkt aan den aanleg van een smalspoorlijn van Hamdeni naar Mombo om de voorraden, welke aan de Noordbaan waren opgestapeld, snel naar de Centralbahn te kunnen vervoeren.

De *Belgen* hadden als groote aanvoerlijn de Congo-rivier, welke over een afstand van 2600 K.M. bevaarbaar is, doch helaas bevinden zich eenige onbevaarbare gedeelten in dit traject, waardoor overlading noodzakelijk was; door aanleg van spoorwegen langs deze gedeelten werden de moeilijkheden tot geringere afmetingen terug gebracht.

Van Matadi, de havenplaats, welke door groote Oceaanstoomers kan worden bereikt, geschiedt het vervoer per spoor naar Leopoldville over 400 K.M. afstand, daarna wordt weer gebruik gemaakt van de rivier over een lengte van 1680 K.M., waarover men stroomopwaarts gaande 19 dagen, stroomafwaarts 11 dagen doet, tot men ten slotte Stanleyville heeft bereikt. Deze plaats heeft bij de operatiën als basis dienst gedaan; 3 weken had men dus reeds nodig om de basis te bereiken.

Ook van Stanleyville tot het Tangajika-meer is de afstand zeer groot; hij bedraagt n.l. 1100 K.M., welke deels per spoor deels per vaartuig wordt afgelegd, zoodat weer herhaaldelijk (5) overladingen moeten worden toegepast. Op de riviertrajecten kan men slechts gebruik maken van vaartuigen met een capaciteit van 150 ton. Ook het aantal vaartuigen was zeer beperkt; men had slechts de beschikking over een 46-tal vaartuigen, welke in de allereerste plaats nodig waren voor den opvoer van af Matadi. Verder was bij den aanvang der vijandelijkheden de spoorweg van Lukuga over een afstand van 100 K.M. nog niet gereed; eerst in 1916 werd hij voor het verkeer opengesteld.

Aangezien de operatiën in de omgeving van het Kiwu-meer aanvingen, en goede wegen ontbraken, moesten de voorraden per drager daarheen langs primitieve voetpaden worden vervoerd, en het valt licht in te denken, dat aan de verpleging der troepen wel het een en ander zal hebben ontbroken.

De concentratie heeft zeer lang geduurd; men diene echter niet uit het oog te verliezen, dat bij den aanvang der vijandelijkheden de Belgische strijdkrachten (18000 man) in den Congo, feitelijk uit een politiemacht bestond, welke macht over het geheele land was verspreid in kleine afdelingen en tot bescherming van de grens aanvankelijk slechts 1500 man beschikbaar waren.

Alvorens deze strijdkrachten waren geconcentreerd en op-nieuw georganiseerd met het oog op een inval in Duitsch gebied moest een zeer geruime tijd verloopen; eerst in April '16 was de concentratie afgeloopen.

Nadat de operatiën waren aangevangen, liepen voor de Zuid-brigade de verbindingen over de Russisi, door de districten Ruanda en Urundi, door zeer moeilijk doorsneden terrein, totdat de heerschappij over het Tanganjika-meer was verkregen en de brigade den spoorweg had bereikt, waarna zij werden geleid over het meer naar Kigome. De opmarsch was daarom zeer langzaam, niettegenstaande men deze richting juist had gekozen, om zich meester te maken van: „une base d'opérations aux ressources abondantes pour partir à la conquête du Zentral Bahn en direction de Tabora. Elle aura pour premier résultat l'occupation des régions riches du Rouanda et du Bukoba.” Het feit dat 29 Juli Kigome werd bezet en eerst 1 September het Belgische offensief in Oostelijke richting werd voortgezet, geeft te denken.

Van de Noord-brigade liepen de verbindingen over de Rutshuru, een rivier, welke in het Edward-meer uitstroomt, van Kibati over Biaramulo, doch nadat Mariahilf 4 Augustus werd bezet, konden de operatiën uit verplegingsbezwaren eerst den 12 den d.a.v. worden voortgezet. Tijdens het laatste gedeelte dezer operatiën was de basis verplaatst over het Victoria-meer naar het eindpunt van de Ugandabaan en geschiedde het transport van deze plaats over het meer naar Biaramulo. Na de bezetting van Muanza door de Engelschen werd de basis naar deze plaats overgebracht.

De verpleging Zuid van het Victoria-meer liet zeer veel te wenschen over; de operatiën werden zeer belemmerd, de troepen waren zeer vermoeid en hadden te lijden van ontberingen. Dit, niettegenstaande de weg Tabora-Muanza voor auto's beschikbaar was.

Ook na de verovering van Tabora 19 September '16, werd de verpleging zeer kritiek, zoodat men ten slotte opnieuw de hulp moest inroepen van de Engelschen om de voorraden over den Centraalspoorweg naar Tabora te vervoeren. Onder-

tusschen waren de herstellings-werkzaamheden aan het spoorwegtraject Kigoma-Tabora tot een goed eind gebracht en kon de aanvoer weer via het Westen plaats vinden; evenwel had de slechte verpleging reeds funeste gevolgen gehad; de troepen waren tot miterij overgegaan en moesten deels worden vervangen.

De *Engelschen* hadden voor de operatiën in het Zuid-Westen, aan de grens van Rhodesië eveneens zeer groote afstanden te overwinnen. De kortste weg liep over Chinde; de voorraden en troepen werden van Kaapstad naar Chinde vervoerd, vandaar kon men per vaartuig de Zambesi naar Chindio opvaren, om dan van de spoorlijn naar Limbe gebruik te maken. Van deze plaats voerde een autoweg ter lengte van 60 K.M. naar Zomba, welke weg later werd verlengd tot Pt. Johnston (40 K.M. verder). Van Zomba kon men gelukkig over het Njassa-meer tot Karonga van vaartuigen gebruik maken, dank zij het feit, dat de Engelschen op dit meer de onbetwistbare heerschappij voerden. Van Karonga echter waren nog 330 K.M. af te leggen naar Abercorn, over welken afstand de voorraden per drager moesten worden vervoerd. Zoo spoedig mogelijk ging men er toe over de Zambesi beter bevaarbaar te maken en zooals wij hebben gezien, ook den bestaanden autoweg te verbeteren en te verlengen, zoodat met het afleggen van den afstand Chinde tot aan Fife 15 dagen waren gemoeid.

In ieder geval was deze weg korter dan die over Brokenhill, het station gelegen aan den spoorweg Kaapstad (Durban)-Katanga, dan wel Beira-Katanga. Nadat dit punt bereikt was, zou men nog een afstand van \pm 600 mijl gedurende 4 weken langs landwegen moeten afleggen, alvorens in Abercorn aan te komen; langs deze lijn zou men alleen van dragers gebruik kunnen maken.

Het is duidelijk, dat een dergelijk lange en moeilijke communicatie niet wenschelijk was; dit is dan ook de reden waarom de Engelschen aan de grens van Rhodesië aanvankelijk een afwachtende houding hebben aangenomen en eerst na geruimen tijd in staat waren de troepensterkte

aldaar zooveel op te voeren, dat van een offensief in Duitsch Oost-Afrika sprake kon zijn. Op de ontvangst van het oorlogstelegram, verlieten de Britsche troepen in Rhodesië (Europeanen en Kings African Rifles) Zomba, begaven zich naar Pt. Johnston, waar zij den 10den Augustus aankwamen: Den 16en en den 17en ingescheept zijnde, debarkeerden zij den 19en en 20en Augustus te Vua en verzamelden zich 22 Augustus te Karonga.

Met zeer veel moeite werd dit detachement met eenige artillerie versterkt, welke artillerie over Bukama-Elisabethville was getransporteerd.

Als een klein staaltje van de slechte verbindingen in dit gebied moge dienen, dat toen in Juni 1915 de boerderij Jericho door de Duitschers werd aangevallen en belegerd, de naastbij zijnde Britsche troep in de omgeving van Karonga eerst den 12en Augustus hiervan bericht ontving, toen het beleg reeds was afgelopen. Tusschen beide groepen strekte zich een afstand uit van 300 K.M., waarover slechts gebruik kon worden gemaakt van koeriers als verbindingsmiddel.

Nadat deze groep den 15en en 23en September versterkt was geworden met troepen uit Zuid-Afrika kon 25 Mei 1916 het offensief in de richting van Alt Langenburg-Malagali worden aangevangen. Hoe verder deze groep naar het Oosten en Noord-Oosten voortdrong, hoe langer de verbindingen zouden worden en hoe bezwaarlijker de verpleging over het Njassameer zou kunnen plaats hebben; vandaar dat generaal NORTHBY opdracht kreeg niet verder te gaan dan de Kleine Ruaha en de Ruhudje, om in deze opstelling het einde van den regentijd af te wachten. Generaal VAN DEVENTER, die inmiddels Iringa had bezet, kon evenmin zijn troepen naar behooren verplegen en stuurde na aftrek van 3 bataljons + 1 eskadron bereden infanterie als bezetting van Iringa, de rest van zijn troep naar den Centraalspoorweg terug; dit was te meer noodig, waar van de 1000 man bereden troepen reeds 90 % hunne paarden door ziekte had verloren, v.n. door de tsetse-vlieg, gedurende den opmarsch naar Iringa.

Voor de operatiën in de omgeving van het Victoriameer en in het Noord-Oosten beschikten de Engelschen over den

Uganda-spoorweg, een lijn van 1 M. breedte, welke van Mombassa tot aan het meer loopt. Zooals wij gezien hebben waren ook de Belgen voor een deel op deze communicatielijn aangewezen.

De waarde van dezen spoorweg hebben de Duitschers dan ook onderkend, vandaar de vele pogingen door hen in het werk gesteld om hem te vernielen en zodoende den Engelschen opmarsch te vertragen, terwijl zeer terecht de Engelschen uitgebreide maatregelen hebben getroffen om hem te beveiligen.

Als basis voor de troepen aan het Victoria-meer werd Kisumu, het eindpunt van de lijn aangewezen, terwijl voor de troepen, welke in de richting van den Kilimandjaro zouden oprukken, Kadjado, 72 K.M. Zuid van Nairobi werd bestemd.

Zooals de Britten bij al hunne koloniale oorlogen gewend zijn te doen, werd begonnen met het maken dan wel verbeteren der communicatielijnen. Uitgaande van Voi werd een spoorlijn aangelegd in de richting van Taveta, (volgens O'NEILL met een snelheid van 1 K.M. per dag); de aanleg werd gedekt door vooruitgeschoven troepen. Aangezien hier een waterlooze steppe van \pm 100 K.M. moest worden doorlopen, werd tevens een waterleiding gebouwd; verder werd de bestaande weg verbeterd en geschikt gemaakt voor autovervoer.

Waar deze weg de valleien der rivieren moest doorschrijden, was men als regel door moerassige gesteldheid van den bodem genoodzaakt een knuppelweg aan te leggen; zoodra de regentijd echter inviel, vormden deze trajecten en het overschrijden van de rivieren zelve, eene groote hindernis. Men leze hiervoor o.a. de ondervindingen van WHITTALL, die met zijne mitrailleur-auto's den weg Mbujiuni-Arusha aflegde. Van Taveta tot Moshi schijnt de weg goed te zijn geweest (door de Duitschers verhard); WHITTALL acht dezen niet slechter dan een 3de klas weg in Engeland.

Nadat de Engelschen de Duitse troepen hadden teruggeslagen, werd de aanleg van de spoorlijn onmiddellijk voort-

gezet totdat men bij Moshi aansluiting aan de Noordbaan verkreeg. Het is duidelijk, dat thans en vooral in een later stadium van den oorlog, toen men in het Nguru-gebergte opereerde, deze lijn van groot nut was, in aansluiting met den voor auto's geschikt gemaakten weg Korogwe-Hamdeni en met de smalspoorlijn. Volgens BÜHRER in „L'Afrique Orientale Allemande" schijnt men in den aanvang niet gerekend te hebben op autovervoer; auto's waren tenminste niet medegenomen en men moest deze van de zware artillerie leenen voor den aanvoer.

Ofschoon het herstellen van de Noordbaan, juist door gebrek aan technische hulpmiddelen en door de lange afstanden met vele moeilijkheden gepaard ging, (en de Duitschers hadden de bruggen en de lijn zelve grondig vernield) kon zij vrij spoedig weder in gebruik worden genomen; 18 Aug. '16 liep de eerste trein van Korogwe naar Tanga. Vóór dien echter werd de spoorweg reeds bereiden door getransformeerde auto's welke als locomotief dienst deden en een goederenwagen van 30 ton konden voorttrekken.

Nadat de verschillende colonnes nagenoeg de Centraal-baan waren genaderd, werd de weg Arusha—Dodoma verbeterd en geschiedde de aanvoer van de Noordbaan af over dezen weg en over den bestaanden weg via Tuliani, dus over een afstand van 270 K.M. resp. 195 K.M.

Zoodra de Tangajika-spoorweg in handen van de Engelschen viel, werd hij met gebruikmaking van getransformeerde auto's gebezigd (last van 10—15 ton) en werd de eerstgenoemde aanvoerweg opgeheven. Gelukkig waren op deze lijn alleen de bruggen vernield, zoodat men spoedig gereed was met den bouw van tijdelijke bruggen. Eind October was de spoorlijn tot Tabora hersteld. Vanaf 6 October werd uiteraard Dar es Salam de basis.

Het spreekt van zelf, dat over deze groote afstanden, langs zeer moeilijke wegen, de transporten, vooral in den regentijd, geen groote snelheid konden ontwikkelen. In den aanvang hadden de transporten v.n. plaats door middel van dieren, waarvan men een 12.000 ter beschikking had; in September

'16 was dit aantal gestegen tot 20.000. Deze groote aantallen waren zeer hard noodig, omdat het verbruik buitengewoon was, vooral door toedoen van den tsetse-vlieg; men rekende op een verbruik van 3000 paarden per maand; 1 os was na 6 weken, een muilezel na 2 maanden onbruikbaar; ezels hielden het langer vol. Al spoedig gebruikte men ook auto's en vooral Fords, welke op de primitieve wegen beter vooruit konden komen.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat reeds na aankomst in Kondoa Irangi, v. DEVENTER niet verder kon; de troepen waren op en de aanvoer liet in den regentijd alles te wenschen over. Van karren-transport was geen sprake meer, de opvoer moest door 7.000 dragers geschieden. „There was no possibility of pushing on any farther... The force was practically cut off from Moshi.”

In het rapport van SMUTS lezen wij: „Generaal v. DEVENTER was unable to assume the offensive on any large scale on account of his weakness in horsflesh, the heavy, sickrate amongst his men, and the great difficulties of supply over a line of communications of two hundred miles of quagmire.” Het gevolg was een rustperiode van 19 April tot 24 Juni.

Ook na den opmarsch van Kondoa Irangi waren de transporten niet in staat te volgen; v. DEVENTER rapporteert hieromtrent: „Since leaving Kondoa Irangi the troops who have reached Kilosse by the shortest route have done at least 220 miles. Those troops who have gone via Kilimatindi and other places have done more miles. Owing to bad roads, shortage of transport and the rapidity of advance, the adequate rationing of the troops was not possible. The underfeeding and overworking are sadly reflected in their state of health.”

Een zelfde verschijnsel zien wij optreden bij de operatiën in de richting van het Uluguru-gebergte. De verbetering van den weg Mikesse—Dutumi—Kisaki, over de Oostelijke hellingen van het gebergte en de herstelling van de vernielde bruggen vereischten meerdere weken. Dit alles leidde ten slotte tot een stilstand der operatiën en een evacuatie van de blanken, waarop wij nader zullen terug komen. Door de

zeer overvloedige regens, overvloediger dan men in jaren had medegemaakt, waren de valleien van de Ruwu, de Ruaha en haar zijrivieren herschapen in eindelooze watervlakten, waardoor de operatiën geen voortgang konden hebben; twee maanden (November en December) ongeveer gingen door deze omstandigheden verloren.

Eind December werd de Ruffidji overschreden, (zooals bekend is waren Kilwa en Lindi in September door de Engelsen bezet) en waren v. DEVENTER en NORTHEY opgerukt naar de Ruaha en Ruhudje. De regentijd zette echter opnieuw in, waardoor operaties op een eenigszins groote schaal waren uitgesloten, bovendien liet de transportdienst wederom zeer veel te wenschen over. Doordat de Zuidelijke oever van de Ruffidji nog niet geheel van vijanden was gezuiverd, kon deze rivier niet als opvoerlijn worden gebezigd.

„At the end of January”, lezen wij in „With the Nigerians in G. E. A.” (DOWNES) „the situation of the Ruffiji was most glooming. The supply and transport situation was bad; there was no reserve of food in the advance depots; the number of carriers was not nearly sufficient; pack animals died after a single journey, if not before; mechanical transport drivers far back on the lines of communications were so rapidly falling sick that hundreds of light cars stood for days without doing one journey.”

Gen. HOSKINS vermeldt in zijn rapport, loopende tot 30 Mei: „Meanwhile the feeding of the various columns was a source of much anxiety to me and to all my column commanders. „Door den regen werd in de omgeving van Kilwa het gebruik van lichte auto's onmogelijk en dit niettegenstaande het feit, dat de Fords haast overal doorheen kwamen en dan ook den naam kregen van „jigger”, after the jigger-flea, for like the insect it can get anywhere.” The maintenance of the troops in the Iringi area by Dodoma—Iringi line had to be adopted, though it involved heavy casualties among porters and donkeys and much sickness among the white personal. It was not until May that weather conditions again permitted of the Dodoma—Iringi line being used.”

Zooals bekend, had in deze periode de vervanging van blanken en Indiërs door inheemsche soldaten plaats, waardoor de transporten met 60 % verminderden. Van den stilstand der operatiën werd opnieuw gebruik gemaakt om de communicatielijnen te verbeteren; vanuit Kilwa werd een smalspoorlijn over een lengte van 80 K.M. aangelegd naar Tschemara, welke eind Mei gereed kwam, terwijl eind Aug. een dergelijke lijn ter lengte van 170 K.M. vanaf Dodoma in de richting van Iringi gereed was. Op de Ruffidji werd een stoomvaartdienst in het leven geroepen. De autowegen werden verbeterd; 1600 auto's werden aangevraagd, waarvan 400 in Mei werden ontvangen, terwijl een chauffeurschool werd opgericht. Alle draagdieren werden vervangen door ezels.

In de omgeving van Lindi kon men gebruik maken van een smalspoorlijn, welke niet door de Duitschers was vernield, en welke lijn bij het voortschrijden der operatiën achter de troepen werd verlengd met een snelheid van 800 M. per dag. Ook deze lijn werd met getransformeerde auto's als locomotief bereden.

Juli '17 had het offensief plaats, hierbij gesteund door een colonne Belgen, welke van uit Iringa in de richting van Mahenge zou ageeren; ten behoeve van den aanvoer uit het Zuidwesten was de weg Songea—Ubena voor autoverkeer geschikt gemaakt. Door allerlei omstandigheden, als ziekte, verplegingsbezwaren en verliezen had het offensief echter geen voortgang; eerst medio September scheen v. DEVENTER de toestand gunstig te achten tot voortzetting er van, v.n. vanuit Kilwa en Lindi. Medio October echter was, volgens BÜHRER „La ligne de communication de la Hanfore (uit Kilwa) était tellement allongée qu'il commençait à être difficile de ravitailler les troupes; il fallait, avant de pousser plus loin, organiser de forts dépôts de vivres.” Eerst 9 December kon het offensief worden hervat.

De troepen aan de Ruffidji werden verpleegd vanuit Mikesse aan den Centraalspoorweg, uitsluitend door middel van dragers. „Les difficultés du ravitaillement amenèrent la suppression de toute opération active dans ce secteur.”

De Belgen, die in deze periode weer steun verleenden en opereerden in de richting van Mahenge, hadden als aanvoerlijn Kilosse-Ifakara, met Fordauto's als transportmiddel; deze route werd gaandeweg verbeterd en geschikt gemaakt voor autoverkeer. Zoolang zulks nog niet het geval was bezigde men gedeeltelijk ook dragers.

De Engelsche troepen in Iringa, hadden o.a. als aanvoerlijn de lijn Dodoma—Iringa—Ifakara = 400 K.M.; te beginnen vanaf Dodoma eerst een smalspoorlijn tot de Ruaha, daarna bezigde men ezelkarren, vervolgens zware lastauto's, ossenkarren, dan weer ezelkarren, dragers, en ten slotte lichte auto's.

Mijne Heeren, het schijnt ons overbodig de communicatielijnen tijdens de operatiën in het Portugeesche gebied in beschouwing te nemen; vermeld zij, dat spoedig de verbindingen uit Lndi te lang werden, waarom zij dan ook werden verlegd over Pt. Amelia, terwijl nieuwe bases werden gevormd in Mozambique en Quelimane. De toestand verbeterde eenigszins voor de Nyassatroepen, welke thans in Mtangula en Ft. Johnston en later in Bamba een basis vonden en dus hun aanvoerlijn vanaf Chinde verkort hadden. Overigens was de toestand v.w.b. de af te leggen afstanden vrijwel gelijk aan die in D. O. Afrika, alleen was het wegennet in Portugeesch gebied nog minder ontwikkeld. Slechts de weg P. Amelia—Mtangula mocht dien naam dragen. Aan spoorwegen vond men er slechts een lijn van zeer geringe lengte van Mozambique naar Lunbo en in het Zuiden een smalspoor van Quelimane naar Nhamacurra en iets verder.

Niettegenstaande thans het aantal blanken zeer was verminderd en zij alleen het kader vormden van de inheemsche troepen, en de colonnes nu ook meer van het land leefden, vereischte de aanvoer van voorraden toch de grootste zorg en werden de operatiën meermalen geremd, hoewel zelfs ten slotte een autoweg was verkregen, loopende van de Rovuma over Medo (West van Pt. Amelia)—Maliwa—Malacotera tot aan Zomba in Nyassaland, een afstand van \pm 900 K.M.

Begrijpelijk is dit, wanneer men bedenkt, dat de regens in

het kustgebied het terrein vrijwel onbegaanbaar maakten, de rivieren deden banjirren en het gebied in het centrum vormde: „une région très difficile où la brousse était si dense que les chemins étaient plutôt des tunnels sous les hautes herbes et que les pistes eussent été plus facile à utiliser avec des barques qu'avec des moyens de transports mécaniques.”

Uit het vorenstande, zouden wij ten aanzien van de verbindingen de conclusie willen trekken, dat de lange en moeilijke communicatiën, als regel zich bij een kolonialen oorlog voordoende, juist door het gebrek aan hulpmiddelen in de betrokken, op lager cultuur-niveau staande gebieden, een zeer grooten remmenden invloed uitoefenen op de oorlogvoering. En dit niettegenstaande het gebruik van moderne transportmiddelen als auto's e. a.

De VOORZITTER! Mijne Heeren! Wij zullen thans een 10-tal minuten pauze houden en daarin den vertegenwoordiger van het Ned. Foto-bureau gelegenheid geven een foto van de vergadering te maken.

Na heropening van de vergadering ontvangt de gen. DE BAS het woord.

Luit.-Generaal DE BAS. Mijnheer de Voorzitter! Heeren leden onzer Vereeniging! Wilt mij vergunnen, na de zóó waardige herdenking der verloopende zestig jaren door generaal TEN BOSCH én de welsprekende, zóó alleszins verdiende hulde door Z. E. den Minister van Oorlog en van Marine aan het uitmuntende werk, dat onze Vereeniging gedurende den betrekkelijk korten tijd van haar bestaan heeft verricht — nog een korte, dankbare erkenning, namens de oudste hier aanwezige leden van Krijgswetenschap, betreffende het door de Vereeniging bereikte *doel*. Dat *doel* gold, volgens onzen eersten Voorzitter, majoor DELAAT, op 6 October 1865: „opwekken van belangstelling voor krijgskundige wetenschappen, en opheffen der onverschilligheid ten dezen vrij

„algemeen hier te lande bij niet-militairen heerschende.” Bij de meesten bestond totale onbekendheid omtrent alle bijzonderheden betreffende het krijgswezen, de militaire instellingen, huishouding, verpleging, enz.

Uit den aard der zaak zijn alle grondwetten, ook de onze, eenigszins *stroef* gesteld. Op schier geen enkel gebied van godsdienst, financiën, onderwijs, justitie e.a., vinden wij eenige toelichting.

De grondwet waarborgt, ook ná de wijziging van 1922, *vrijheid* der onderdanen tegenover alle maatschappelijke onderwerpen, huldigt de gulden spreuk der voorvaderen van vrijheid voor allen, behalve bij artikel 181 van Hoordstuk VIII „*Van de Defensie*”.

„*Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.*”

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die *plicht* worden opgelegd.”¹⁾

Trots aanbeveling van dien *plicht* lieten vóór 1865 zelfs leden van 's lands vergaderzalen, onverschillig opleiding of maatschappelijken werkring, zich in met schier elk grondwettig onderwerp — maar verklaarden zich, als van zelf sprekend, incompetent tot beoordeeling van vraagstukken betreffende de krijgsmachten ter zee en te land — het gevolg van onzen landaard, mede van gemis eener faculteit „Krijgswetenschap” aan één onzer hoogescholen.

In zoo verre mede-verdediging onzer vrijheid en onafhankelijkheid *plicht* is voor allen, ingewijden of krijgskundige leeken, behooren althans Statenleden het *wáárom* en *daarom* van dien *plicht* te kennen.

Zulks is sinds de oprichting van „Krijgswetenschap” aanzienlijk, zoo al nog niet ten volle, verbeterd.

Tot meer volledig onderwijs bij uitvoering van dien *plicht*, heeft wederkeerig het militaire element voorlichting

¹⁾ De tekst van het vroegere artikel 177 luidde:

„Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, blijft een der eerste plichten van alle ingezetenen.”

gezocht bij wetenschappen, waarin onze inrichtingen van militair onderwijs, de Koninklijke Militaire Academie, Willemsoord en Opleidings-scholen van allerlei soort, geenszins voorzien. Bij de voordrachten onzer Vereeniging hebben niet-militaire staatsburgers en officieren der zee- en landmacht geleerd, elkaar wederzijds hulp te verleen en tot beter begrip en ernstige uitvoering van den eenigen *plicht*, waarvan de grondwet spreekt.

Onze Vereeniging — welke enkele bekrompen autoriteiten zich aanvankelijk vermeten te noemen een „Comité van oproer en verzet” — heeft nimmer revolutionnaire betoogen in haar kring gecoordloofd. Daarentegen heeft ze elke poging tot leering, ook op ander dan zuiver krijgskundig gebied bevorderd door voordrachten betreffende cartographie, archief-wezen, electriciteit, lichtdruk, scheep- en luchtvaart en andere wetenschappelijke onderwerpen.

In 1865 was Nederland nog onjuist ingelicht zelfs omtrent het roemvolle eigen feit van Quatre-Bras: het belangrijkste van den veldtocht van 1815, tot kennis van den val van den genialen geweldenaar NAPOLEON. Geestdrift leefde voort betreffende het jaar 1831, wél 't meest omtrent de sinds verdwenen schutterijen. Thans hooren wij deugdelijke vergelijkingen maken, ook door niet-militairen, omtrent de mobilisatie van 1870 met al haar leemten en gebreken, en de schitterende handhaving onzer neutraliteit sinds, deels reeds vóór de eerste bedrijven van den schandelijken wereldoorlog 1914—'18.

Die uitkomsten danken wij meerendeels aan de leering alhier door bekwame ouderen, DELPRAT, jhr. VAN SYPENSTEIN, STIELTJES, KNOOP, BOOMS, WEITZEL, DE ROO VAN ALDERWERELD, de marine-autoriteiten JANSSEN en NIERSTRASZ — allen ter ziele; aan tijdgenooten, SNIJDERS, ELAND, KOOL, ROOSEBOOM; sinds de laatste 25 jaren, aan lezingen van jongeren, vooral aan het schitterende voorbeeld van generaal VAN HEUTZ te Atjeh, en als beheerder van Insulinde — onzen tweeden *Koen!* (Levendig applaus.)

Geen rust — na het ruim *halfeeuwsche* tijdvak onzer Vereeniging!

De theorie van *ontwapening*, kort na 1865 door wijlen den heer ROORDA VAN EYSINGA ontwikkeld, toen reeds alhier levendig bestreden èn door den Fransch-Duitschen oorlog tijdelijk tot zwijgen gebracht, galmt op nieuw als wanklank, zelfs in de hoogste colleges van ons land. Hoewel sinds den zoogenaamden vrede van Versailles in 1918, de wapenen in Hongarije, Turkije, Egypte, China, Marokko en elders niet hebben gerust, schalt het landverraderlijke woord „Ontwapening” in alle kringen van Nederland: ten spijte der geschiedenis van den tachtigjarigen oorlog, van lateren strijd met het najverige buitenland gedurende de 17de en de 18de eeuw — trots Neêrland's *ondergang in 1795*, meerendeels het gevolg der verwaarloozing van leger en vloot!

Sport in elken vorm, veelal overdreven, maar geen bijzondere voorbereiding tot behoud van onze vrijheid en onafhankelijkheid! Ongelooflijk!!

Moge onze echt vaderlandsche Vereeniging in de tweede halve eeuw van haar leven — met herinnering aan Goethe's „Faust”

O glücklich! wer noch hoffen kann

Aus diesem Meer des Irrthums aufzutauchen!

Was man *nicht* weisz das eben *brauchte* man;

Und was man *weisz* kann man *nicht* brauchen —

vooral het vraagstuk der *Weerbaarheid*, artikel 181 onzer constitutie, behartigen tot gehoorzaamheid aan het grondwettige gebod: *Weerbaarheid* — *Plicht*!

De voorzitter dankt den gen. DE BAS ten zeerste voor zijn met zooveel gloed uitgesproken rede en voor de groote waardeering, die daaruit voor ons genootschap spreekt. Hij voegt hieraan toe, dat gezien de wijze waarop de voordracht gehouden is, het bijna niet te gelooven is, dat het bestuur nauwelijks een maand geleden den generaal met zijn 85-jarig feest heeft mogen gelukwensen.

De heer v. HELSDINGEN hervat zijn rede:

Mijne Heeren, kan het motto, dat wij aan het begin van

het eerste hoofdstuk aangaven, als juist worden erkend, onmiddellijk hiermede samenhangend en nog grooter kenmerk van den kolonialen oorlog uitdrukkend, is het gezegde: „A colonial war is a surgeons war” en zeer zeker wanneer het geldt Europeanen, die in de tropen dan wel andere ongezone gebieden moeten optreden.

In de moderne koloniale oorlogen is het opnieuw gebleken, dat de Europeaan zich weinig leent voor den oorlog in de tropen, een feit trouwens, dat reeds lang door ons in Indië als een waarheid wordt erkend, getuige de organisatie o. a. van het korps maréchaussee. De inheemsche soldaat, die immuun is tegen de in het betrokken gebied voorkomende ziekten, die althans beter daartegen bestand is en bovendien minder behoeften heeft dan de Europeaan is hiervoor het aangewezen vechtmateriaal; het aantal evacuatiën zal niet alleen veel geringer zijn, maar ook zullen de operatiën, dank zij zijn geringere behoeften en daardoor gemakkelijker verpleging, een veel sneller verloop hebben.

Grondige kennis van den hygiënischen toestand op het operatie-tooneel, gepaard aan een zorgvuldige voorbereiding, kunnen de nadeelen van een actie in de tropen voor een groot deel veronzijdigen, hen geheel opheffen, is niet wel mogelijk. Werd aan de gestelde eischen niet voldaan, dan bleek spoedig, welk een groote hoeveelheid menschen aan de tropenziekten ten offer viel.

Uiteraard vormen *klimaat* en *geographische gesteldheid* in deze de twee voornaamste factoren; wij zullen dus dienen na te gaan, welken invloed deze factoren in de verschillende operatiegebieden uitoefenden.

In *Mesopotamië* viel de regentijd van October tot April en waren de rivieren bevaarbaar, het land echter werd bedekt met een dikke modderlaag; gedurende de lente (Maart—Mei) begint de sneeuw in het gebergte te smelten en ontvangen de rivieren zooveel water, dat zij dit niet meer kunnen afvoeren en het land overstromen. De zomertijd van Juni—Augustus, kenmerkt zich door groote hitte, slecht en weinig water, terwijl de winter van November tot Februari zeer koud is. „The country traversed by these two

rivers, the Tigris and Euphrates, is a vast plain intersected by swamps...''

Uit deze korte beschrijving valt reeds op te maken, dat hier alle gegevens aanwezig waren, om bij verwaarloozing van de noodige voorzorgsmaatregelen een ernstig verlies aan zieken te doen ontstaan.

In het „Mesopotamian Report'' lezen wij: „The power of the sun in Mesopotamia was well known in India, but the troops were normally only supplied with light weight, single-fly tents, quite insufficient to keep out the sun. Sunstroke and heat-stroke were not uncommon amongst those using these tents. It may be added that the heat is so extreme that even in double-fly tents there is danger of casualties from the sun in Mesopotamia.''

Verder: „There was a lack of proper clothing even for patients in the hospitals in the summer of 1915 and many complaints are heard that in the bitter wintermonths in Mesopotamia, troops had been sent from India in „Shorts'' and tropical clothing.'' Voegen wij hieraan toe, dat door het gebrek aan voldoende transportmiddelen, de opvoer van genesmiddelen evenzeer te lijden had en dat: „For example, in the advance to Amara there was, if we are to accept the evidence given us, a shortage of drugs, including castor oil, epsom salts, emetine, quinine and supply of medical comforts, and the supply of lime juice and vegetables was deficient'', dan begrijpen wij, dat de geneskundige dienst in zijn taak zeer tekort is geschoten. Ook de inrichting der hospitalen liet veel te wenschen over.

In hoeverre deze omstandigheid, ook in verband met de vermoeienissen, welke de troep moest ondergaan, waarbij de verpleging ook al door het gebrek aan transportmiddelen, zeer zeker niet altijd even goed zal zijn geweest, van invloed is geweest op het ziektecijfer is ons niet bekend. Wij hebben helaas hieromtrent geen gegevens kunnen vinden; het is niet gewaagd te veronderstellen, dat de verliezen niet gering zijn geweest, al gebruikte men voor het grootste deel ook Indische troepen op dit oorlogstooneel.

Nadat de leiding door DE WAR COUNCIL was overgenomen,

werden alle maatregelen genomen om aan dezen ontoelaatbaren toestand zoo spoedig mogelijk een eind te maken en aangezien tevens de transportmiddelen zeer sterk werden uitgebreid, mag men wel veronderstellen, dat een grondige verbetering was ingetreden, te meer waar van genoemd oogenblik af geen klachten meer werden vernomen. Trouwens wij zien zelfs, dat in Oct. '17, nadat de Turken in Noordelijke, Noordoostelijke en Noordwestelijke richting waren teruggeslagen, de hoofdmacht van de Engelschen om Samara werd geconcentreerd ter wille van een goede verpleging en van den gezondheidstoestand van de troepen.

Toch vermeldt generaal MAUDE in zijn rapport: „But although better conditions as regards accomodation and increased facilities for combating the heat resulted generally in a lower sick rate, an abnormal heat wave which swept over the area in Juli (1917) was responsible for a heavy casualty list”. De hitte was zoodanig, dat aan beide zijden de operatiën moesten worden gestaakt. Het wekelijksche evacuatie-cijfer aan zieken bedroeg 1,73 %, terwijl dat van het verlies (death and invalidity) ook ingevolge ziekte 0,31 % bedroeg; het daaropvolgende jaar ('18) verminderten deze cijfers tot 1,45 resp. 0,16 %.

Omtrent den gezondheidstoestand der Engelsche troepen in *Palestina* hebben wij geen gegevens kunnen verkrijgen. Niettegenstaande de zeer weelderig ingerichte verbindingen, waardoor de troepen zeer goed werden verpleegd, zullen hier toch wel verliezen zijn geleden door het klimaat, juist waar een groot aantal Europeesche troepen aan de operatiën deelnam. Het klimaat is in den winter zeer goed, doch de zomer is zeer warm, terwijl de regens terrein en wegen bijna onbegaanbaar maken.

De hitte in de woestijn van El Tih en aan het Suezkanaal was vanzelfsprekend veel grooter. LIMAN v. SANDERS meldt: „Das Klima in der Wüste wurde (in Juli '15) auch bald für Europäer unerträglich.”

Aan *Turksche* zijde was de toestand, zooals wel te verwachten is als men den Balkan-oorlog van 1912—'13 voor oogen houdt, zeer ongunstig. De lange en slechte verbin-

dingen, waardoor de verpleging van den troep zeer veel te wenschen overliet, het geringe begrip van hygiëne aan de zijde van ambtenaren en bevolking, het gebrek aan middelen waren even zoovele factoren om een catastrophe in het leven te roepen.

Toen men in Februari 1916 een tweede expeditie tegen het Sucz-kanaal voornam en de aankomst van Duitsche versterkingen afwachtte, welke versterkingen door de overwinning op de Serven thans gemakkelijk naar het Oosten konden worden vervoerd, waren, zooals wij reeds zagen, de slechte verbindingen van af Haidar Pacha oorzaak, dat deze troepen groot oponthoud bij het transport ondervonden. Langs deze spoorlijn „herrschten aber so ungünstige Klimatische und sanitaire Verhältnisse, dasz der Krankenbestand oft 25 % und mehr der Kopfstärke umfaszte und die Reihen lichte.“ (Schwarte).

Ten aanzien van de uitvoering van de expeditie in Juli 1916 kon worden geconstateerd: „Der Wüstenmarsch im Hochsommer stellte die höchsten Anforderungen an Mensch und Tier“.

Gedurende de maanden Augustus en September 1918 werd de toestand zeer treurig; „Malaria und Dysenterie forderten in diesem heissen Sommer viele Opfer. Alle Lazarette und Genesungsheime bis weit in das Hinterland hinein waren überfüllt“. De hitte in het Jordaandal was dan ook ontzettend, n.l. 55° en 56° C.

Wij kunnen ons dan ook zeer goed indenken, dat, niet-tegenstaande de steun, welke de Duitschers ook hierin aan de Turken hebben verleend, de gezondheidstoestand, reeds zeer beïnvloed door de slechte verpleging, zeer treurig moet zijn geweest en het verlies aan zieken zeer groot.

Nog treuriger was het gesteld t. a. v. de operatiën tegen *Rusland*, waarbij eveneens de slechte verbindingen van zeer grooten invloed zijn geweest.

Zooals U bekend is, werd in den winter van 1914 door ENVER PASJA in persoon een grootsch opgezet offensief uitgevoerd tegen de Russen, waarbij men zich echter geen rekenschap had gegeven van de moeilijke verbindingen.

„Bald aber begannen die furchtbaren Schwierigkeiten des Geländes und des russischen Winters, die von ENVER in forcierten Marschen vorgetriebenen türkischen Truppen zu dezimieren. Von der gesammten Armee i.e. 90000 Mann ursprünglicher Stärke, sind nach den amtlichen Berichten nur c.a. 12000 Mann zurückgekommen.“ (LIM. v. SANDERS).

Bovendien brak de vlektyphus uit, „und forderte noch zahlreiche Opfer“, juist doordat de soldaten zoo ondervoed waren. Om Trebizonde woedde deze ziekte vreeselijk; de dagelijksche sterfte bedroeg 30—50 % van de zieken. „Das Fehlen aller hygienischen Einrichtungen und hinreichenden ärztlicher Hilfe dezimiert in einer für deutsche Verhältnisse unglaublicher Weise die Reihen der türkischen Soldaten“, verklaarde een Duitsch dokter.

Dit alles en de door de gevechten geleden verliezen leidde tot de vernietiging van het 3de Turksche leger.

In het daarop in Augustus 1915 gevolgde offensief van het 2de leger ter herovering van Erzeroem, krijgen wij eenzelfde toestand te zien. Door het gebrek aan verbindingen en de daardoor slechte verpleging verloor het leger „ein groszer Teil ihres Bestandes an Menschen und Tieren“. De toestand werd steeds slechter; de verliezen werden steeds grooter, niet door de gevechten, „Hunger und Kälte dezimierten die Kopffzahl schnell. Das Sterben der 2e Armee hatte begonnen.“

Mijne Heeren, juiste cijfers van de verliezen door ziekten en door uitputting kunnen wij U niet verstrekken, doch een duidelijker indruk van het gebeurde, dan door laatst genoemden zin wordt gewekt, zouden die niet vermogen te geven.

T. a. v. den toestand op het *Mesopotamië-front* zijn ons evenmin gegevens bekend; waar echter vele van de U reeds geschetste toestanden zich voordeden tusschen Haidar Pacha en Aleppo, is het niet gewaagd aan te nemen, dat de toestand op dit front evenmin rooskleurig was. Ook hier woedden de besmettelijke ziekten als vlektyphus, waarvan immers Generaal v. D. GOLTZ het slachtoffer werd, terwijl ook de cholera, welke Generaal MAUDE in Bagdad ten grave sleepte, wel een groote oogst zal hebben binnen gehaald.

Verder lezen wij, dat de in Kut el Amara gevangen genomen Engelsche soldaten, die naar Klein-Azië werden vervoerd, zeer groote verliezen aan dysenterie hebben geleden. Aangenomen mag worden, dat de toestand hier zeer zeker even slecht, zoo niet slechter zal zijn geweest als op het Palestina-front.

Thans begeven wij ons weder naar Afrika. Het klimaat van *Duïsch-Oost-Afrika* is dat van een tropenland; vooral aan de lage kust, waar ook mangrove-bosschen worden aangetroffen, is de hitte zeer drukkend door de groote vochtigheid van de lucht, hetgeen een gevolg is van den warmen golfstroom van Mozambique. De menigvuldig voorkomende Oostenwinden brengen geen afkoeling teweeg.

De natte tijd vangt in het kustland, Noord van de Ruffidji en in de omgeving van den Kilimandjaro aan in Maart en eindigt in Mei, om medio October wederom in te zetten tot aan het eind van het jaar. September is de droogste maand. In de overige streken duurt de regentijd van December tot April.

Ook dit operatie-tooneel is over het algemeen vlak te noemen; hier echter vindt men slechts kleine moerasgebieden, terwijl de hoogvlakte (zooals bekend is Oost-Afrika een tafelland) voor het grootste gedeelte wordt ingenomen door de steppe in hare verschillende gedaanten, vanaf uitgestrekte grasvlakten tot aan zware begroeiing met doornbosschen.

In den zomer heeft men van hitte, stof en gebrek aan water te lijden, in den regentijd echter is de bodem modderig; de rivieren treden buiten de oevers; groote strooken in de lagere streken worden overstroomd, terwijl de malaria hevig woedt.

Een zeer goed beeld van den aard van den krijg op dit tooneel wordt door BUCHANAN gegeven in zijn werk „Three Years of war in E. A.”, als hij in antwoord op een aan hem gestelde vraag: „What were the difficulties of the campaign” verklaart: „Our greatest enemy to overcome was the ever-blinding ever foiling bush and jungle growth;

our second enemy was the intensely hot climate and subsequent disease; the third enemy was the shortage of adequate rations, and the fourth enemy was the grim tenacity of a stubborn and worthy foe."

Aan *Duitsche zijde* was de toestand vrij gunstig, hetgeen vooral te danken was aan de leiding van v. LETTOW VORBECK. „In dem Tropenkriege, der uns bevorstand, spielte die ärztliche Versorgung ein Hauptrolle"; de Europeanen, doch ook de inheemschen uit het gebergte, hadden zeer veel te lijden van de tropische ziekten, vooral van de malaria. Alles is dan ook in het werk gesteld om de beschikking te krijgen over de noodige medicijnen en verbandmiddelen, waarbij niet alleen eigen laboratoria van nut zijn geweest, maar ook de op den vijand veroverde buit zeer te pas is gekomen. Dank zij de uitgezonden commissie tot bestudeering van de slaapziekte was het aantal beschikbare artsen vrij groot en kon aan elke compagnie een dokter worden toegevoegd. Prophylactische verstrekking van kinine, niettegenstaande elke Europeaan, alhans in den aanvang over een muskieten-net beschikte, was bevolen; nadat het gebied ten Noorden van de centraalbaan moest worden ontruimd, had de verstrekking zelf plaats met een aftreksel van kinabast, de z.g. „Lettow Schnaps".

Niettegenstaande deze groote zorg voor den gezondheids-toestand hadden de Duitschers zeer veel last van ziekten, vooral onder de dragers, die uiteraard weinig voor hygiënische maatregelen voelden. Toen dan ook het aantal dragers t. b. v. de verzorging van de troepen om den Kilimandjaro belangrijk steeg, „hatten die Massentransporte während der Regenzeit eine starke Vermehrung der Krankheiten auf den Etappenstrassen zur Folge. Die Zahl der Todesfälle unter den eingeborenen Trägern auf dieser Etappenstrasse wurde auf etwa 2000 geschätzt": (v. SCHNEE).

Langzamerhand was de voorraad kinine vrijwel verbruikt en bij het verlaten van het gebied van de Ruffidji, werd een strenge keuring gehouden onder blanken en zwarten om uit te maken wie verder aan de operatiën kon deelnemen; „Der Bestand an Chinin reichte für die Europäer noch auf

einen monat. Nach Aufbrauch dieses letzten Chinins mussten die Europäer der Malaria und ihren Folgen erliegen, sie würden den Strapazen des Tropen-Krieges nicht mehr gewachsen sein". (VORBECK). De Gouverneur von SCHNEE geeft in „D. O. K. im Weltkriege" aan: „So blieben in den Lazaretten in Masassi, Udanda, Chiwata... Newala insgesamt 669 Europäer (über 2/3 der Gesamtstandes) darunter 82 Offizieres (einschliesslich Sanitätspersonal), ferner eine beträchtliche Anzahl von Askari zurück." Zoo is het begrijpelijk, dat LETTOW VORBECK kinine even veel waard vond als munitie.

Het groote verlies aan Europeanen, deed de gevechtssterkte van den troep aanmerkelijk dalen, aangezien, zooals wij nader zullen behandelen, daarmee ook de sterkte aan Askari moest worden verminderd.

Waar de verdediger reeds zooveel te lijden had van het klimaat, spreekt het vanzelf, dat de aanvaller nog meer nadeel ervan ondervond, te meer, aangezien, althans in het begin, blanken het grootste deel der strijdkrachten vormden.

Reeds na den opmarsch door het Pare-gebergte en langs de Pangani, waren de Engelschen genoodzaakt een rust te houden in de omgeving van Hamdeni, van af 17 Juni tot 5 Augustus, niettegenstaande deze periode juist valt in den drogen tijd, dus in een tijd gunstig voor de operatiën. Dit tijdsverlies is voor een deel het gevolg van het inwerken van Deutsche afdeelingen op de communicatielijnen en de daardoor vermeerderde verplegingsbezwaren, maar ook omdat de troepen behoefte hadden aan rust, terwijl een reorganisatie dringend noodig was, aangezien verschillende eenheden tot op 30 % van hunne sterkte waren gereduceerd, als gevolg van de malaria. De afgelegde afstand bedroeg toen 220 mijl.

Daarna werden de operatiën met zooveel snelheid uitgevoerd, dat volgens Generaal ORE in de Army Quaterly '25: „The transport had lost any elasticity it may have had long before the troops reached the Central railway. VAN DEVENTER'S halt in June and SMUTS' halt in July had given

neither man nor beast opportunity to built up their strength and they easily succumbed to climate diseases." Toch werd tot de vervolging in het Uluguru-gebergte overgegaan.

Het komt ons voor, dat hier wel wat al te weinig rekening werd gehouden met den gezondheidstoestand der troepen. Toch was Generaal SMUTS niet een man, die weinig gewicht hechtte aan dezen factor. In zijn rapport lezen wij t. a. v. een landing bij Tanga en vooral die bij Dar es Salam: „It was however, also ruled out, partly because the prevalence of the South East monsoon at that period makes a landing of a large force on that coast an operation of great difficulty and even danger, partly because a prolonged campaign on the coast immediately after the rainy season would mean the disappearance of a very large percentage of my army from malaria and other tropical ailments.”

Trouwens, reeds bij de operatiën tegen LEMBENI, in het voorjaar van 1916, liet hij slechts zwakke afdeelingen tegenover de Duitsche stelling en trok het gros zijner troepen op het hoog gelegen terrein om den Kilimandjaro samen, waar het klimaat gunstig was.

Dat deze snelle opmarsch onder ongunstige verplegingsomstandigheden, niet heeft nagelaten ernstige gevolgen teweeg te brengen, moest SMUTS zelf erkennen, waar hij in zijn rapport vermeldt, dat na de zuivering van het Uluguru-gebergte de operaties in de richting Iringi niet konden worden voortgezet; „The attack against him (de vijand) along this line was not pressed, as our men were exhausted and worn out with ceaseless fighting and marching for several weeks through most difficult country on half rations or less, and a thorough rest was imperatively necessary not only on military but also on medical grounds.”

Het is dan ook niet te verwonderen, dat wij in „Nelson's History of the War” lezen: „Poor food, excessive fatigue, and constant sickness are the hardest foes for humanity to strive with, and all who are familiar with tropical Africa know the deadly lassitude which infects the blood of Europeans and takes the edge from their spirit. In two months

during the autumn of 1916 the wastage of animals was: horses 10000, mules 10000, oxes 11000, donkeys 2500. In one week of the same period there were 9000 sick in hospital, 4000 of them white men, and over 200 officers''.

Ten duidelijkste was gebleken, dat Europeanen, of beter blanken, ongeschikt waren voor den kolonialen oorlog. In de laatste drie maanden van het jaar 1916 werden succesievelijk 12000 Europeanen (Boeren inbegrepen) geëvacueerd; ook de Indiërs hadden veel van de malaria te lijden.

Men ging er toe over de sterkte der inheemsche troepen, in Afrika gerecruteerd, sterk uit te breiden, waardoor men niet alleen het voordeel kreeg, dat het aantal zieken en evacuaties veel verminderde, doch ook de operatiën een veel sneller verloop konden hebben, dank zij de soberheid der inheemsche soldaten. Toch was het noodig een zeker aantal Europeanen bij de onderdeelen te laten om de gevechtswaarde van den troep niet te veel in de waagschaal te stellen, een onderwerp, waarop wij later zullen terugkomen.

Het komt ons voor, dat de gezondheidstoestand der troepen wel wat te veel opgeofferd is aan de snelheid der operatiën. Mag men DOWNES „With the Nigerians in G. E. Africa'' gelooven, dan zou in den aanvang veel te weinig zorg zijn besteed aan de hygiënische maatregelen, welke juist in een tropenland van zooveel gewicht zijn. „In the early days of the campaign the white soldier carried his pack and full kit the same as if he were in Europe, but musquito nets were an unknown part of the men's equipment, while the daily dose of five grains of quinine was not thought to be as necessary a daily ration as bully beef and biscuits''.

Onbegrijpelijk, waar de Engelschen toch zoo'n groote ervaring hebben opgedaan bij de verschillende oorlogen in tropische gebieden; mocht de geschetste toestand slaan op de Boeren, dan hadden de daarbij ingedeelde Engelsche officieren toch wel de noodige aanwijzingen kunnen geven. Welk een verschil met de zorgzame en straffe houding van v. LETTOW-VORBECK in deze. Natuurlijk zijn de gevolgen niet uitgebleven, „about 80 % of the regiment was, after a few months, no longer fit for active service.''

Hoe het ook zij, in de laatste maanden werd het grootste deel der blanken geëvacueerd, waaraan vermoedelijk ook wel eenigszins zal hebben medegewerkt het verlangen „huis toe”, zoals ook in den Z.A. oorlog meermalen aan den dag is getreden.

„Les Belges pour leur part en comptant les malades, ces véritables blessés des guerres coloniales avaient perdu 18 à 20 % des effectifs réellement engagés” (STIÉNON) en dit niettegenstaande het groot aantal zwarten.

De gezondheidstoestand werd er niet beter op, waar door de overvloedige regens de valleien van de Mgeta en de Ruffidji als het ware ééne uitgebreide watervlakte vormden en zich hier juist een der voor Europeanen ongezondste gedeelten van Oost-Afrika bevindt.

„The coastal belt and the valleys of the Mgeta and Ruffidji even in dry weather are unhealthy for all but the indigénous african; and during the rains there is a great increase in malaria, while dysentery and pneumonia strike down even the african native.” (DOWNES).

„Thus in the East African Campaign, where sickness was as bad an enemy as the Germans to the soldier, the hospitals played a most important part” (DOWNES). De mil. geneeskundige dienst was op onbekrompen, zelfs weelderige wijze opgezet, hetgeen ook noodig was. Het aantal gewonden was, in verhouding tot het aantal zieken onbeduidend. Per week werden opgenomen 1250 malarialijders, 200 dysenteriepatiënten en 900 lijders aan andere ziekten, totaal 2350. Gemiddeld was in alle ziekeninrichtingen het aantal opgenomen per maand 11200—16200 zieken, waarvan 300 Europeanen (Zuid-Afrikanen) — 2600 Br. Indiërs — 1800 Afrikanen en 3800—8800 dragers.

Gedurende den veldtocht werden als invalide geëvacueerd (tusschen haakjes het aantal in de gelederen terugkeeren-den) Britten 5000 (500); Z. Afrikanen 20000 (2000), Br. Indiërs 7000 (200), Oostafrikanen, met uitzondering van de Kings African Rifles, 400 (30), K. A. R. 1200 (30), W. Afrikanen 25 (5), totaal 33625 (2735). Omtrent het aantal dat aan de ziekten is overleden zijn geen gegevens te vinden.

Tevens is gebleken, dat Europeanen beneden de 25 jaar voor een strijd in de tropen onvoldoende weerstandsvermogen bezitten.

Bij de Portugeezen was de hygienische toestand zeer slecht; veldklamboes ontbraken, tenten waren niet aanwezig. De verliezen waren zeer ernstig. Een Eur. bataljon had 20 dagen na aankomst $\frac{2}{3}$ van de sterkte door ziekte verloren. Ook het verlies van inheemsche soldaten was zeer groot.

Op het gebied van de gezondheid levert de veldtocht in *Zuid-West-Afrika* niet veel gegevens.

In den drogen tijd, van Mei—December, is de temperatuur hoog, doch gemiddeld niet meer dan die in den zomer in Duitschland; de nachten zijn koel, meermalen valt nachtvorst te constateeren. In den regentijd, October—April, is het warm. Aan de kust is een gemiddelde temperatuur van $15,2^{\circ}$ Celsius, welke in Februari—Maart stijgt tot $17,5^{\circ}$; alleen op plaatsen, welke beschut zijn tegen den Zuiden wind, zooals in Lüderitzbuicht is de temperatuur hooger.

In de Namib, den woestijn gordel, die de kust van het plateau scheidt, is het overdag smoorheet, in de schaduw 100° , 's nachts vriest het $1-3^{\circ}$.

WHITALL schrijft over het klimaat in de Namib: „It has its own brand of climate, which can best be discribed in the one word poisonous”.

Een tropisch klimaat wordt alleen aangetroffen in het Ovamboland en in de z.g. Caprivi-Zipfel; het plateau heeft feitelijk een sub-tropisch klimaat, zoodat een kolonisatie door blanken mogelijk was. Toch schijnt het verlies aan zieken nog vrij aanzienlijk te zijn geweest; OELHAFEN verklaart tenminste: „Als ein Folge des Klimas war die Zahl der Herzkranken auffallend grosz, und während des Feldzuges wuchs mit jeden Monat die Zahl der jenigen, welche die Bewegungen der Truppe nicht mehr mitmachen konnten und nicht zu ersetzen waren.”

Niettegenstaande deze climatologische factoren en het gebrek aan water, terwijl het water uit de droge rivierbeddingen opgepompt, „was unpalatable to the last degree, and

caused a good deal of stomach trouble among the troops who were compelled to drink it" hebben wij in de ons ten dienste staande bronnen niets aangetroffen omtrent een slechte gezondheidstoestand bij de Engelschen. In „The War in Africa" (O'Neill) vonden wij slechts den invloed van de zandstormen aangegeven. „It caused distressing diseases of the salivary glands, necessitating painful operations and making life burdensome to the soldiers: „en verder: „The death from all causes only amounted to 140. More fell victim to disease than were killed in action, and many died through accident."

Wellicht dat later nadere gegevens hieromtrent zullen worden verkregen; het is niet uitgesloten, dat de verliezen aan zieken vrij gering zullen blijken te zijn, aangezien het klimaat op de hoogvlakte gunstig is te noemen voor blanken.

Zooals reeds uit de U gegeven beschrijving t. a. v. de terreingesteldheid van *Kameroen* valt op te maken, in verband met de ligging van dit operatietooneel, t. o. v. den evenaar, is het klimaat van dit land, vooral van de kuststrook zeer ongezond. „The climate too, especially in the coast districts and in the south, was hostile to rapid movement by white men. Tropical diseases, such as malaria, blackwater fever, and dysentery, waited to take toll of the overfatigued and the underfed." (NELSON).

Februari en Maart zijn droog, doch zeer warm; de regentijd duurt in het kustgebied 10 maanden van het jaar, terwijl de hevigste regenval valt te constateeren van Juni—September. Meer Noordelijk vermindert de regenval, is het land, zooals wij gezien hebben, meer open en ook veel gezonder.

In het zwaar begroeide Zuidelijk gedeelte van de kolonie is het klimaat, vooral voor Europeanen, zeer ongezond. Als bekend mag worden verondersteld, dat verdediger zoowel als aanvaller hier zijn opgetreden met inheemsche soldaten en slechts weinig Europeanen als kader.

Weinig gegevens omtrent den gezondheidstoestand der troepen konden door ons worden gevonden; Gen. DOBELL vermeldt in zijn rapport en ook in zijne lezing, dat tijdens

de operatiën tegen YAUNDE in April 1915: „a serious outbreak of dysentery” de troepen teisterde, en dat dit in verband met de hevigheid der regens tot gevolg had, dat de troepen werden terug genomen. „With a force smaller by a quarter than when he had set out”, bereikte de commandant weer zijn uitgangspunt. In zijn rapport vermeldt Generaal DOBELL: „...Colonel MAYER informed me that owing to sickness, especially amongst Europeans, and to the stubborn resistance of the enemy, he was of opinion that the further advance of his column on YAUNDE was impracticable”.

Ook de Fransche colonnes in Weso hadden veel te lijden. „Obligés de séjourner dans une contrée marécageuse excessivement malsaine sans aucun abri contre les pluies torrentielles qui tombaient continuellement pendant cette saison, les soldats étaient extenués.” (Corresp. diplom. et pol. relative à la Guerre en Afrique).

Dat ook de dragers zeer veel te lijden hadden blijkt uit de maatregelen ter voorbereiding van het tweede offensief tegen YAUNDE. „Arrangements were made for a sufficient supply of transport porters from the colonies-1500 a month to replace casualties alone were required.” (DOBELL). Vermoedelijk zal dit niet alleen slaan op verliezen aan verwondingen, maar ook op verliezen door ziekten enz. In zijn rapport treffen wij althans aan: „It was thanks these officers that, in spite of rather heavy sick roll among carriers, an efficient transport service was maintained throughout.”

Mijne Heeren, uit het vorengaande is opnieuw gebleken, dat een koloniale oorlog, door het gebrek aan hulpmiddelen, de slechte hygiënische toestanden en de vermoeienissen, welke moeten worden doorstaan, zeer vele verliezen aan zieken veroorzaakt, te meer wanneer het klimaat van dien aard is, dat het op zich zelf reeds een slechten invloed uitoefent op den gezondheidstoestand van den mensch, hetgeen in de tropen het geval is. Bij gebruik van niet-inheemsche troepen, en vooral van blanken, zal gerekend moeten worden

op een hoog ziektecijfer, niettegenstaande een oordeelkundige inrichting en uitoefening van den geneeskundigen dienst.

Mijnheer de Voorzitter, uit de gevolgtrekking t. a. v. de bruikbaarheid van blanken in den kolonialen oorlog, zou moeten volgen, dat de afdeelingen liefst alleen uit inheemschen behooren te bestaan.

Niettegenstaande de Engelschen na korten tijd in D. O. A. te hebben geageerd, inzagen, dat het gebruik van blanken een groot verlies aan ziekte en een langzaam verloop der operatiën, in verband met de verpleging, met zich bracht, hebben zij dit element niet geheel uit de organisatie laten verdwijnen. Ook de legers, die van huis uit met inheemsche troepen in den strijd zijn getrokken, hebben het blanke element daarin behouden.

Het is van belang na te gaan, waarom zulks is geschied en in welke verhouding blanken en inheemschen in de afdeelingen waren samengevoegd; wij zullen hiertoe alleen de gegevens uit de veldtochten in Kameroen en Duitsch Oost-Afrika nader beschouwen.

Zooals bekend, bestonden de troepen van Gen. SMUTS voor het grootste deel uit afdeelingen, uitsluitend uit blanken bestaande; bij de infanterie schijnt men ook kleurlingen „Cape Boys” uit Z.-Afrika te hebben gebezigd, en wel in gelijke verhouding met blanken.

Nergens treffen wij een bepaalde samenstelling van de gebezigde eenheden aan en hebben dus overal, waar wij eenige gegevens hieromtrent vonden, deze verzameld om zodoende tot een zeker gemiddelde te kunnen komen.

De troepen in Rhodesië, welke de invallen der Duitschers in den aanvang van den oorlog weerstonden, en v. w. b. de Engelschen, behoorende tot de K. A. R., waren samengesteld uit Europeanen en inboorlingen. Volgens „La Corresp. diplom. et pol. relative à la Guerre en Afrique” was de Engelse troep samengesteld uit 11 Eur. en 160 zwarten, dus in een verhouding van 1 : 14; later zien wij optreden

een afdeeling van 3 Eur. en 50 zwarten, een verhouding van 1 : 16 derhalve.

De Belgen, die met de Engelschen samen ageerden op deze grens, traden op met een afdeeling van 7 Eur. en 284 zwarten, dus in verhouding van 1 : 20.

Stiénon geeft andere cijfers in „La Campagne Anglo—Belge”, welke neerkomen op een verhouding van 1 : 35 en 1 : 14.

Bij den Belgischen opmarsch naar Tabora, wordt bij de bezetting van Ussoke gesproken van een afdeeling van 1 et. + 1 onderofficier en 50 zwarten, een verhouding van 1 : 25 dus.

Volgens v. SCHNEE waren bij elke compagnie 4 blanken ingedeeld; BÜHRER geeft aan: „Toutefois, l'encadrement fut en général faible (2 officiers et 2 sous-officiers blancs par compagnie) et il fallut surtout faire appel aux gradés indigènes qui possédaient d'ailleurs une réelle autorité. „Evenwel merkt v. SCHNEE op: „die belgischen Askarikompagnien hadden zu wenig belgischen Offiziere und Unteroffiziere” en hieraan wijt hij de uitspattingen, welke bij dat leger veelvuldig schijnen te zijn voorgekomen. In een zuiver militair opzicht schijnt deze organisatie wel te hebben voldaan: „Les résultats obtenus avec une telle faiblesse d'effectifs européens (600 pour 10.000 noirs) fait véritablement honneur aux officiers et sous-officiers belges.” (BÜHRER).

In Kameroen traden de Engelschen volgens DOBELL in zijn lezing in J.R.U.S.I. op, met 154 off.—82 Eur. en 2451 zwarten, dus in een verhouding van 1 : 30; de Franschen met 54 off.—354 onderoff. — 1859 zwarten of een verhouding van 1 : 6. Bij het offensief tegen Yaunde in September 1915 was de sterkte der Engelschen 254 off.—131 onderoff.—4532 zwarten. (verhouding 1 : 35); de Fransche sterkte bedroeg 70 off.—274 onderoff.—3023 zwarten (verhouding 1 : 11). In het algemeen kan men zeggen, dat de Franschen een grooter percentage blanken bij de afdeelingen hadden ingedeeld.

De verhoudingscijfers zijn berekend op een gelijkmatige verdeling van de blanken over de zwarten.

Aangezien de organisatie van de troepen, welke in Kameroen hadden gestreden min of meer als voorbeeld heeft gediend bij de oprichting van afdelingen K. A. R., toen de Boeren voor het grootste deel naar Z. Afrika waren terug gezonden, mag men aannemen, dat bij deze afdelingen het verhoudingscijfer vrijwel hetzelfde was, en het percentage blanken in ieder geval niet minder.

BÜHRER geeft tenminste aan: „Toute cette infanterie... était fortement encadrée; les officiers noirs des K. A. R. étaient pris, en général, parmi les chefs indigènes.”

De Duitschers hadden Askari-compagniën gevormd van 162 Askaris en 6 blanken; onder de Askaris waren 11 onderoff., 11 Gefreite en 6 hoornblazers; dank zij het overcompleet aan blanken bij het uitbreken van den oorlog, kon de sterkte hiervan worden opgevoerd tot 16—25 per compagnie (v. SCHNEE geeft aan 12—20 blanken). Toch schijnt dit niet overal te zijn doorgevoerd; „Um zu vermeiden, schematisch kraftlose Scheingebilde zu formieren, haben wir nicht einfach zahlenmäßig so und so viele Weisze und so und so viele Schwarze zu einer Kompagnie zusammengestellt. Wir waren vielmehr bestrebt, den Geist kraftvoller Initiative schon durch die Art der Organisation wachzurufen. „(LETTOW VORBECK. Schw. Viert. Schrift '23). Overal waren in D. O. A. organisaties ontstaan; „versprach nun eine solche Formation eine kräftige Weiterentwicklung, so wurde sie eventuell durch weitere Zuteilung verstärkt und zur Kompagnie gemacht:”

Nemen wij als gemiddelde aan, dat er 20 blanken per compagnie waren ingedeeld, dan was de verhouding, 1 : 8. Het spreekt vanzelf, dat door de plaatshebbende gevechten en door ziekten het aantal Europeanen tenslotte verminderde. Gelukkig beschikte men nog over 2 Eur. Compagniën, zoodat men daaruit kon putten.

Toen LETTOW VORBECK het plan opvatte de Rovuma over te trekken, werden de zwakken achter gelaten; ten slotte was de troep, welke het Port. gebied binnenviel sterk : 278 blanken en 16—1700 Askaris, in een verhouding dus van 1 : 6. Bij de overgave telde zij 155 blanken en 1108 Askaris; de verhouding was thans 1 : 7 geworden.

Uit deze zeer onvolledige gegevens is op te maken, dat de Franschen en Duitschers percentsgewijze het grootst aantal blanken per compagnie hebben ingedeeld, de Belgen en Engelschen een veel kleiner aantal, terwijl de Belgen ook het slechtst waren voorzien van inheemsch kader.

Omtrent de redenen, welke hebben geleid tot de indeeling van blanken in de verschillende afdeelingen, behoeven wij, gelet op de ervaringen, welke wij zelf in ons leger bij den strijd tegen den I. V. opdeden, niet uit te wijden. Toch lijkt het ons gewenscht eenige stemmen te doen hooren, waar het hier geldt een strijd tegen een van moderne middelen voorzien vijand.

Op den voorgrond zij gesteld, dat de inheemsche soldaten, van welk leger ook, dat in Afrika heeft gevochten, behoorden tot den stam der Bantoe-negers, een stam, waarvan de leden alle eigenschappen in zich vereenigden voor de vorming van goede soldaten.

Generaal DOBELL's oordeel over hen in den strijd in Kameroen is: „The conduct of the African troops, French and British, was beyond praise throughout; all ranks displayed the very greatest gallantry in most exacting circumstances. The W. A. F. F. more than fulfilled what had been expected of it, from a fighting point of view. With a, natural aptitude for soldiering they are endowed with a constitution which inures them to hardship.”

Duitsche schrijvers, als LETTOW VORBECK, v. SCHNEE e.a. hebben de gevechtswaarde van de Askaris zeer geroemd: DEPPE wijdt zelfs een geheel hoofdstuk in zijn boek aan de „Schwarze Helden”. Mocht ook LETTOW VORBECK in het begin van den oorlog zich afvragen: „ob es gelingen würde, mit unseren Askari auch moderne Truppen zu fechten” de Askaris zelve hebben door hunne verrichtingen het antwoord in bevestigenden zin gegeven. v. SCHNEE oordeelt: „Die Askari haben sich in ihrer groszen Mehrzahl vorzüglich bewährt und unter deutsche Führung in vielen Gefechten die gröszte Tapferkeit an den Tag gelegt.” BÜHRER geeft als zijn oordeel te kennen: „Ils (de (Duitschers) surent inculquer à leurs Askaris un solide esprit

militaire. La discipline était sévère, mais on serait mal venu de dire qu'elle fut exagérée, car les Askaris allemands se montrèrent, on l'a de rudes soldats, suivant leurs chefs où ils ont voulu les conduire. Le dressage militaire fut tel qu'on a vu des Askaris isolés entourés complètement par des soldats anglais blancs, refuser de se rendre et se battre jusqu' à la mort."

Hoe goed ook het zwarte vechtmateriaal was waaruit de afdeelingen in de verschillende legers bestonden, men krijgt uit vele uitlatingen en beschrijvingen toch wel den indruk, dat de waarde van een afdeeling voornamelijk afhing van de blanken.

LETTOW VORBECK acht een aantal van 6 blanken in een compagnie van 160 Askaris te weinig, „eine recht geringe Summe an europäischer Intelligenz, nicht gross genug, um einer in der Hauptsache nur schematisch gedrillten Eingeborenentruppe die erforderliche Anpassungsfähigkeit an die bevorstehenden unbekanntenen Kampfverhältnisse zu geben." De bediening van de mitrailleurs werd alleen aan blanken toevertrouwd.

Ook in de Engelsche werken vinden wij meermalen gegevens, welke er op wijzen, dat de blanken het voorbeeld moesten geven en dat de zwarten zich hechtten aan eigen officieren en kader.

LETTOW VORBECK geeft aan: „Tausend persönliche Bande gegenseitiger Anhänglichkeit und oft rührender Treue knüpften sich an und verstärkten sich mit der Dauer des Krieges." Hij zag ook in hoe 'n groot voordeel het was dezen band te behouden, „und wir brauchten sie nicht zu zerreißen. Konnten wir in unseren kleinen Verhältnissen doch den Verwundeten Kranken nach seiner Genesung wieder in seine alte Kompagnie einreihen, zu den alten Kameraden, Vorgesetzten und Untergebenen."

„Der Schwarze ist sehr impulsiv, sein Führer wirkt auf ihn höherem Masse bestimmend ein als auf einen weisen Untergebenen. Man kann gerade zu sagen auf das persönliche Beispiel des weisen Vorgesetzten kommt alles an. Gute Kompagnien haben beim Wechsel ihres Führers

gänzlich versagt; kehrte der alte Führer zurück, so waren sie wieder zuverlässig und tapfer. Die schwarzen Soldaten waren ihren weisen Vorgesetzten blind ergeben und bedingungslos gehorsam."

BÜHRER zegt: „Le chef disparu, réellement ou moralement, la troupe indigène, même la mieux trempée, est incapable d'un effort soutenu. La valeur des cadres est donc la plus grande que partout ailleurs."

Het is dan ook zeer goed te begrijpen, dat tijdens den tocht in Port. Afrika, DEPPE de verzuchting slaakt: „Mögen uns da nur genug Europäer erhalten bleiben, denn die sind das Gerüst, ohne das der Bau in sich zusammenstürzt."

Uit een tactisch oogpunt is het bezit van Europeesche afdelingen wel van groot voordeel; zij worden dan als kerntroepen gebruikt. Dit trad duidelijk aan den dag bij de landing van Tanga. „Bei Tanga gaben unsere weisen Kompagnien (naar men weet waren in het begin van den veldtocht in D. O. A. 2 compagniën Europeanen, gerecruteerd uit het Kilimandjaro-gebied, beschikbaar) durch ihr entschlossenes Vorgehen den zurückgeworfenen Askari neuen Halt, um den an dieser Stelle zwanzigfach überlegenen Feind in erbittertem Häuserkampf zurückzuschlagen."

Welke verhouding wij in het N. I. leger tussehen blanken en inheemschen dienen te nemen, valt uit het bovenstaande niet zonder meer af te leiden. Wij zouden daartoe een vergelijking moeten maken tussehen de gevechtswaarde van onze verschillende rassen en die van den Bantoe-neger, hetgeen uiteraard niet doenlijk is, te minder waar de strijd tegen den I. V., waaraan onze inheemsche soldaten deelnamen, niet te vergelijken is met den strijd in Oost-Afrika gevoerd. Wel kunnen wij hieruit leeren, dat wij niet te ver moeten gaan met het verminderen van het aantal Europeanen bij de infanterie, en dat de afdelingen sterk geëncadreerd moeten zijn, verder, dat het bestaan van zuiver Europeesche afdelingen gewenscht is.

Mijnheer de Voorzitter, zooals wij reeds in den aanvang opmerkten, hebben wij in den Grooten Oorlog voorbeelden

van de verdediging van een koloniaal gebied door de overheersers tegen een buitenlandschen vijand. Van zeer groot belang is het na te gaan, hoe de houding van de bevolking in dergelijke gevallen was.

In *Mesopotamië*, was de Turk al zeer weinig geliefd; veel gezag heeft de Turksche regeering daar niet gehad; toch zien wij, dat, vermoedelijk uit godsdienst-overwegingen, enkele stammen den overheerscher steunden tegen den vreemden indringer. Aan den anderen kant is zeer zeker van grooten invloed geweest de vrees, dat de Engelschen ter gelegener tijd weer het land zouden ontruimen en zij dan de wraak van de Turken zouden hebben te duchten. Dit voelden de Engelschen zeer goed, vandaar het voorstel van den Heer Cox, de persoon die het politieke beleid in handen had, om tot het afgeven van een verklaring over te gaan, dat Engeland het gebied blijvend zou bezetten.

Toen deze verklaring achterwege bleef, zien wij het gewone verschijnsel bij inlandsche volken optreden, n.l., dat zij zich bij de momenteel sterkste partij voegen. Om de sterke stammen op hun hand te krijgen, hebben de Engelschen niets achterwege gelaten; politieke agenten waren druk in de weer, groote geldelijke sommen werden bestemd om de hoofden goed gezind te stemmen, terwijl zooals bekend is, ook het streven om deze stammen onder contrôle te krijgen, veel invloed heeft uitgeoefend op den loop der operatiën. Wij verwijzen hier naar de redenen van den opmarsch naar Kut el Amara en van dien naar Nasiriyeh.

Aangezien de Turken als regel de zwakste partij vormden, hadden zij de meeste overlast van Arabische stammen te verduren. In het algemeen kan men dan ook zeggen, dat de bevolking, door het slechte Turksche bestuur òf onverschillig was voor de plaatshebbende gebeurtenissen, òf meer op de hand van de Engelschen.

Toch hebben de Engelschen nog meermalen last onderhouden van het optreden van enkele stammen.

Eenigen tijd na de bezetting van Bagdad, werden eenige stammen aan de Dialah, Tigris en Euphraat ten Noorden

van Bagdad onrustig en moesten eenige strafexpeditiën worden ondernomen in de maanden Mei en Juni '17. Ook na de bezetting van Ramadie in Sept. '17 waren raids tegen vijandige Sheikhs noodig; in Januari en Maart '18 werd op een snelle, tactvolle wijze een vijandig optreden van de bevolking van Nedjî, één der heilige steden, den kop ingedrukt, terwijl tegen stammen aan de Euphraat in het tijdsverloop tusschen November '17 en Februari '18 zelfs vijf kleinere expedities werden uitgezonden. Stammen, welke in de moerassen tusschen Kurna en Amara woonden, roofden op de etappelijnen, waardoor enkele vaartuigen en treinen werden geplunderd. Verder hadden expeditiën plaats tegen een stam aan de Perzische grens, waarbij het „divide et empera” werd toegepast.

Deze uitingen van een vijandige gezindheid moeten n.o.m. minder worden toegeschreven aan een steun aan den verdediger, al zal de inwerking van Turksch gezinden hieraan niet vreemd zijn geweest, dan aan andere factoren, zooals de zucht van onbeschaafde volken tot roof en het zich verzetten tegen het intreden van meer geregelde toestanden. Veel gezag hebben de Turken nooit onder deze stammen kunnen uitoefenen.

In *Armenië* en *Palestina* nam de bevolking een meer uitgesproken vijandige houding aan tegenover den overheerscher. Kort na het uitbreken van den oorlog, brak een groote opstand uit in Armenië, welke, vooral toen de Russen in Mei '15 dat gebied binnendrongen, groote afmetingen aannam. De Turken waren gedwongen 1 divisie uit te zenden tot demping van den opstand, welke afdeeling „vorübergehend die Lage wiederherstellte” (LEM. v. SANDERS).

Intusschen was de houding van de bevolking van Syrië en van Palestina minder gunstig geworden; is over het algemeen Turkije niet in staat geweest in hare koloniën de bevolking op haar hand te krijgen, hetgeen te wijten valt aan het zeer slechte bestuur, in deze streken waren het de zeer onoordeelkundige maatregelen van den gouverneur DJEMAL PACHA, welke veel kwaad bloed hebben gezet. Deze

„hat durch seine harten Masznahmen nicht nur die Arabische sondern auch die Christliche und Jüdische Bevölkerung gegen die türkische Regierung aufgebracht." (LIM. v. SANDERS).

In den zomer van 1916 had dit tot gevolg, dat er in deze streken, o.a. ook om Damascus opstanden uitbraken, welke door de Entente werden ondersteund. De Emir van Mekka sloot een verbond met Engeland; niettegenstaande het uitroepen van den Heiligen Oorlog tegen de Entente in het begin van den oorlog, breidde deze opstand zich over geheel Arabië uit.

In Sept. '18 constateerde LIM. v. SANDERS de zeer onbetrouwbare houding van de Drusen, een stam, welke het den Turken reeds vóór den oorlog zeer moeilijk had gemaakt. Deze „hatten sich noch nicht entgültig entschieden, wen sie im Augenblick unterstützen sollten. Die Einwohnerschaft (VAN DERRAA) galt als besonders türkenfeindlich". Tot vijandelijkheden tegen de Turken is het echter niet gekomen, dank zij de groote som gelds welke werd betaald.

In alle plaatsen welke de Engelschen bezetten werden zij als bevrijders met gejuich binnen gehaald en verwelkomd, zoodat het er veel van weg had, dat zij in eigen land ageerden en de Turken in een vreemd.

In *Egypte* was Engeland te beschouwen als verdediger in een overheerschte kolonie; toen het vrijwel zeker was, dat de Turken zich aan de zijde van de Centralen zouden voegen, werden ter voorkoming van ongeregelheden uitgebreide maatregelen genomen. De gevaarlijkste elementen, werden op Malta geïnterneerd, andere onbetrouwbare geëxterneerd dan wel onder strenge contrôle gehouden.

Aan de verwachting van Turken en Duitschers, dat de bevolking zich tegen het Engelsche gezag zou verzetten, toen de aanslagen op het Suez-kanaal plaats vonden werd de bodem ingeslagen; het groote aantal troepen in *Egypte* aanwezig zal hieraan niet vreemd zijn geweest. Alleen de Senoussi en de bewoners van enkele oasen grepen naar de wapens, zoodat het uitzenden van troepen ter beteugeling van de onlusten noodzakelijk was.

In *Duitsch Oost-Afrika* waren de Duitschers in den aanvang niet erg zeker van de houding der bevolking; het onderhouden van de rust onder de inheemsche bevolking vormde een voornaam deel van de taak van het bestuur. Gouverneur v. SCHNEE verklaart: „Waren wir doch für den Bedarf unserer Schutztruppen an Askari und Trägern auf unsere Eingeborenen angewiesen. Bei einem Versagen der Wanjamwezi und Wasukuma wäre es nicht möglich gewesen, den Anforderungen der Kriegführung, besonders an Trägern, zu entsprechen. Eingeborenen Aufständen hätten die Widerstandskraft der Schutztruppe gegenüber den auswärtigen Feind empfindlich geschwächt, wenn nicht lahmgelegt. Aber auch bei einer bloß passiven Resistenz unserer Eingeborenenbevölkerung waren unüberwindliche Schwierigkeiten entstanden.“

Het beste middel om de rust te handhaven, is natuurlijk de aanwezigheid van sterke politie- of legerafdeelingen. Deze waren echter noodig voor den strijd tegen den indringer. Successievelijk werden vrijwel alle Schutzkompagnien en Polizei-askari naar het front gezonden en bleven in de verschillende bestuursafdeelingen (Bezirken) enkele recruten-depots terug. Gelukkig werden op initiatief van vele ambtenaren op meerdere plaatsen kleine afdeelingen gevormd uit landstorm en vrijwilligers, zoowel bestaande uit blanken als zwarten, welke de orde handhaafden.

In het Zuiden, in de omgeving van Lindi, waar 8 jaren vóór den oorlog, nog een groote opstand gewoed had en waar men de bevolking (Wamakonde) niet erg vertrouwde, moest op last van den Gouverneur 1 Schutztruppen-compagnie achterblijven.

Een zeer wijze voorzorgsmaatregel was het verder de ervaren eiviele ambtenaren, „die an der Spitze der Bezirke und Unterbezirke standen, nach möglichkeit während des Krieges auf ihren Posten (zu) belassen.“

Behalve t.a.v. de Wamakonde, koesterde men volgens v. LETTOW VORBECK, ook nog vrees omtrent de houding der Wahche, een stam in de omgeving van Kondoa Irangi en van de bevolking om den Kilimandjaro. „Diese Befürch-

tuigen haben sich aber sämtlich nicht bestätigt. „Dit was ook te verwachten, waar in deze streken of in de nabijheid ervan vrij veel legerafdeelingen zich bevonden.

Zoolang de Duitschers nog heer en meester waren in het gebied, bleef de bevolking over het algemeen rustig. „Erst später nach den Eindringen des Feindes, bildete der Eingeborene eine wesentliche Gefahr für uns; dann war sie allerdings sehr grosz. Der Eingeborene hat ein feines Gefühl dafür, wann die wirkliche Macht von der einen Hand in die andere übergeht.“

Alleen de bevolking in het Ssongo-gebied, tusschen den Kilimandjaro en het Victoria-meer nam in November '14 een vijandige houding aan, waaraan Engelsche machinaties niet vreemd schijnen te zijn geweest. Een kleine Deutsche afdeeling viel in een hinderlaag. Onmiddellijk werd een straf-expeditie uitgezonden, welke de stam spoedig tot rust bracht.

Nadat de Engelschen in het Noorden het Deutsche gebied waren binnen gedrongen begon de bevolking om Kondoa vijandig te worden; veediefstallen hadden weer plaats; de Massai-stam begon weder te rooven, zoodat een onmiddellijke bestraffing noodig was.

Ook in het Zuiden werd tijdens den inval van de Portugeezen de Wamakonde roerig; toen deze echter verjaagd werden beterde de toestand; de bevolking leverde weer dragers en voedingsmiddelen. Eerst toen de Engelschen vanuit Lindi en Kilwa het plateau binnendrongen, keerde de bevolking zich tegen de Duitschers. Het is niet bekend of de Engelschen de bevolking hebben omgekocht.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de bevolking den Duitschers niet vijandig gezind is geweest; dit neemt echter niet weg, dat zij door hare houding meermalen overlast reeft bezorgd.

LETTOW VORBECK vermeldt bij den terugtocht uit Morogoro: „Die Leute sahen, dasz wir die Gegend räumten“ en de dragers bleven weg. Dit verschijnsel deed zich in nog sterkere mate voor bij het terugtrekken in de richting van Kissaki: „trotz der dichten Eingeborenenbesiedelung war

ein Abtransport nicht möglich; die zahlreich vorhanden Leute... verloren den Kopf und liefen in den Busch''.

Ook in het Kilwa-gebied kwam het, toen men vele dragers noodig had, „zu zahlreichen Entlaufen der Leute in den Busch''. (v. SCHNEE).

Later, toen het duidelijk bleek, dat de Duitschers aan de verliezende kant waren, nam het verraad en het spionnagegevaar steeds toe. „Es war nicht zu verhindern, dasz unsere ungeschützt weit im Lande verbreiteten Aufkäufer und Jagdkommandos dem Feinde verraten und dann von ihm überrascht wurden''. Geheel onbegrijpelijk is dit niet, waar we in „Mit LETTOW VORBECK durch 'Afrika'' (DEPPE) aantreffen hoe een landstreek er uitzag, als de Duitschers die waren doorgetrokken. „Dann fand der Feind der unserer Spur folgte, kein einziges Korn mehr vor. Denn, was etwa unsere Verpflegungspatrouillen verschmähten oder übersehen, darüber stürzten die Askariweiber und -Jungen (die 'Troszbuben) her und plünderten alles bis aufs letzte''. Veel zal er dus niet voor de bevolking zijn overgebleven.

De houding van de sultans in het Bukoba- en Uranda-gebied, hoofden, die juist het laatst in onderwerping waren gekomen, schijnt tot het laatste toe, zoolang de Duitschers zich in dat gebied bevonden, zeer loyaal te zijn geweest. In het begin van den oorlog, was het gebied vrijwel geheel van Duitse strijdkrachten ontbloot en toen invallen van Engelsche stammen en van geregelde troepen plaats vonden, kon de civiel-gezaghebber zelfs hulptroepen formeeren, aan welke voor een gedeelte oude geweren werden gegeven.

De Belgen schijnen later alles in het werk te hebben gesteld om deze bevolking op hunne hand te krijgen en te houden, hetgeen hen klaarblijkelijk niet geheel is gelukt; er schijnt een groote opstand te zijn uitgebroken.

LETTOW VORBECK geeft t.a.v. de houding van de bevolking aan: „Später hat mir ein sehr intelligenter gefangener belgischer Askari geradezu gesagt: „Du weisst ja, die Eingeborenen halten immer zu dem, der der Stärkere ist'', und ein englischer Massai äusserte unumwunden: „Uns ist es gleichgültig, ob die Engländer oder die Deutschen unsere

Herren sind". In Schw. Viertelj. Schrift f. Kriegswissenschaft 1923 vermeldt hij, dat ook de bevolking van Duitsch Oost-Afrika dezelfde mentaliteit heeft: „Ihr plötzlich scheues oder unfreundliches Verhalten gegen uns zeigte uns, dasz sie es mit dem Feinde hielten, und war uns ein Anzeichen, dasz eine starke feindliche Unternehmung in ihren Gebiet im Gange war."

Juist omdat de bevolking en zelfs de intellectueelen zich nog op een laag ontwikkelings-niveau bevonden, was deze zaak hun vrijwel onverschillig, zoolang er geen bijkomende omstandigheden waren, welke een ommekeer teweeg brachten, hier in casu de vrees voor de sterkste partij.

v. LETTOW VORBECK schrijft zelf in zijn boek, hoe bij het betreden van het Portugeesche gebied, de Engelschen gelegenheid hadden „die Anhänglichkeit unserer Askari und Träger zu untergraben", en met succes, te meer, waar vele onder hen zich ongerust begonnen te maken, toen de afstand tot hun woonplaatsen steeds grooter werd. Meerdere goede Askaris en zelfs kader deserteerden. Dat de dragers, toen de marsch door het Portugeesch gebied plaats vond, niet in grooten getale zijn weggeloopt, had zijn oorzaak in de omstandigheid, dat zij zich in vreemd terrein bevonden en de bevolking, die zij niet kenden, hen vaak vijandig gezind was. Een toestand dus, zooals bij ons in den strijd tegen den I. V. regel was. „Kommen die Leute jetzt auf heimischen vertrauten Boden, wo sie nicht mehr fürchten müssen, von den Landeseinwohnern ohne weiters erschlagen zu werden, da lernen sie bald erkennen, dasz sich ohne Lasten leichter läuft als mit solchen." (DEPPE).

Ook dient niet te worden vergeten, dat het reizen en trekken (Safari) den neger in het bloed zit, vermoedelijk nog een overblijfsel uit het nomadenleven, dat zij vroeger hebben geleid. Ware dit niet het geval geweest, dan zouden de deserties van dragers en van Askaris wel veel talrijker zijn geweest.

Niet alleen de verdediger had rekening te houden met de houding van de bevolking, ook de aanvaller moest deze nauwkeurig gadeslaan.

In Januari 1915 waren de Engelschen genoodzaakt in het district Chiradzulu een expeditie te zenden om de opstandelingen weer tot rust te brengen.

In Februari stond de bevolking in de omgeving van Baraka tegen het Belgische gezag op, volgens BÜHRER opgestoot door de Duitschers; doch een kleine expeditie, uitgevoerd door politietroepen, herstelde spoedig de orde.

Ook de Portugeezen hadden meermalen van dergelijke opstandjes te lijden; vooral toen de Duitschers hun gebied binnendrongen. Zij verkeerden toen dus feitelijk in den toestand van verdediger, terwijl de Duitschers konden worden beschouwd als aanvaller. Hierbij moet echter in het oog worden gehouden, dat het Portugeesch gezag überhaupt nog zeer slecht in het gebied was gevestigd. „Dans certaines régions les indigènes étaient encore insoumis et, dans d'autres, ils se trouvaient souvent en état de révolte.” Verder schijnt de willekeur der verschillende lagere ambtenaren zeer groot te zijn geweest, zoodat de bevolking over het algemeen den Duitschers toegeneegen was en hen overal steunde met het verzamelen van voorraden, zoowel als met het verstrekken van gegevens omtrent de Portugeezen.

In *West-Afrika* is de houding van de bevolking niet zoo gunstig geweest voor den overheerscher. Ook hier had men vanaf 1894 tot 1904 steeds te kampen gehad met vijandige stammen; deze strijd, welke veel offers had geëischt van de bevolking, men denke aan den Herero-opstand, lag nog te versch in het geheugen. Bovendien was de inboorlingenpolitiek van de Duitschers nu niet direct van dien aard geweest, dat de inheemsche bevolking tot de erkenning was gekomen, dat de Duitschers haar belang op het oog hadden. Integendeel, door de in bezitname door de blanken van den grond, welke de bevolking zelve noodig had voor de runderteelt, werd haar bestaan ten zeerste bedreigd en zij haatte den overheerscher.

Wat de toestand niet beter maakte was de omstandigheid, dat de inboorlingen door de regeering moesten worden gevoed, „da sie nicht, wie in andere Koloniën aus dem

Lande ernährt werden konnte." Een tekort aan levensmiddelen zou dus al van grooten invloed op de stemming van de bevolking zijn, zoodat slechts een geringe inwerking van Engelschen kant behoefde plaats te hebben om vijandige gezindheid in het leven te roepen.

Volgens OELHAFEN kon men gerust wezen t.a.v. de houding door de Ovambo, de Kaffers van Okombahe en door de Boschjesmannen aan te nemen; ook van de Bersebaner Hottentotten kon men vrijwel zeker zijn. De Bondels Hottentotten in het Zuiden echter, wier houding in vreedestijd al zeer onbetrouwbaar was en de Bastards, die „noch in Erinnerung an die letzten Aufstände und verhetzt durch allerhand undeutsche Elemente, infolge seiner niedrigen Kulturstufe unzuverlässig, keineswegs auf deutsche Seite stand, sondern einen inneren Feind darstellte", vormden een groot gevaar.

Ook was de aanwezigheid van een groot aantal Z.-A. inboorlingen op de Diamantvelden bedenkelijk; men slaagde er echter in dit spoedig over de grens te zetten.

De Boerenelementen, die in het Zuiden en Zuidoosten van het land woonden, waren slechts voor een klein deel op Duitsche hand; het meerendeel trachtte reeds bij den aanvang der vijandelijkheden have en goed te bergen op den Zuidelijken oever van de Oranje-rivier en zoo van de nadeelen van den oorlog verschoond te blijven.

Uiteraard is deze twijfel aan de loyaliteit van de bevolking van invloed geweest op de te nemen maatregelen. „Da man sich an maszgebender Stelle im Schutzgebiet dieser Tatsache wohl bewusst war, konnte es unmöglich verantwortet werden, einerseits die weisze, nicht kämpfende Bevölkerung durch Herausziehen der Truppe jeglicher Schutzes zu entblößen, anderseits die Eingeborenen der mühelosen Aufwiegung durch über die Grenze kommende Beauftragte oder Bande auszusetzen." (OELHAFEN).

Uit de Bersebaner Hottentotten en de Bastards werd een gewapende afdeeling gevormd; hierbij zat een tweeledig doel voor, n.l. een beschutting van het eigen land tegen rooversbenden, „anderseits wollte auch die Regierung diese

wehrhaften und zum groszen Teil gut ausgebildeten Leute unter eine sie nicht verletzende Aufsicht stellen.”

Tegen deze maatregel is nog wel het een en ander in te brengen; zoolang de Duitschers nog heer en meester waren leverde zij geen gevaar op. „Bei Annäherung des Feindes wurden die Bersebaner ohne Schwierigkeit wieder entwaffnet, die Bastards wandten die Waffen gegen die Deutschen.” O.i. ware het beter geweest onmiddellijk bij het ontstaan van oorlogsgevaar tot de ontwapening over te gaan en op een of andere wijze de beschikking over de noodige gijzelaars te verkrijgen. Dit middel paste men toe t. a. v. de Herero's in het district Gobabis, en t. o. v. de Boschjesmannen, die aan de randen van het Sandfeld en van de Kalahari nomadiseerden. Het hoofd der Herero's en zijne zonen werden gevangen genomen en gegijzeld.

Een goede maatregel was de oprichting van „Ortsbesetzungen”, die bewakingsdiensten verrichtten en de blanken moesten beschermen tegen mogelijke vijandelijkheden der inheemsche bevolking en deze „durch häufiges Patrouillieren die Allgegenwart der Truppe beweisen”. Deze afdelingen zullen wel bestaan hebben uit elementen, die mind geschikt waren voor den velddienst en dus niet ten koste van het eigenlijke veldleger zijn gevormd. Nadat de troepen Windhuk hadden ontruimd, werd aldaar een burgerwacht geformeerd om de orde onder de inheemschen te handhaven.

Eén van de eerste maatregelen was de verzameling van de Bondelswarts in het Zuiden en het wegvoeren van dit minder betrouwbare deel der bevolking per spoor naar Otjiwarongo, waar het zich opnieuw nederzette. De betrokken civiel-gezaghebber, gesteund door leden van de missie, welke onder hen werkzaam was, wisten de Hottentotten te overtuigen, dat dit in hun belang was. Dit was overigens alleen mogelijk doordat deze stam slechts een gering aantal zielen telde.

Toen men na het gevecht van Sandfontein (26 Sept. '14) een offensief in de richting van Steinkop overwoog, werd o.a. als contra aangevoerd, dat „eine solche Unternehmung die Buren-, Bastards- und Bondels-Bevölkerung in ihren

Heimatsdistrikten zu überlegenen aktiven Verbündeten des Feindes machen (muszte)''.

Vanaf het tijdstip, dat de Engelschen het Deutsche gebied binnendrongen, ontstond dezelfde toestand als wij in Duitsch Oost-Afrika hebben gezien, misschien in nog scherperen vorm. „Von Beginn der Rückwärtsbewegung an gab es kaum etwas, was nicht durch Eingeborene verraten worden wäre.'' De inhoorlingen, die in dienst van de troepen stonden, schijnen zich loyaal te hebben gedragen, alleen vond ook hier desertie plaats, toen de troepen zich te ver van hunne woonplaatsen ophielden.

Koesterde men in den aanvang, zooals reeds werd aangegeven, gerustheid t. a. v. de houding der Ovambo, toen de strafexpeditie naar Angola moest worden gezonden verdween dit gevoel van gerustheid. Troepen hadden zich nog nooit in dit gebied vertoont, klaarblijkelijk was dit vrijwel nog geheel onafhankelijk en erkenden de hoofden slechts in naam het Deutsche gezag. Deze toestand had zeer noodlottig kunnen worden, als b.v. deze streek aan Engelsch gebied grensde. Nu vreesde men, dat de doormarsch, „bei der unsicheren Haltung der Häuptlinge zu einer Gefahr bringenden Unternehmung werden (konnte).''

Slechts de persoon van den leider der expeditie, die kort tevoren door het ongeluk, dat den opperbevelhebber v. HEIDEBRECK, had getroffen, diens opvolger was geworden en die bij alle Ovambo-hoofden bekend en in hoog aanzien stond, vormde een tegenwicht tegen dit gevaar. Spoedig ontstonden moeilijkheden bij de leverantie van slachtvee en het beschikbaar stellen van drinkwater; het bezoek van den bevelhebber in een auto maakte de hoofden toeschietelijker.

Dank zij den goeden afloop der expeditie bleven de Ovambo's op de hand der Duitschers en voerden zij zelfs later strijd tegen de Portugeezen in Angola, waardoor het gevaar uit het Noorden voor een groot deel opgeheven werd. Toch bleek later bij den terugtocht der Duitschers naar het Noorden, dat één der hoofden veel neiging toonde, de Duitschers aan te vallen, indien het Ovambo-land werd betreden, hetgeen v. OELHAFEN doet opmerken: „Mit Erbitter-

ring muszte man erkennen, wie das Ansehen der Deutschen allmählich zu schwinden begann."

De Bastards, die „einen inneren Feind darstellten", vormden ontegenzeggelijk het grootste gevaar, niettegenstaande het zielental slechts 4200 bedroeg. „Das ausschlaggebende Moment für den Widerstand der Bastards lag natürlich in den Vordringen der Engländer und in dem Eindruck, den das übergroße Aufgebot an Machtmitteln, gegen die bis dahin als unbesieglich geltende, nun überall langsam zurückgedrängte Schutztruppe gemacht hatte." Dus ook hier had de inboorling: „ein feines Gefühl dafür, wann die wirkliche Macht von der einen Hand in die andere übergeht", zooals v. LETTOW VORBECK zich uitdrukte. Dit feit op zich zelf reeds maakt, dat de inboorling „gleichgültig", dus op zijn hoogst, belangstellend toeschouwer, neutraal wordt, doch gereed om zijn belangen bij de sterkste partij te doen behartigen.

Het hoofd der opstandelingen zoekt en kreeg contact met de Engelschen in Swakopmund; door deze gesteund, vermoedelijk ook met geweren, brak de opstand uit, toen de troepen uit het Zuiden langs de spoorbaan in Noordelijke richting moesten terug trekken.

Welk een gevaar dit voor het al zwakke leger, om niet te spreken van de Deutsche Kolonisten, had kunnen worden, behoeft niet nader te worden aangeduid. Onmiddellijk en krachtig werden maatregelen genomen ter onderdrukking, waardoor tevens de uit het Zuiden terugtrekkende troepen niet veel overlast ondervonden in het opstandig gebied. De onderdrukking werd niet volledig bereikt, omdat intusschen de Engelschen vanuit het Zuiden en Westen uit de richting Swakopmund zoo ver opdrongen, dat de eigen troepen haastig naar het Noorden moesten worden aangetrokken.

Tot beveiliging van de bewoners der hoeven, werden de voor den velddienst ongeschikt geworden manschappen, versterkt door de burgerwacht over de districten verdeeld; de overige troepen voegden zich weer bij de hoofdmacht.

Na het prijsgeven van de hoofdstad namen de gevallen van „ungehorsamkeit und Unbotmäsizigkeit der Eingebore-

nen auf den Farmen in erschreckender Weise'' toe. De inboorlingen liepen weg of keerden zich tegen de blanken; ook die in dienst van de troepen, deserteerden in grooteren getale, terwijl het verraad meer en meer toenam.

In *Kameroen* schijnt de bevolking over het algemeen op Duitsche hand geweest te zijn, vooral de hoofdstam, n.l. de Yaunde: „sie haben fest zu den Deutschen gehalten, haben der Truppe, Soldaten und Verplegung gestellt und sind schlieszlich — ein ganzes Volk! — den deutschen, auf spanisches Gebiet übertretenden Truppen, freiwillig ihre geliebte Heimat verlassend, in die ungewisse Ferne gefolgt.'' (SCHWARTE). Of dit nu als een bewijs van aanhankelijkheid, dan wel van vrees voor de Engelschen, tegen wie zij de Duitschers, zij het ook indirect, hadden gesteund, moet worden aangemerkt, is niet gemakkelijk uit te maken. Toeh is het feit, dat de bevolking zich niet tegen het gezag heeft gekeerd gedurende dezen veldtocht een blijk, dat zij tevreden was met het Duitsche bestuur.

Wel geeft Nelson aan, dat de Duitschers veel hadden verwacht van de hulp der bevolking, „But the Camerton's peoples seem to have welcomed the allies, and the tribes on the Nigerian border were for the most part quiet''. Hieruit zou echter opgemaakt kunnen worden, dat er dan nog stammen waren, welke niet rustig bleven. De bewering, dat de Duitschers een toezegging hadden gedaan, dat de slavenhandel weer zou worden toegestaan, indien de bevolking hen steunde, lijkt ons te absurd om geloofwaardig te achten.

In ieder geval waren de Engelschen genoodzaakt een kleine expeditie tegen de Ezzas, een stam, die zich tegen de invallers keerde, uit te zenden. Ook hij den aanval op Kuseri, door de Franschen en Engelschen tezamen, welke aanval door de Duitschers werd afgeslagen, waarna zij tot het offensief over gingen, nam de bevolking in bedoelde streek, zooals de Schrijver in I.M.T. aflevering Maart '25 aangeeft „onder den invloed van dit succes'' aan den strijd deel. Het is daarom ook juist, dat de Franschen hunne

voornaamste actie tegen het betrokken inheemsche hoofd gericht hebben.

Dat de bevolking de Geallieerden verwelkomde, moeten wij zoo opvatten, dat zij, begrijpende, dat de macht der Duitschers taande, hulp verleende aan de sterkste partij, i.e. aan de Geallieerden.

Mijne Heeren, in het kort samenvattende, hetgeen wij U mochten mededeelen, t.a.v. de houding van de bevolking, kan het volgende worden geconstateerd:

In enkele gebieden was de bevolking aanvankelijk den overheerscher goed of althans niet vijandig gezind; naar mate de tegenstander veld won, zien wij haar, in verband met het feit, dat zij heeft „ein feines Gefühl dafür, wann die wirkliche Macht von der einen Hand in die andere übergeht”, meer en meer een neutrale houding aannemen en steunt zij door spionage e.a. diensten den indringer of gaat zij zelfs hier en daar tot vijandelijkheden over.

In andere gebieden treffen wij een anderen toestand aan; er kwamen daar ook nog andere factoren in het geding, n.l. haat tegen den overheerscher, in verband met grieven, welke men tegen diens bestuur had, terwijl bovendien in enkele gebieden zich een omstandigheid voordoet, welke juist voor ons van zeer groot belang moet worden geacht. Wij doelen op het streven om zich van het juk van den overheerscher te ontdoen; al dan niet vermeende grieven zijn hierbij een stimulans, terwijl als zeker mag worden aangenomen, dat de tegenstander deze beweging zal steunen. Dit streven naar onafhankelijkheid zal uiteraard zich het krachtigst voordoen bij volken met een hoogere cultuur.

Een verdediger in een kolonialen oorlog, overheerscher zijnde van een volk, dat reeds in vreedstijd aspiraties toonde tot het verkrijgen van zelfstandigheid, zal er dus zeker op moeten rekenen, dat de nationalistische partij van de gelegenheid gebruik zal trachten te maken.

Ook hebben wij gezien, dat het voor den overheerscher noodzakelijk is in de geheele kolonie het gezag te blijven handhaven, waarvoor politie, vrijwilligers-organisaties en

zoo nu en dan zelfs deelen van het leger noodig zijn, om de op hun posten blijvende civiele ambtenaren in hun taak tot handhaving van de orde te steunen. Elke uiting van vijandige gezindheid der bevolking zal met spoed en met kracht moeten worden tegengegaan, terwijl gedachtig aan het „gouverner c'est prévoir” het onder strenge contrôle houden van bepaalde personen, zooals in Duitsch West-Afrika en in Egypte geschiedde, zeer aanbevelenswaard is.

Tenslotte moge de leering worden getrokken, dat verraad en spionnage nog meer zijn te verwachten en moeilijker te voorkomen, dan in eigen land, en dat zonder een welwillende of op zijn minst, strikt neutrale houding van de bevolking de verdediging van een koloniaal gebied zeer moeilijk over een langdurige periode is vol te houden.

De VOORZITTER :

Mijnheer de Inleider! Ik moge u den hartelijken dank der vereeniging overbrengen voor de moeite, die u zich voor het samenstellen dezer voordracht gegeven hebt en hulde brengen voor uwe groote belezenheid en uwe bijzondere aardrijkskundige kennis van de gebieden (Perzië, Klein-Azië enz.), waarheen uwe belangwekkende beschouwingen ons gevoerd hebben.

Toen een andere combinatie was mislukt, stelde het Bestuur bijzonder op prijs, dat een vertegenwoordiger van het dappere Indische leger hier een spreekbeurt op dezen avond zou vervullen en daarmede als het ware de nieuwe periode, het 61ste leesjaar, opende; wil dit beschouwen als een hulde aan dat leger, waarvan wij zoo tal van officieren onder onze leden hebben.

Uw voordracht leent zich minder voor debat en waar het uur reeds ver gevorderd is, meen ik te kunnen volstaan met in 't kort mijn indrukken weer te geven.

Aandachtige bestudeering van uwe stellingen heeft mij bevestigd in mijn overtuiging, dat de moderne koloniale oorlogvoering niet zoo ver meer van de Europeesche afstaat. Ook hetgeen u ons hedenavond verder hebt medegedeeld, heeft die overtuiging niet doen wankelen, integendeel, ik ben slechts in mijn indruk versterkt geworden.

De meeste uwer stellingen kunnen dan ook, grootendeels onveranderd, voor den oorlog in Europa worden overgenomen; ook bij ons hangt het succes van de operatiën voor een belangrijk deel af van de oplossing van het transportvraagstuk; voorts behooren ook bij Europeesche oorlogvoering de hygiënische verzorging, de uitoefening van den geneeskundigen dienst en de verpleging aan hooge eischen te voldoen.

Wanneer uw 3de stelling eenigszins gewijzigd wordt, in stede van „blanken in den kolonialen oorlog” gelezen wordt „zwarten in den Europeeschen oorlog”, gaat zij ook voor onze toestanden door en zal in Frankrijk vooral veel voorstanders vinden.

Wellicht ware aan deze voordracht over koloniale oorlogvoering nog de ernstige waarschuwing te verbinden, „Onder-schat toch niet uw tegenstander”; telkenmale geschiedt dit weer, wij ook hebben de wrange vruchten er van geplukt, Atjehoorlog, Lombokkrijg; de Engelschen hebben eveneens aan den lijve ondervonden, tot welke groote nadeelen het onderschatten van de tegenpartij leidt (Transvaal) en nu weder blijkt, dat deze strategisch zoo juiste regel, door Frankrijk in den wind is geslagen bij den oorlog tegen Marokko.

Het niet opvolgen van dit hoofdbeginsel heeft toch steeds tot bloedige verliezen, verlenging van den oorlog en verlies van prestige geleid.

Mijne Heeren! Onder herhaalde dankzegging voor uwe belangstelling in dezen voor het Bestuur en voor de Vereeniging zoo gedenkwaardigen avond, onder betuiging verder van mijn erkentelijkheid aan den spreker van hedenavond voor alle zorgen aan zijn voordracht besteed, sluit ik deze bijeenkomst, de 1ste in het 61ste leesjaar.

STELLINGEN.

De lange en gebrekkige verbindingen, welke als regel een kenmerkend verschijnsel van den kolonialen oorlog uitmaken, in verband met het moeilijke terrein, vormen, niettegenstaande het gebruik van moderne middelen, een zeer grooten en remmenden factor in de oorlogvoering.

Van de oplossing van het transportvraagstuk hangt het succes van de operatiën voor een groot deel af.

Op straffe van een groot verbruik van troepen, dient de hygiënische verzorging in den kolonialen oorlog goed te zijn voorbereid en behoort de uitoefening van den geneeskundigen dienst en van den verplegingsdienst welke weer afhankelijk zijn van de verbindingen, aan alle eischen te voldoen.

Nalatigheid in deze oefent eveneens een vertragenden invloed uit en stelt het succes in de waagschaal.

Gebruik van blanken in den kolonialen oorlog in de tropen, leidt tot een hoog ziektecijfer; het verdient aanbeveling in de organisatie van het leger een groot percentage aan inheemsche troepen op te nemen, waarbij men echter aan een grens is gebonden, teneinde de gevechtswaarde der troepen niet te zeer te doen verminderen.

De verdediging van een koloniaal gebied door den overheerscher is uitermate moeilijk, zoo niet onmogelijk, indien de houding van de bevolking niet welwillend is.

Oordeelkundige voorzorgsmaatregelen en een onmiddellijk krachtig ingrijpen bij uitingen van een vijandige gezindheid, zijn een eerste vereischte.
